

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ერთვული სამეცნიერო ბიბლიოთეკა

IVANE JAVAKHISVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY

ТБИЛИССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ ИВАНЭ ДЖАВАХИШВИЛИ
НАЦИОНАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА

ბიობიბლიოგრაფიული სერია „ქართველი მეცნიერები“
Biobibliographical Series „Georgian Scholars“
Биобиблиографическая серия „Грузинские Ученые“

Ketevan Lomtaticidze

(1911-2007)

Biobibliography

Кетеван Ломтатидзе

(1911-2007)

Биобиблиография

Tbilisi
2018

ქეთევან ლომთათიძე

(1911-2007)

ბიობიბლიოგრაფია

თბილისი
2018

UDC 012 (ლომთათიძე) + 016:81

ლომ 81

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერის, ქართველოლოგისა და კავკასიოლოგის, აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის ბიობიბლიოგრაფიაში თავმოყრილია 1935-2011 წლების მასალა: სამეცნიერო შრომები, პუბლიცისტურ წერილები, სტატიები, მისი რედაქტორობით გამოცემული შრომები და ლიტერატურა მის შესახებ.

მასალა განლაგებული ქრონოლოგიურ-ანბანური რიგით. ბიობიბლიოგრაფიას წინ უძღვის მეცნიერის სამეცნიერო, პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა. ერთვის სახელთა ანბანური საძიებელი.

The bio-bibliography of the Georgian famous linguist, Kartvelologist and Caucasologist, academician Ketevan Lomtadze, contains the materials of 1935-2011 years: scientific works, newspaper letters, articles, works published under her editorship and the publications about her.

The material is arranged in chronological-alphabetical order. The biobibliography is prefaced by a short review of scientific, pedagogical and public activities of K. Lomtadze. Indexes of names are applied in alphabetical order.

В биобиблиографию выдающегося грузинского языковеда, картвелолога и кавказоведа, академика Кетеван Ломтатидзе включены материалы 1935-2011 годов: научные труды, публицистические письма, статьи, труды изданные под её редакцией, а также литература о ней.

Материал расположен в хронологическо-алфавитном порядке. Биобиблиография содержит в предисловии краткий обзор научной, педагогической и общественной деятельности. Прилагается именной алфавитный указатель.

შემდგენლები: მანანა ბუკია, მარიკა ჯორჯოლიანი
რედაქტორები: თეიმურაზ გვანცელაძე, ირაკლი ღარიბაშვილი
ბიბლიოგრაფიული რედაქტორი ნანა ბალათურია
თარგმანი: ეკა შშვენიერაძე, ინგა ნარინდოშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: მარიკა ჯორჯოლიანი
დამკაზადონებელი ნათია დვალი
გარეკანის დიზაინი ნინო ხოსრუაშვილი, ნინო ებრალიძე

Compilers: **Manana Bukia, Marika Zhorzholiani**
Editors: **Teimuraz Gvantseladze, Irakli Garibashvili**
Bibliographic editor **Nana Baghaturia**
Translator: **Eka Mshvenieradze, Inga Narindoshvili**

Computer **Marika Zhorzholiani**
Prepress: **Natia Dvali**
Cover Design: **Nino Khosruashvili, Nino Ebralidze**

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2018

© Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 2018

ISBN 978-9941-13-751-8

ISSN 2298-0059

შინაარსი

Contents

ქეთევან ლომთათიძე (სამეცნიერო, პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა)	9
Ketevan Lomtadze (Brief overview of Scientific, educational and public activities)	39
Кетеван Ломтатидзе (Краткий обзор научной, педагогической и общественной деятельности)	61
ქეთევან ლომთათიძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი თარიღები.....	85
Basic Events and Activities in Ketevan Lomtadze's Life	88
Основные даты жизни и деятельности Кетеван Ломтатидзе	91
ქეთევან ლომთათიძის შრომები.....	94
Ketevan Lomtadze's Works	94
Труды Кетеван Ломтатидзе	94
ქეთევან ლომთათიძის რედაქციით გამოცემული შრომები.....	182
Works Edited by Ketevan Lomtadze.....	182
Труды изданные под редакцией Кетеван Ломтатидзе	182
ლიტერატურა ქეთევან ლომთათიძის შესახებ	195
Publications about Ketevan Lomtadze	195
Литература о Кетеван Ломтатидзе.....	195
საიუბილეო თარიღები.....	209
Jubilee Dates	209
Юбилейные Даты	209
მასალები გარდაცვალების შესახებ.....	225
Materials About Death	225
Кончина	225
სახელთა საძიებელი	227
Index of Names	227
Указатель имен.....	227

ქეთევან ლომთათიძე

(სამეცნიერო, პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა)

ქეთევან ლომთათიძის სახელი ფართოდ არის ცნობილი არა მხოლოდ საქართველოში (განსაკუთრებით კი აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში და ქვეყნის სამეცნიერო ცენტრებში), არამედ ჩრდილოეთ კავკასიის ყველა ქვეყანაში (ადიღეს, ყარაჩაი-ჩერქეზეთის, ყაბარდო-ბალყარეთის, ჩრდილოეთ ოსეთ-ალანიის, ინგუშეთის, ჩეჩნეთისა და დაღესტნის რესპუბლიკებში), სომხეთში, აზერბაიჯანში, აგრეთვე დანარჩენი მსოფლიოს უკლებლივ ყველა იმ სამეცნიერო ცენტრში, სადაც იკვლევენ და ასწავლიან ქართულ და მის მონათესავე მთის იბერიულ-კავკასიურ ენებს, განსაკუთრებით აფხაზურ, აბაზურ, ადიღურ, ყაბარდოულ და უბიხურ ენებს. ქართველი მეცნიერის სახელი უკავშირდება მე-20 საუკუნის 30-90-იანი წლებისა და 21-ე საუკუნის დასაწყისის უმნიშვნელოვანეს მოვლენებს, რაც სასიცოცხლო მნიშვნელობისა იყო საქართველოში, კავკასიასა და ზოგადად საბჭოთა კავშირში ქართველური ენათმეცნიერების, ლინგვისტური კავკასიოლოგიისა და ზოგადი ენათმეცნიერების განვითარებისა და მიმდინარე ლინგვისტური პროცესებისათვის. მას იმ უმძიმეს პერიოდში მოუხდა მოღვაწეობა, როცა მეცნიერება და მათ შორის ენათმეცნიერება კომუნისტური იდეოლოგიის სულისშემხუთავ ზეგავლენას განიცდიდა, მაგრამ, მისდა სასახელოდ, მეცნიერმა არამცთუ გაუძლო ამ წნებს, არამედ აქტიური მონაწილეობა მიიღო ლინგვისტიკის მოსაზრების მომასწავებელი პროცესების შეჩერებისათვის მიმდინარე სამკვდრო-სასიცოცხლო ომში (უფრო ვრცლად იხ. ქვემოთ).

აკად. ქეთევან ლომთათიძე ფართო დიაპაზონის ენათმეცნიერი იყო. იგი წარმატებით იკვლევდა ქართულ სამწიგნობრო ენას, კლასიკურ ქართულს (ძველ ქართულს), ქართველურ ენობრივ მიკროსისტემებს (გურულს, აჭარულს, ქართლურს, მეგრულს, ლაზურს, სვანურს...). მისი კვლევის სფეროში შედიოდა აფხაზურ-აბაზური, ადიღურ-ყაბარდოული (ჩერქეზული) და უბიხური ენების სტრუქტურისა და ისტორიის აქტუალურ საკითხთა

კვლევა. ასევე დიდი ადგილი უჭირავს მის სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობაში ქართული და მთის იბერიულ-კავკასიური ენების გენეტიკური და ტიპოლოგიური ერთიანობის საფუძვლიან მიებას, ზოგადკავკასიური და თეორიული ენათმეცნიერების აქტუალური საკითხების კვლევას.

მეცნიერის სიცოცხლეში გამოქვეყნებულ 200-ზე მეტ სამეცნიერო ნაშრომში დასმული და წარმატებით გადაჭრილია უამრავი საკითხი დასახელებულ ენათა და დიალექტთა ფონოლოგიური სისტემის, ფონეტიკურ პროცესთა, მორფოლოგიურ-სემანტიკური კატეგორიების, სინტაქსის, ლექსიკის ისტორიისა და ეტიმოლოგიის, აგრეთვე დიალექტთა, კილოკავთა და თქმათა გამოყოფის საფუძვლების, ქართული და აფხაზური სამწიგნობრო ენების ფუნქციონირებისა და ნორმირების აქტუალური საკითხების შესახებ.

გარდა აღნიშნულისა, ქ. ლომთათიძე იყო მეცნიერების ბრწყინვალე ორგანიზატორი, უებრო ლექტორი და ქართველ, აფხაზ და ჩრდილოეთკავკასიელ ასპირანტთა და სამეცნიერო ხარისხის მაძიებელთა ყურადღებიანი ხელმძღვანელი, უცხოელ მეცნიერთა შეუცვლელი კონსულტანტი.

წინამდებარე გამოცემაში შეუძლებელია მეცნიერის დამსახურებათა სრულად და ღრმად გაანალიზება, რის გამოც ძირითადად შემოვიფარგლებით მკვლევრის სამეცნიერო ინტერესთა ევოლუციის მიმოხილვით და უმთავრეს მიღწევათა წარმოჩენით.

მეცნიერი იხსენებდა, რომ სკოლის დამთავრების შემდეგ მას სურდა გამხდარიყო მათემატიკოსი და დაემტკიცებინა, რომ ქალებს არანაკლები მიღწევები შეიძლება ჰქონდეთ ამ უდავოდ საინტერესო და მნიშვნელოვან სამეცნიერო დარგში, ვიდრე მამაკაცებს. ამ მიზნის მისაღწევად მას საბუთები შეუტანია კიდევ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შესაბამის განყოფილებაზე, მაგრამ როცა ამის შესახებ შეუტყვია ერთ მის ნათესავს, აბიტურიენტის დაუკითხავად გადაუტანია საბუთები ფილოლოგიის მიმართულე-ბაზე, ხოლო მათემატიკოსობაზე მეოცნებე ახალგაზრდა ქალბატონი დამორჩილებია იმ ნათესავისა და სხვა ახლობელთა კატეგორიულ მოთხოვნას, განეგრძო სწავლა ფილოლოგიის მიმართულებით. უნივერსიტეტში მან თავის სპეციალობად აირჩია ენათმეცნიერება (როგორც ჩანს, მათემატიკის სიყვარულით!), რომელსაც სირთუ-

ლის, მწყობრი სისტემისა და მნიშვნელობის გამო ხშირად „ფილოლოგიის მათემატიკას“ უწოდებენ ხოლმე (ქ. ლომთათიძესაც სიცოცხლის ბოლომდე მიაჩნდა, რომ ენათმეცნიერება მათემატიკასავით ზუსტი მეცნიერებაა). აქ აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქეთევან ლომთათიძეს სწორედ მათემატიკისადმი განწყობილმა გონებამ შეაძლებინა დაენახა მწყობრი სისტემები ქართველური ენობრივ-სამეტყველო ერთეულების, აგრეთვე ურთულესი და ერთი შეხედვით ქაოსური ბუნების მქონე აფხაზური, აბაზური, ადიღური, ყაბარდოული და უბიხური ენების სტრუქტურაში, დაედგინა ისეთი კანონზომიერებანი, რასაც მანამდე ვერავინ ამჩნევდა და შეექმნა რეალური საფუძვლები საიმისოდ, რათა მის მიერ გამოვლენილი ფონოლოგიურ-ფონეტიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური კანონზომიერებებისათვის მის კოლეგებს ლომთათიძის კანონები ეწოდებინათ. ასე რომ, ზემოთ ხსენებული ნათესავის ჩარევამ მომავალი მეცნიერის ბიოგრაფიაში ის შედეგი გამოიღო, რომ მათემატიკამ დაკარგა, ხოლო ენათმეცნიერებამ შეიძინა დიდი ქართველი მეცნიერი, რომელიც XX საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი მკვლევარი და მოაზროვნე იყო არა მარტო საქართველოს, არამედ სრულიად კავკასიისა და უფრო ფართო მასშტაბით.

ქეთევან ლომთათიძის ბიოგრაფია, პუბლიკაციები, სამეცნიერო და საორგანიზაციო საქმიანობა საფუძველს იძლევა, მეტ-ნაკლები პირობითობით გამოვყოთ მისი საქმიანობის 3 მთავარი ეტაპი. ქვემოთ მიმოვიხილავთ თითოეულ ამ ეტაპს.

პირველ ეტაპად უნდა მივიჩნიოთ 1929-1937 წლების შუალედი, რომელსაც ქართველური დიალექტოლოგიის ეტაპი შეიძლება ეწოდოს.

ეს ეტაპი და, საზოგადოდ, მკვლევრის სამეცნიერო ბიოგრაფია იწყება 1929 წელს, როცა სრულიად ახალგაზრდა (18 წლის) ქეთევან ლომთათიძე წერს მოხსენებას „ნაშთები მესამე პირის ობიექტური პრეფიქსისა გურულსა და აჭარულში“, რომელშიც მაღალ აკადემიურ დონეზე განიხილება საკითხი ამ ორ დიალექტში ზმნის მესამე ობიექტური პირის ნიშანთა დისტრიბუციისა და ამ ნიშანთა გამოყენების წესის მიმართების შესახებ ძველქართულ ხანმეტ და ჰემეტ ტექსტებში დადასტურებული შესაბამისი პრეფიქსების გამოყენების წესთან. ამ საკითხით დაინტერესებას ხელი შეუწყო XX სა-

უკუნის პირველ ოცწლეულში ახალი ხანმეტი და ჰაემეტი ტექსტების აღმოჩენამ, რამაც სერიოზულად შეცვალა მეცნიერთა წარმოდგენა ქართული ენის ისტორიის შესახებ. იმ პერიოდში ივ. ჯავახიშვილისა და აკ. შანიძის მიერ ამ მიმართულებით დაწყებულ კვლევას, რაც ემყარებოდა ძველქართულ ტექსტებში წარმოდგენილ ფაქტობრივ მასალასა და აღმოსავლეთ საქართველოს მთის დიალექტების მონაცემებს, მეტად ფართო რეზონანსი ჰქონდა სამეცნიერო საზოგადოებაშიცა და სტუდენტებს შორისაც, რაკი მიიჩნეოდა, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს მთის კილოები მეტად ინარჩუნებენ არქაულ ნიშნებს და ხანმეტობა-ჰაემეტობის კვალი მართლაც დადასტურდა ამ დიალექტთა ზმნის უღვლილებებაში, ბუნებრივად უნდა წამოჭრილიყო საკითხი იმის შესახებ, არის თუ არა შენარჩუნებული ხანმეტობისა და ჰაემეტობის ნაშთები სხვა კილოებშიც, კერძოდ, გურულსა და აჭარულში. სტუდენტი გოგონას მიერ ამ ორი დასავლური დიალექტის შერჩევა საკვლევად 2 მიზეზით იყო განპირობებული:

1. დასავლური ჯგუფის ორივე მეტყველება, დანარჩენ დასავლურ კილოთა მსგავსად, ზოგადად ხასიათდება ზმნურ ფორმებში პირის ნიშანთა გამოყენების „უსისტემობით“: ხშირია შემთხვევები წესების დაცვისა, მაგრამ ასევე ხშირად პირის ნიშნები იხმარება მაშინ, როცა ისინი, წესის მიხედვით, ზედმეტია, ანდა პირის ნიშნები ზმნებს აკლია იმ შემთხვევებში, როცა წესი მოითხოვს მათ ჩასმას ზმნურ ფორმაში;

2. გურული დიალექტი მშობლიური მეტყველება იყო ახალგაზრდა მკვლევრისათვის, ხოლო აჭარული კილო გურულთან ძალზე ახლოს დგას.

ქ. ლომთათიძის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ნაშრომმა დასახულ მიზანს მიაღწია და უტყუვრად დადასტურდა, რომ გურულ და აჭარულ დიალექტებს მართლაც რელიეფურად შემოუნახავთ ხანმეტობა-ჰაემეტობის კვალი შესაბამის პრეფიქსთა და მათ ფონეტიკურ ვარიანტთა გამოყენების წესების სახით. ამ ნაშრომს იმდენად დიდი მნიშვნელობა აღმოაჩნდა, რომ დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა მის ავტორს იგი მოხსენების სახით წააკითხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის სხდომაზე 1934 წელს და შემდეგ სრულად დაიბეჭდა თბილისის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის შრომების VI ტომში (1937-1938 წწ.). აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ თვით ავტორს სამართლიანად ეამაყებოდა ეს ნაშრომი და ხშირად ამბობდა, ახლა მიკვირს, როგორ გავბედე ასეთ სერიოზულ საკითხზე მუშაობა ისეთი კორიფეების შემდეგ, როგორც ივ. ჯავახიშვილი და აკ. შანიძე იყვნენ.

სიცოცხლის ბოლო წლებში მეცნიერმა საკუთარი ხელით შეადგინა თავისი სამეცნიერო ნაშრომების ბიბლიოგრაფია, რომელიც უნიკალურია იმ მხრივ, რომ ზოგიერთი პუბლიკაციის დასახელებას სქოლიოში ერთვის თვით ავტორის თვითკრიტიკული და სხვა სახის შენიშვნები. ამ შენიშვნებიდან ბევრი საინტერესო რამ ირკვევა. კერძოდ, ბიბლიოგრაფია სწორედ დასახელებული სტატიით იწყება, მეორე ნომრად კი შეტანილია ნაშრომი სათაურით: „ეგ. ნინოშვილის „პარტახის“ აკადემიური გამოცემა აკაკი შანიძის რედაქტორობით. დედანი აღადგინა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ქ. ლომთათიძემ. თბილისი, 1935“. ორივე ნაშრომის დასახელებას ახლავს შენიშვნები, რომლებიდანაც ვიგებთ, რომ მწერალ ეგნატე ნინოშვილის ნაწარმოების დედნისეული ტექსტის აღდგენისა და აკადემიური გამოცემის მომზადებისათვის ბიძგი მიუცია სწორედ გურული და აჭარული კილოების თავისებურებათა შესახებ დაწერილ უკვე ხსენებულ ნაშრომს (იხ.: აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფია, თბილისი, 2007, გვ. 7, შენიშვნა 1 და 2).

აქვე აღსანიშნავია, რომ იმავე პერიოდში ქ. ლომთათიძე აქტიურად მონაწილეობდა აკად. ივ. ჯავახიშვილის ინიციატივით წამოწყებულ დიდ ეროვნულ საქმეში, რაც გულისხმობდა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში ტრადიციული შინამრეწველობის ამსახველი მაქსიმალურად სრული ემპირიული მასალების შეკრებას ეთნოლოგთა, ლინგვისტთა, ფოლკლორისტთა, ისტორიკოსთა მონაწილეობით მოწყობილი კომპლექსური სამეცნიერო ექსპედიციების საფუძველზე. ახალგაზრდა ენათმეცნიერი სხვებთან ერთად აგროვებდა ამგვარ მასალას აჭარასა და გურიაში. ჩვენამდე მოღწეულია ერთი ფოტო, რომელზეც გამოსახულია ტრადიციულ აჭარულ სამოსში გამოწყობილი ქალბატონი. ეს მანდილოსანი მომავალი აკადემიკოსი ქ. ლომთათიძეა, რომელსაც ერთ-ერთ სოფელში თვითონ შეუსრულებია აჭარელი ქალის როლი, ვინაიდან ისლამის

ზეგავლენის ქვეშ მყოფ იქაურ ქალებს კატეგორიული უარი უთქვამთ ფოტოსურათის გადაღებაზე.

მოგვიანებით, XX საუკუნის 70-80 წლების მიჯნაზე იმ კომპლექსური ექსპედიციების მონაწილე ცნობილმა არქეოლოგმა ვახტანგ ჯაფარიძემ წამოიწყო ხსენებული სამეცნიერო ექსპედიციების მუშაობის შედეგად შეკრებილი უნიკალური, მრავალფეროვანი და მეტად ძვირფასი საველე-საექსპედიციო მასალების სრულად გამოცემა. საექსპედიციო მასალების გაშიფრვა და სხვადასხვა დიალექტზე ჩაწერილი ტექსტების მომზადება გამოსაცემად შეუძლებელი იქნებოდა ენათმეცნიერთა მონაწილეობის გარეშე და ვ. ჯაფარიძემ დახმარებისათვის მიმართა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტს, რომლის დირექტორიც იმ დროს ქ. ლომთათიძე იყო. ისიც სიამოვნებით დათანხმდა მრავალტომეულის სარედაქციო კოლეგიის წევრობას და ამ საქმეში მონაწილეობა დაავალა ორ ახალგაზრდა ენათმეცნიერს, რომლებმაც აქტიურად იმუშავეს შესაბამისი მრავალტომეულის გამოსაცემად მომზადებაზე, ქ. ლომთათიძე კი მონაწილეობდა სარედაქციო სამუშაოებში. ამით მეცნიერმა არა მარტო პატივი მიაგო ამ საქმის ინიციატორის, თავისი დიდი მასწავლებლის, აკად. ივ. ჯავახიშვილის ხსოვნას, არამედ სერიოზული წვლილი შეიტანა ტრადიციული ქართული ყოფის ამსახველი უმდიდრესი მასალის სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანის საქმეშიც – ამ გამოცემის გარეშე ქართველოლოგია ბევრ რამეს დაკარგავდა, ვინაიდან მასალის შეკრებიდან გასული თითქმის ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ტექნიკური პროგრესისა და ცხოვრების პირობების სერიოზული ცვლის გამო უკვე გამქრალი იყო ეთნოლოგიური რეალიების დიდი ნაწილი, აგრეთვე ამ რეალიებთან მჭიდროდ დაკავშირებული ფოლკლორული და ენობრივი მასალა. ამ მასალის უქონლობის შემთხვევაში ქართველოლოგიის თითქმის ყველა მიმართულება უეჭველად დაკარგავდა ბევრ რამეს.

ქ. ლომთათიძის სამეცნიერო საქმიანობის მეორე ეტაპი მოიცავს 1937-1957 წლებს, რომელსაც პირობით აფხაზოლოგიური ეტაპი შეიძლება ეწოდოს. ამ ეტაპზე, უფრო ზუსტად, 1936 წლიდან

ახალგაზრდა მეცნიერი ნაწილობრივ წყვეტს მუშაობას ქართველურ დიალექტოლოგიაში და ინტენსიურად იკვლევს უკლებლივ ყველა აფხაზურ-აბაზურ მიკროვარიანტს. აფხაზურ-აბაზურ ენათმეცნიერებაში მკვლევრის გადანაცვლება აკად. სიმონ ჯანაშიას ინიციატივა იყო – სიმონ ჯანაშიამ, ქართველ მეცნიერთაგან პირველმა იმოგზაურა 1929 წელს ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიაში, სადაც ცხოვრობენ ჩერქეზები (ადილელები და ყაბარდოელები) და აბაზა ხალხი, ხოლო 1864 წლამდე ბინადრობდნენ აწ უკვე გამქრალი უბიხეებიც.

როგორც ცნობილია, XX საუკუნეში კავკასიოლოგიის განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება გამოჩენილ ქართველ მეცნიერთა მთელი ჯგუფის მოღვაწეობას. ამ ჯგუფში შედიოდნენ: ივანე ჯავახიშვილი, არნოლდ ჩიქობავა, აკაკი შანიძე, სიმონ ჯანაშია, ვარლამ თოფურია, დიმიტრი მგელაძე. კავკასიოლოგიისათვის მიმართულების განმსაზღვრელი იყო აკად. ივანე ჯავახიშვილი, რომელიც თავის ფუნდამენტურ, 700-გვერდიან მონოგრაფიაში „ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა“ (თბილისი, 1937) წერდა: „...მართო არსებული ეთნოლოგიური და ენათმეცნიერული წყაროების გამოყენებითა და მხოლოდ ქართულ-ქართველური ენოვანი მასალის ანალიზით ქართველთა სადაურობისა და უძველესი კულტურის საკითხების გამორკვევა და გადაჭრა შეუძლებელია. ამისთვის ე.წ. კავკასიური ენებისა და ენების ეთნოგრაფიული და ლინგვისტიკური მასალების გამოყენება მაინც აუცილებლად საჭიროა“.

კავკასიოლოგიის განვითარებაში განსაკუთრებული როლი შეასრულა ორი სამეცნიერო სტრუქტურის შექმნამ: 1933 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში არნ. ჩიქობავას ინიციატივით დაარსდა კავკასიურ ენათა კათედრა, ხოლო ორიოდე წლის შემდეგ მისივე დამსახურებით შეიქმნა საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ენის, მატერიალური კულტურისა და ისტორიის ინსტიტუტის (შემოკლებით: ენიმკი) კავკასიური ენების განყოფილება. ამასთან დაკავშირებით ი. ჯავახიშვილი აღნიშნავდა: „მეტადრე სასიხარულოა, რომ უკანასკნელ წლებში ჩვენმა ენათმეცნიერებმაც მიჰყვეს კავკასიური ენების გაღრმავე-

ბულს კვლევა-ძიებას ხელი, წინათ შეკრებილი მასალის ბგერითი და ლექსიკური მხრით მკაცრი შემოწმებით, ახალი უფრო ვრცელი მასალის შეგროვებითა და მთელი ამ შენაძენის მონოგრაფიული, გულდასმითი შესწავლითურთ. მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი სრულებით სანდო უხვი ენოვანი მასალის შეკრება და მტკიცე შედეგის მოპოვება. მომავალში ასეთ მონოგრაფიულ კვლევა-ძიებაზე დაყრდნობით, ფართო, ზოგადი და შედარებითი საკითხების განხილვაც გაადვილდება, ამჟამად-კი ეს ასპარეზი მეტადრე ამ ენათა ნათესაობის ამოცანა, უაღესად რთულს... ამოცანას წარმოადგენს“.

იმთავითვე რთული გზით სვლის მოსურნე ქ. ლომთათიძეს ამ ეტაპზე გაუჩნდა რეალური შანსი, დაეწყო ურთულესი სტრუქტურის მქონე აფხაზურ-აბაზური დიალექტების მეცნიერული კვლევა და ამით შეეტანა თავისი წვლილი კავკასიოლოგიის განვითარების საქმეში. როგორც თვითონ იგონებდა, მას ამისი ინტერესი უკვე ჰქონდა. გარდა ამისა, მასზე არჩევანი შეაჩერა ცნობილმა ქართველმა მეცნიერმა, ისტორიკოსმა და ლინგვისტმა სიმონ ჯანაშიამ, რომელიც დაბადებული და აღზრდილი იყო აფხაზურ სოფელში (ამჟამინდელი ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტის სოფელი აძვიშუა), რის გამოც დედაენასავით ფლობდა აფხაზურ ენას, ხოლო 1929 წელს იმოგზაურა ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიაში და შეკრიბა აბაზური და ჩერქეზული ეთნოლოგიურ-ენობრივი მასალა. იმ დროისათვის აფხაზური ენის სტრუქტურის შესახებ გამოქვეყნებული იყო მხოლოდ პროფ. გეორგ როზენის რამდენიმეგვერდიანი მიმოხილვა (Georg Rosen, 1846), პეტრე უსლარის ასევე მოკლე გრამატიკული ნარკვევი (Петр Услар, 1862), ფ. ბორკის სტატია (F. Bork), პეტრე ჭარაიას საყურადღებო გამოკვლევა აფხაზურ-ქართულ ენობრივ მიმართებათა შესახებ (1912) და აკად. ნიკო მარის ნაშრომების სერია, რომლებშიც ხშირად გამოთქმულია ნაჩქარევი, მეთოდოლოგიურად გაუმართავი და დაუსაბუთებელი დასკვნები. რაც შეეხება აბაზურ მეტყველებას, მის შესახებ სრულებით არ არსებობდა არცერთი სამეცნიერო ნაშრომი. შესაბამისად, სახარების სიტყვების პერიფრაზირებით რომ ვთქვათ, სამკალი ფრიად იყო, ხოლო მომკალნი – მცირედ!

1936-1940 წლებში ქეთევან ლომთათიძეს ჰქონდა შესაძლებლობა სოფელ-სოფელ შეესწავლა აფხაზური ენის აბჟუური და ბზიფური დიალექტები: 1936-1938 წლებში იგი თბილისიდან მივლინებით ჩადიოდა აფხაზეთში და იკვლევდა ამ დიალექტებს, ხოლო 1938-1940 წლებში, როცა შეთავსებით იყო სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ლექტორი, სოხუმიდან დადიოდა აფხაზურ სოფლებში. 1938-1941 და 1947 წლებში მეცნიერი სწავლობდა აბაზური ენის ტაპანთურ და აშხარულ კილოებს: აკვირდებოდა ცოცხალ მეტყველებას, იწერდა სხვადასხვა შინაარსის ტექსტებს, კრებდა დიალექტურ ლექსიკას. ამ გზით ქ. ლომთათიძე მაღალ დონეზე დაეუფლა ორივე ენას, რისი დამადასტურებელიცაა შემდეგი ფაქტი: მან იმდენად შესანიშნავად იცოდა აფხაზური და აბაზური ენები, რომ შეეძლო მეტყველების თავისებურებათა მიხედვით გამოეცნო, რომელი სოფლიდან იყო მისი თანამოსაუბრე, ხოლო აფხაზურ-აბაზური ენობრივი მასალის ანალიზის დროს ისეთ ნიუანსებს ამჩნევდა, რისი დანახვაც მხოლოდ ენის უმაღლეს დონეზე ცოდნის დროს არის შესაძლებელი.

ამჟამად ძნელი წარმოსადგენია, თუ რა მიმღე იყო მგზავრობა არამცთუ ახალგაზრდა ქალისათვის, არამედ მამაკაცისთვისაც კი ჭაობებით დაფარულ ან მთებში მდებარე ძნელად მისასვლელ აფხაზურ სოფლებამდე, ასევე ძნელად მისასვლელ აბაზურ დასახლებებამდე. პრობლემას ქმნიდა ყველაფერი: საექსპედიციო თანხის საკმარისი ოდენობით მიღება, ტრანსპორტის პოვნა, მეგზურისა და ცხენის დაქირავება, ბინა, კვება, უნდობლობა ადგილობრივ ხელისუფალთა მხრიდან, უცხო ეტიკეტის უცოდინრობა, ინფორმატორების გამოძებნა და მათი დათანხმება, ენობრივი მასალის ხელით ჩაწერა და ჩანაწერის სიზუსტის შემოწმება და სხვ. თუმცა, როგორც თვითონ მეცნიერი იხსენებდა, მას მუდამ უმართლებდა მასპინძლებსა და ინფორმატორებში, რომელთაგანაც მასპინძლები ხელს უწყობდნენ მუშაობაში, ხოლო ინფორმატორები ხალისით აწერინებდნენ საჭირო ენობრივ და ფოკლორულ მასალას.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ მიმოხილვის ერთ-ერთ ავტორს, რომელსაც ჰქონდა პატივი, ყოფილიყო ჯერ ქეთევან ლომთათიძის სტუდენტი, მერე კი მისი ასპირანტი და უმცროსი კოლეგა, აფხაზურ და აბაზურ სოფლებში უნახავს ქართველი მეცნიერის ადრინდელი მასპინძლები და ინფორმატორები. ისინი ხაზგასმით აღნიშნავდნენ, რომ მათი სოფლების მთელი მოსახლეობა მოხიბლული ყოფილა ქართველი ახალგაზრდა ქალის გამორჩეული მშვენიერებით, მისი საოცარი ნიჭითა და ურთულესი ენობრივი ფაქტების სწრაფი ათვისების უნარით, კომუნიკაბელურობით, ქცევის სისადავითა და აფხაზურ-აბაზური ეტიკეტის პატივისმცემლური დაცვით. ზოგ სოფელში ისიც კი ახსოვდათ, თუ როგორ მოხდენილ კაბებს იცვამდა, ან როგორ დააქროლებდა ცხენს ქართველი სტუმარი.

ამავე ეტაპზე ქ. ლომთათიძემ წარმატებით დაიცვა ჯერ საკანდიდატო, მერე კი სადოქტორო დისერტაციები. პირველ საკვალეფიკაციო ნაშრომში გაანალიზებულია აფხაზური ზმნის ძირითად დროთა სისტემა, ხოლო სადოქტორო დისერტაციაში დეტალურად იყო აღწერილი ტაპანთური დიალექტის თავისებურებანი ყველა ენობრივ დონეზე. აღსანიშნავია, რომ ქ. ლომთათიძე იყო პირველი ქართველი ქალი, ვინც ჰუმანიტარულ მეცნიერებაში მოიპოვა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

მეორე ეტაპის აფხაზოლოგიურ ნაშრომებში ავტორი აღწერთი და ისტორიულ-შედარებითი თვალსაზრისით იკვლევდა შემდეგ საკითხებს: აფხაზურ-აბაზური ენების დიალექტოლოგიური კლასიფიცირება და ტერიტორიული მიკროსისტემების გამოყოფის დასაბუთება; ამ მიკროსისტემათა ფონემატური სტრუქტურა და ფონეტიკური პროცესები; სახელისა და ზმნის გრამატიკული კატეგორიები, მეტყველების სხვა ნაწილთა აღწერა და ისტორია; აფხაზური სამწიგნობრო ენის ნორმირების პრობლემები... ამ ციკლის ნაშრომთაგან განსაკუთრებულად უნდა გამოვყოთ არა მხოლოდ აფხაზური და აბაზური ენების კვლევის თვალსაზრისით, არამედ ზოგადკავკასიური და ზოგადლინგვისტური კუთხით უმნიშვნელოვანესი ნაშრომები, რომლებშიც გამოვლენილია ორივე ენისათვის დამახასიათებე-

ლი ის კანონზომიერებები, ლომთათიძის კანონებს რომ უწოდებენ კავკასიოლოგები. მათში ან ყველა დასკვნაა მეცნიერის მიერ პირველად გამოტანილი მდიდარ ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით, ანდა პირველად არის სწორად გაშუქებული ადრე სხვა მეცნიერთა მიერ მცდარად გაანალიზებული პრობლემები:

„ძირითად დროთა წარმოებისათვის აფხაზურში“ (1938 წ.) – ნაშრომში პირველად არის ზუსტად აღწერილი და სისტემატიზებული აფხაზური ზმნის ძირითად დროთა წარმოების სისტემა;

„რედუპლიკაციის ფუნქციებისათვის აფხაზურში“ – პირველად არის გამოკვლეული საკითხი იმის შესახებ, თუ რა ფუნქციები ეკისრება აფხაზურ ენაში სიტყვის ძირის, ან ფუძის გაორმაგებას. ქართული ენის მონაცემებთან შედარების გზით ნაჩვენებია საკვლევი ენის სპეციფიკა;

„ერთეულის კატეგორია და მისი მაწარმოებლები აფხაზურში“ – ნაშრომში პირველად არის განხილული აფხაზური არსებითი სახელების ის გრამატიკული კატეგორიები, რომლებიც მანამდე ძირითადად უცნობი იყო სპეციალისტებისათვის;

„მიმართებითი ნაცვალსახელები აფხაზური ენის ზმნურ ფორმებში“ (რუსულ ენაზე) – სწორედ ამ ნაშრომში გამოვლინდა მეცნიერის უნარი, იოლად გარკვეულიყო მანამდე უსისტემობის შთაბეჭდილების შემქნელ ურთულეს გრამატიკულ ფორმათა სისტემებში და დაესაბუთებინა დასკვნები ენის უღრმეს დონეზე ცოდნის საფუძველზე. კერძოდ, დასაბუთდა, რომ აფხაზურ ენაში სიტყვათა მთელი ჯგუფის (ვინც, რაც, რომელიც, როგორიც, სადაც, როდესაც, როგორც...) უქონლობამ ბრუნების სისტემის არარსებობასთან ერთად განსაზღვრა ძალზე სპეციფიკური ზმნური კატეგორიების წარმოქმნა;

„გარდამავლობის კატეგორია აფხაზურ ზმნებში“ – ამ კლასიკურ ნაშრომში გრძელდება წინა ნაშრომში დაწყებული დეტალური კვლევა და გამოტანილია დასკვნა, რომ, ბრუნების სისტემის უქონლობის მიუხედავად, აფხაზურ ენაში ზმნამ იკისრა სუბიექტისა და ობიექტების მორფოლოგიურად გარჩევის ფუნქცია და ამ საფუძ-

ველზე შესაძლებელია იმის თქმა, რომ აფხაზურმა ენამ ირიბად მაინც შეინარჩუნა ერგატიული კონსტრუქციის წარმოქმნის შესაძლებლობა და გარდამავლობისა და გარდაუვალობის ზმნით განსხვავების ფუნქცია;

„ბრუნების საკითხი აფხაზურში“ – ნაშრომი აჯამებს წინა 2 ნაშრომში დასმული საკითხების ანალიზს და დამაჯერებლად ასაბუთებს, თუ რა შედეგები მოუტანა აფხაზურ ენას ბრუნების კატეგორიის უქონლობამ და როგორ იპოვა ამ ენამ სხვა საშუალებები „მორფოლოგიურ-სინტაქსური ნაკლის“ დასაძლევად;

ამავე ეტაპზე პირველად დეტალურად აღიწერა აფხაზური ენის ისეთი ლინგვისტური პრობლემები, როგორიცაა: ფონეტიკურ პროცესთა საოცრად რთული ცვლილებები და მათი მიზეზ-შედეგები, კითხვითი ფორმების, კაუზატივის, ქცევის, პოტენციალისის, უნებურობის, ზმნის უსუბიექტო ფორმების, კილოს სპეციფიკურ ფორმათა, ზმნის უარყოფით ფორმათა, სტატიკურ და დინამიკურ ზმნათა წარმოების წესები, ნაცვალსახელთა და ზმნიზედათა მიმართება, რთულფუმიან ზმნათა წარმომავლობა და სპეციფიკა, გვარის კატეგორიის არსებობა-არარსებობა და სხვა.

ამავე ეტაპზე ქ. ლომთათიძე დროდადრო უბრუნდება ქართველოლოგიას და წერს რამდენიმე საყურადღებო ნაშრომს, რომლებიც ეხება გურულ დიალექტში დადასტურებულ ბულბულის (ყარანა) სახელის წარმომავლობას, მეგრულ ზმნებში წარმოდგენილ -ქ სუფიქსის ფუნქციასა და წარმოშობას, ქართული ენის ზოგი დიალექტის დამოკიდებული წინადადების ერთ სახეობას, ქართული თბება ტიპის ზმნათა სისტემასა და ისტორიას, აგრეთვე აფხაზურ-ქართულ გრამატიკულ პარალელებს. ამ ნაშრომებს დღემდე არ დაუკარგავთ მნიშვნელობა ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და ქართველურ-აფხაზურ ენობრივ მიმართებათა მკვლევართათვის.

ამ პუბლიკაციათა უმრავლესობაში ქართული ენის თავისებურებათა ანალიზისას ავტორი აქტიურად იყენებს მონათესავე აფხაზური ენის მონაცემებსაც და ადგენს საზიარო ტენდენციებს ორი ენის განვითარებაში. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, 1937 წელს დროებით

შეწყვეტილი ქართველოლოგიური კვლევა მეორე ეტაპის შუა ხანე-ბიდან კვლავ განახლდა და ქართველოლოგიის კონკრეტული პრობ-ლემები უკვე განიხილება მონათესავე ენის მონაცემთა მოშველიე-ბით, რაც კიდევ ერთი დასტური იყო იმისა, რომ მართალი ბრძანდე-ბოდა საქართველოში კავკასიოლოგიის სამეცნიერო სკოლის ფუძემ-დებელი ივანე ჯავახიშვილი, როცა აცხადებდა, ქართველოლოგიის პრობლემათა სრულყოფილად კვლევა შეუძლებელია კავკასიოლო-გიის მონაცემთა გაუთვალისწინებლად და პირიქითო.

მეცნიერის მოღვაწეობის მეორე ეტაპზე აფხაზურ-აბაზური ლინგვისტიკის სფეროში გაწეული დაუღალავი შრომა შეჯამებულ იქნა 2 უმნიშვნელოვანეს მონოგრაფიაში: აფხაზური ენის ტაპან-თური დიალექტი (ტექსტებითურთ) (1944 წ.) და აშხარული დია-ლექტი და მისი ადგილი სხვა აფხაზურ-აბაზურ დიალექტთა შო-რის (ტექსტებითურთ) (1954 წ.). ორივე წიგნში ავტორი ემყარება წლების განმავლობაში უშუალოდ აბაზურ სოფლებში შეკრებილ უმდიდრეს და ზუსტ ენობრივ მასალას, დეტალურად განიხილავს ორივე დიალექტის ფონოლოგიურ შემადგენლობას, ფონეტიკურ პროცესებს, მორფოლოგიურ და სინტაქსურ თავისებურებებს, ლექ-სიკას, აგრეთვე ამ დიალექტთა შიგნით არსებულ უფრო მცირე სა-მეტყველო ერთეულთა საზღვრებსა და თავისებურებებს, ერთიმე-ორესთან და აფხაზურ ენასთან მათ მიმართებას, ჩერქეზული, ქარ-თული და სხვა ენების გავლენას საანალიზო დიალექტებზე და სხვ.

ორივე მონოგრაფიას განსაკუთრებულ ფასს სძენს ყველა აბა-ზურ სოფელში ჩაწერილი დიდი რაოდენობის ტექსტები, რომლე-ბიც ძალიან მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ წმინდა ლინგვისტური, არამედ ფოლკლორული და ეთნოლოგიური თვალსაზრისითაც. მა-გალითად, ამ ტექსტებში ნებისმიერ ლინგვისტს შეუძლია დამოუ-კიდებლად მოიძიოს და გამოიყენოს ის ენობრივი მასალა, რომლის დიდი ნაწილი ამჟამად უკვე გამქრალია ტექნიკური პროგრესისა და რუსული ენის მძლავრი ზეწოლის საფუძველზე, რაც დასახე-ლებულ მასალას ისტორიული დოკუმენტის მნიშვნელობასაც ანი-ჭებს. ფოლკლორისტები და ეთნოლოგებიც ასევე მეტად ფასეულ

მასალას პოულობენ ამ ტექსტებში, ვინაიდან ბევრი ფოლკლორული ტექსტი, სიუჟეტი და მითოლოგემა, აგრეთვე ცნობები ეთნოგრაფიული რეალიების დიდი ნაწილის შესახებ ამჟამად მხოლოდ ამ წიგნებშია ფიქსირებული. სწორედ ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ 1984 წელს მაღლიერმა აბაზა მეცნიერებმა საგანგებოდ აღნიშნეს ქართველი მეცნიერის პირველი მონოგრაფიის გამოცემის 40 და მეორე მონოგრაფიის დაბეჭდვის 30 წლისთავი. ამ იუბილეს ქ. ჩერკესკში (ამჟამად ყარაჩაი-ჩერქეზეთის რესპუბლიკა) აბაზურ ენაზე გამომავალი გაზეთის რედაქციამ მთელი გვერდი მიუძღვნა, ხოლო ქართველი მეცნიერის აბაზა მოწაფე, პროფ. სერგეი პაზოვი ამჟამად ამზადებს დასახელებული ტექსტების ხელახალ გამოცემას.

ქ. ლომთათიძის მოღვაწეობის მეორე პერიოდიდან იწყება იმ საბოლოო მიზნის განხორციელება, რაც მეცნიერს დაუსახა მისმა მასწავლებელმა აკად. ს. ჯანაშიამ – ერთი მხრივ, უნდა აღწერილიყო აფხაზურ-აბაზურ მეტყველებათა სტრუქტურა და, მეორე მხრივ, სისტემური და ღრმა უნდა გამხდარიყო ქართველოლოგიისა და კავკასიოლოგიის პრობლემათა ისტორიულ-შედარებითი კვლევა.

ამავე ეტაპზე ქ. ლომთათიძის სამეცნიერო თვალსაწიერი კიდევ უფრო ფართოვდება: მეცნიერი იწყებს ადიღეური და ყაბარდოული ენების მონაცემთა გაღრმავებულ კვლევასაც. 1953 წელს მეცნიერი მოსკოვში აქვეყნებს ნაშრომს ადიღეურ-ყაბარდოულ ენებში სპირანტთა სამეულის წარმოქმნის ისტორიის შესახებ, რომელშიც, დამაჯერებლად აიხსნა ამ ენებში კბილისმიერ სპირანტთა სამეულის მომდინარეობა ლაბიალიზებულ აფრიკატთაგან ისტორიულად ამოსავალი რთული ფონემების დაშლის გზით. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ნაშრომი უნდა ჩაითვალოს ლინგვისტური კავკასიოლოგიის კლასიკურ გამოკვლევად, რომელიც ბრწყინვალე ნიმუშია ემპირიული მასალის ვირტუოზული ფლობისა, მეცნიერის გონებამახვილობისა, ანალიზის მათემატიკური სიზუსტისა და ურთულესი ენობრივი მონაცემების საოცარი სისადავით ახსნისა.

აქ დასახელებული ნაშრომის პრინციპული გაგრძელებაა 1955 წელს დაბეჭდილი სტატია „ბგერათა პროცესებისა და ბგერათა შესატყვისობების ზოგი საკითხი იბერიულ-კავკასიურ ენებში (ქართულ-აფხაზურ-ადიღურ ენათა მასალაზე)“, რომელშიც პირველად გამოვლინდა ქართველურ კილოთა, აფხაზურ-აბაზურ და ადიღეურ-ყაბარდოულ ენათა გენეტიკური ნათესაობის დამადასტურებელი კანონზომიერი ბგერათშესატყვისობების ერთი ნაწილი და შეიქმნა მყარი მეთოდოლოგიური საფუძველი ამ მიმართულებით კვლევის გაღრმავებისათვის.

ქ. ლომთათიძის სამეცნიერო საქმიანობის მეორე ეტაპზე მეცნიერს მოუხდა მონაწილეობა მიეღო 3 უმწვავეს პოლიტიზებულ სამეცნიერო დისკუსიაში, რამაც მეცნიერს დიდი დრო და ენერგია წაართვა, თუმცა, როგორც თვითონ ამბობდა, იმ ურთულეს მომენტებში მას განზე დგომა არ შეეძლო:

ა) 1948 წელს ქართველი მეცნიერი დაუპირისპირდა პროფ. გიორგი სერდიუჩენკოს (1904-1965 წწ.), რომელიც ცნობილი იყო, როგორც საბჭოური იდეოლოგიის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური დამცველი და იმ მეცნიერთა დევნის ორგანიზატორი, ვინც არ იზიარებდა ნ. მარის ანტიმეცნიერულ „ახალ საენათმეცნიერო მოძღვრებას“¹. საქმე ის იყო, რომ 1941 წლის დეკემბერში პატიმრობაში დაღუპულ ნიჭიერ რუს კავკასიოლოგს ანატოლი გენკოს გამოუქვეყნებელი დარჩა მონოგრაფია „აბაზური ენა (ტაპანთური დიალექტის გრამატიკა)“, რომელიც ავტორის გარდაცვალებიდან დიდი ხნის შემდეგ რედაქტირების მიზნით გადაუციათ გ. სერდიუჩენკოსთვის. ამ უკანასკნელმა მიითვისა ეს ნაშრომი და ჩერქეზეთის კვლევითი ინსტიტუტის საგამომცემლო გეგმაშიც კი შეატანინა იგი, თუმცა კომისიამ რუსი მეცნიერების ე. ჩემოდანოვის, ე. ბოკარიოვისა და ლ. ლავროვის შემადგენლობით დაადგინა, რომ წიგ-

¹ ქგ. სერდიუჩენკოს ბნელი საქმიანობის შესახებ დეტალები იხ.:
http://ru.wikipedia.org/wiki/Генко,_Анатолий_Несторович ;
<http://ruslang.ru/agens.php?id=div&sp=13> ;
http://traditio.ru/wiki/Федот_Петрович_Филин .

ნი ნაქურდალი იყო. გ. სერდიუჩენკომ უკან არ დაიხია და ა. გენკოს წიგნის საფუძველზე ორი სტატია მაინც გამოაქვეყნა (თანაც დამახინჯებულად – მან არ იცოდა აბაზური ენა და უჭირდა მის სტრუქტურაში გარკვევა, თუმცა პრეტენზიის უქონლობასა და თავმდაბლობას სრულებითაც არ უჭიოდა). გ. სერდიუჩენკოს ამ 2 სტატიის შესახებ ქ. ლომთათიძემ დაწერა საკმაოდ მწვავე რეცენზია, რომელშიც გამოავლინა გ. სერდიუჩენკოს მიერ დაშვებული უამრავი შეცდომა ტაპანთური დიალექტის მონაცემთა ორიგინალის ტექსტიდან გადაწერისა და ანალიზის თვალსაზრისით. ქართველი მეცნიერის ეს რეცენზია უნდა დაბეჭდილიყო სოხუმში, აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის შრომების XXVIII ტომში. იგი სტამბამ ააწყო კიდეც, მაგრამ, როგორც თვით ქ. ლომთათიძე იხსენებდა, მეცნიერი დაიბარა აფხაზეთის მაშინდელმა ხელმძღვანელმა, საქართველოს კომუნისტური პარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა აკაკი მგელაძემ და უთხრა, „შრომებში“ რეცენზიის დაბეჭდვას დიდი გართულება მოჰყვება, მოსკოვი არ გვაპატიებს რუსი მეცნიერის მხილებას და იქნებ ცალკე ამონაბეჭდად გამოვცეთ, რომ თქვენ შეგეძლოთ მისი გავრცელება კოლეგებშიო (როგორც ჩანს, ქართველი მეცნიერი ვიდაცამ დაასმინა და ამიტომაც ჩაერთო საქმეში ა. მგელაძე). ქალბატონი ქეთევანი დასთანხმდა ამ წინადადებას და რეცენზია მართლაც გამოქვეყნდა ცალკე ამონაბეჭდის სახით. ამ რეცენზიას დიდი რეზონანსი ჰქონდა: რუსი მეცნიერები, ვინც კარგად იცნობდა გ. სერდიუჩენკოს, წერილობით მადლობას უხდიდნენ ქართველ მეცნიერს გამბედაობისა და პრინციპულობისათვის, ხოლო ა. გენკოს ქვრივმა ლ. პანეკმა პირადად სთხოვა ქ. ლომთათიძეს, გამოეცა მისი მეუღლის მონოგრაფია. ა. გენკოს გამოკვლევა დაიბეჭდა დედნისეული სახით ქ. ლომთათიძისა და ბ. სერებრენიკოვის რედაქციით 1955 წელს, თუმცა იმავე წელს გ. სერდიუჩენკოს ეყო თავხედობა და დაბეჭდა დედნის გაუარესებული ვარიანტი. ამ პუბლიკაციაში გ. სერდიუჩენკო ბრალს სდებდა ქართველ მეცნიერს იმაში, რომ იგი არნ. ჩიქობავასთან და თავის მეუღლესთან, ადილეურ-ყაზარ-

დოულ ენათა მკვლევარ გიორგი როგავასთან ერთად გამოყოფდა არა 5 აფხაზურ-ადიღურ ენას, არამედ 3-ს². ქ. ლომთათიძე 1955 წლამდე მართლაც არ იყენებდა ტერმინს „აბაზური ენა“ და ამას თავისი ანგარიშგასაწევი მიზეზი ჰქონდა: იგი სავსებით მართებულად მიიჩნევდა, რომ აბჟურული, ბზიფური, ტაპანთური და აშხარული დიალექტები ყველა ენობრივ დონეზე იმდენად ახლოს დგანან ერთმანეთთან, რომ ისინი ერთი და იმავე ენის ტერიტორიულ მიკროვარიანტებად უნდა ჩაითვალოს, რაც გამორიცხავდა აბაზური ენის, როგორც დამოუკიდებელი ერთეულის, გამოყოფას. მაგრამ გ. სერდიუჩენკოს მეცნიერება არ აინტერესებდა, მას ოპონენტის განადგურებისათვის სჭირდებოდა ზემოთ დასახელებული პოლიტიზებული ბრალდება (ქართველები ორი ენის არსებობას უარყოფენო!) და შეეძლო დიდი ზიანის მიყენება მისთვის, ამიტომ ქალბატონი ქეთევანი იძულებული გახდა 1955 წლიდან გამოეყენებინა ტერმინი „აბაზური ენა“.

ბ) ქ. ლომთათიძემ აქტიური მონაწილეობა მიიღო 1950 წელს დაწყებულ დისკუსიაში ენათმეცნიერების თეორიულ საკითხთა შესახებ. მას ამ საკითხზე არაერთი მაღალი დონის სამეცნიერო ნაშრომიც აქვს გამოქვეყნებული და დიდი წვლილი მიუძღვის საბჭოთა კავშირსა და „სოციალისტური ბანაკის“ ქვეყნებში (აღმოსავლეთ გერმანიაში, პოლონეთში, ჩეხოსლოვაკიაში, უნგრეთში, რუმინეთში, იუგოსლავიაში, ბულგარეთში, ალბანეთში, ჩინეთში, ჩრდილოეთ კორეაში, ჩრდილოეთ ვიეტნამში) ენათმეცნიერების გადარჩენისა და ლინგვისტიკაში პროგრესული პოზიციის განმტკიცების საქმეში, თუმცა თავის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფიაში ამ საკითხებისადმი მიძღვნილ მხოლოდ ერთადერთ ნაშრომს ასახელებს: **О закономерности исторического развития языка** (კრებული: «Вопросы

² Г.П. Сердюченко. Язык абазин (Общие сведения об абазинах, их диалекты, фонетика, морфология, тексты и словарь). -Известия Академии Педагогических Наук РСФСР, выпуск 67, Труды Института Национальных Школ АПН РСФСР и Черкесского Научно-исследовательского Института. Москва, 1955, гл. 5.

теории и истории языка», Москва, 1952). ამ და სხვა სადისკუსიო ნაშრომებში ქ. ლომთათიძე მაღალ აკადემიურ დონეზე განიხილავს ისეთ ზოგადლინგვისტურ პრობლემებს, როგორცაა: ენის რაობა, ენის სოციალური ბუნება, ენისა და საზოგადოების მიმართება, ენის დიაქრონიული ცვლის მიზეზები, სპეციფიკა და შედეგები, ენათა გენეალოგიური კლასიფიკაციის პრონციპები, დიაქრონიული და სინქრონიული კვლევის მეთოდოლოგია და სხვ. როგორც მკვლევრის ოჯახის წევრები იხსენებენ, ქალბატონი ქეთევანი დისკუსიასთან დაკავშირებით ერთხელ იოსებ სტალინსაც კი შეხვედრია კრემლში. სიცოცხლის ბოლო წლებში მეცნიერი სინანულით აღნიშნავდა, რომ მას და მის თანამედროვე კოლეგებს ბევრი დრო და ენერგია დაეხარჯათ ისეთი პრობლემების დაძლევაში, რომლებიც ნორმალურ სახელმწიფოებში არც კი ჩნდება.

გ) ქ. ლომთათიძე ასევე მონაწილეობდა პ. ინგოროყვას წიგნის „გიორგი მერჩულეს“ გამოცემასთან დაკავშირებულ დისკუსიაში, რომელიც ეხებოდა აფხაზეთის ეთნიკური ისტორიის საკითხებს. მის ნაშრომში „აფხაზეთა ვინაობისა და განლაგების ზოგი საკითხის შესახებ“, რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობის“ 1956 წლის მე-12 ნომერში, იმდროინდელ ქართულ ისტორიულ მეცნიერებაში მასობრივად გავრცელებულ პოზიციაზე დაყრდნობით გამოთქმულია აზრი, რომ აფხაზეთა წინაპრები მუდამ ცხოვრობდნენ ამჟამინდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე. სამწუხაროდ, ეს ვარაუდი არ იყო მართებული, თუმცა აღსანიშნავია, რომ სიცოცხლის ბოლო წლებში მეცნიერმა შეიცვალა თვალსაზრისი და მიიჩნევდა, რომ აფხაზეთა წინაპრები XVI საუკუნის შემდეგ უნდა იყვნენ მოსულნი ამჟამინდელ საცხოვრისში, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მდინარე ყუბანის აუზიდან. ეს ის ადგილია, სადაც დღესაც ცხოვრობს აბაზა ხალხი, რომელიც ქ. ლომთათიძეს სავსებით სამართლიანად მიაჩნდა აფხაზეთად ერთად განუყოფელ ეთნოსად.

ქ. ლომთათიძის შემოქმედების მესამე ეტაპი – განმაზოგადებელი მუშაობის ეტაპი იწყება 1958 წლიდან და გრძელდება მისი სი-

ცოცხლის ბოლომდე. ამ ეტაპზე მეცნიერი ადრე დაგროვილ ქართველური და აფხაზურ-ადიღური ემპირიული საკვლევი მასალის საფუძველზე ეწყებს გაღრმავებულ სისტემურ მუშაობას ქართველური ენობრივი კონტინუუმისა და აფხაზურ-ადიღურ ენათა გენეტიკური ნათესაობის პრობლემების საბოლოოდ გადაწყვეტის მიზნით. ამ მეტად მნიშვნელოვანი მიზნის მისაღწევად მეცნიერს უკვე ბევრი რამ უწყობდა ხელს. მათგან ღვთისაგან ბოძებულ ნიჭთან ერთად ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ქართველური და აფხაზურ-ადიღური ენობრივი მასალის უღრმესი ცოდნა, ამ მასალის აღწერითი და ისტორიულ-შედარებითი კვლევის საფუძვლიანი გამოცდილება, აგრეთვე თეორიული ენათმეცნიერების ღრმა ცოდნა და სწორი მეთოდოლოგიის შერჩევა.

მესამე ეტაპზე მეცნიერის კვლევითი თვალსაწიერი ძალზე გაფართოვდა. წინა ეტაპებზე შერჩეულ საკვლევ მიმართულებებს დაემატა აწ უკვე გამქრალი უბიხური ენის სტრუქტურა და ისტორია, აფხაზურ-აბაზური და ქართველური მორფოლოგიური პარალელები, აფხაზურ-ადიღურ ენათა ჯგუფის შიდა ფონოლოგიურ-ფონეტიკური და მორფოლოგიურ-სინტაქსური პარალელები, ბგერათშესატყვისობანი აფხაზურ-ადიღურ ენებსა და ქართულს შორის, ქართველური და აფხაზურ-აბაზური ლექსიკის ეტიმოლოგიური და სემანტიკური ანალიზი, ქართული სამწიგნობრო ენის ნორმირების პრობლემები, მწერლის ენის თავისებურებანი და ა. შ.

სინქრონიული და დიაქრონიული ფონოლოგიის თვალსაზრისით აღსანიშნავია ქ. ლომთათიძის ნაშრომები, რომლებიც ეხება შემდეგ საკითხებს:

ღ||რ ბგერათმომართებანი, ერთი მხრივ, აფხაზურ-ადიღურ ენებში და, მეორე მხრივ, ქართველურ კილოებში;

აფხაზურ-აბაზური ისტორიული ფონეტიკის პრობლემები. ამ მიმართულებით განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა მონოგრაფია „აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი. I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები“. თბი-

ლისი, 1975, რომელიც კავკასიოლოგიის ოქროს ფონდის საკუთრება გახდა გამოცემისთანავე;

ადილურ ენათა ისტორიული ფონოლოგიური სისტემის რეკონსტრუქცია;

ქართველური წინაენისმიერი სპირანტების უძველესი სისტემის აღდგენა;

ქართველური და აფხაზურ-აბაზური ლაბიალური კომპლექსებისაგან მომდინარე ბაგისმიერი თანხმოვნების ისტორია;

წინარეადილური ენის სისინ-შიშინა სიბილანტთა რეკონსტრუქცია;

ქართველურ ენობრივ მიკროვარიანტებში ლაბიალიზაციის საკითხის დასმა და ახსნა;

ერთი და იმავე ოჯახის წევრ პირთა მეტყველებაში კანანზომიერი ბგერათფარდობების გამოვლენა, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ზოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისით;

ტაპანთურ დიალექტში ლარინგალური თანხმოვნის წარმოშობის ისტორია;

მახვილის სიტყვათ- და ფონემათგანმასხვავებელი ფუნქციები აფხაზურ-აბაზურში;

აფხაზურ-აბაზური კბილისმიერი ლაბიალიზებული ფონემების წარმომავლობა და ტრანსფორმაცია;

სონანტთა ბუნებისა და მათი კორელატების ისტორიის დადგენა ქართველურ კილოებსა და აფხაზურ-ადილურ ენებში;

აფხაზურ-აბაზურ ძირთა და მორფემათა ამოსავალი ტიპის გარკვევა, რასაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს იბერიულ-კავკასიურ ენათა ისტორიულ-შედარებითი კვლევისათვის;

რამდენიმე ქართულ-აფხაზური ბგერათფარდობა;

ადილურ ენათა ხმოვნების ისტორიის გარკვევა;

აფხაზურ-აბაზურ, ადილურ (ჩერქეზულ) და ქართველურ ენობრივ ერთეულებში სესხების ფონოტაქტიკური წესების გამოვლენა;

ამოსავალი ბგერათკომპლექსების ცვლილებანი აფხაზურ-ადილურ ენებში;

პოზიციური წარმოშობის ბგერათა ფონემიზაცია;

ჰარმონიის მოშლა აბაზურ ბგერათკომპლექსებში და სხვ.

ამ არასრული ჩამონათვალიდანაც ცხადად ჩანს, ფონოლოგიურ-ფონეტიკურ პრობლემათა რა ფართო სპექტრი გახდა მეცნიერის კვლევის ობიექტი, მაგრამ უფრო მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ქ. ლომთათიძის ამ ნაშრომებში საფუძვლიანადაა გადაწყვეტილი ქართული და აფხაზურ-ადილური ენების გენეტიკური მიმართების პრობლემა სწორედ ფონეტიკურ-ფონოლოგიური მიმართების საფუძველზე.

რა თქმა უნდა, ენათა გენეტიკური ნათესაობის დასამტკიცებლად და შესადარებელ ენათა ისტორიის აღსადგენად მხოლოდ ფონოლოგიური სისტემებისა და ფონეტიკურ პროცესთა ისტორიის კვლევა არ არის საკმარისი. ამიტომ ქ. ლომთათიძემ ნაყოფიერად იღვაწა ქართველური კილოებისა და აფხაზურ-ადილურ ენათა მორფოლოგიური პარალელების აღწერისა და გრამატიკულ კატეგორიათა ისტორიის შედარებით პლანში საკვლევად. ამჯერადაც კომენტარის გარეშე ჩამოვთვლით იმ საერთო გრამატიკულ მოვლენებს, რომლებიც მეცნიერმა გამოავლინა საკვლევ ენათა შესაბამისი მონაცემების ურთიერთშედარების გზით:

გამოყო გრამატიკული კლასის გაქვეავებული ნიშნები ქართულ და აფხაზურ სახელებში;

დაადგინა ზოგიერთ რიცხვითი სახელის სტრუქტურულ-მატერიალური ერთობა ქართულსა და აფხაზურ-ადილურ ენებში;

გაარკვია სხეულის ნაწილთა სახელების სტრუქტურულ-მატერიალური ერთობა იმავე ენებში;

შეისწავლა მოწონება-სიყვარულის გამომხატველ ზმნათა მსგავსება ქართულსა და აფხაზურ-ადილურ ენებში, აგრეთვე ყოფნა-არსებობისა და ქონა-ყოლის გამომხატველ ზმნათა სტრუქტურულ-მატერიალური კავშირი ქართულსა და აფხაზურ-აბაზურში;

გამოავლინა გარდამავლობის გამოხატვის ერთიანი პრინციპი ქართულსა და აფხაზურ ენებში, პარალელები ზმნის ინფინიტურ წარმოებაში ძველი ქართულისა და აფხაზურ-აბაზური ენების მონაცემთა მიხედვით;

დაასაბუთა საერთო საფუძვლების არსებობა საურთიერთო, მიჩნევის (მოჩვენებითობის), ქცევის, პოტენციალისის კატეგორიების წარმოების მხრივ ქართულსა და აფხაზურ-ადილურ ენებში, ასევე სუპლექტურ ზმნათა მსგავსი წარმოება ქართულსა და უზბეხურ ენებში და ა. შ.

ამავე მესამე ეტაპზე მეცნიერი აქტიურად მუშაობდა ქართველური და აფხაზურ-ადილური ლექსიკური პარალელების გამოვლენის მიმართულებითაც. ამ მხრივ აღსანიშნავია, რომ იგი იკვლევდა ამ ენათა სხვადასხვა დარგის ლექსიკის მოტივაციის საფუძვლებს, სიტყვათა სტრუქტურის საერთო ნიშნებს, სემანტიკურ ცვლილებებს, სიტყვათსესხების მიმართულებებსა და ა.შ. ფონოლოგია-ფონეტიკისა და გრამატიკის ფუნდამენტურ პრობლემებზე მუშაობისას მკვლევრის წინაშე წამოიჭრებოდა ცალკეულ სიტყვათა თუ რომელიმე დარგის ლექსიკის ეტიმოლოგიზების საჭიროება. ქ. ლომთათიძის შემოქმედების მესამე ეტაპზეა შექმნილი ეტიმოლოგიური ნაშრომები შემდეგ სიტყვათა შესახებ: ქართველური მართვე, ერთი, აქვს, დილა, ცეკვა, ჭიკოკონა, საბძელი, სოკოს სახელები, შინაურ ცხოველთა სახელები, ნათესაობის ტერმინები, კერავს, შვილი, ყვლეფს, ფოთი, ტყვარჩელი, ამტყელი, დალიძგა, ლაშარი, ხვალ[ე], ჯაკელი (გურ.), ამსვალდ (სვან.) „ადამიანი“, მარტო, მარტივი, ზოჰვა, მამაკაცის სახელი ლაშა, ფხე სუფიქსიდი...; მეცნიერმა გაარკვია წარმომავლობა-ეტიმოლოგია იმ აფხაზურ-აბაზური სიტყვებისა, რომლებიც აღნიშნავენ: ლავიწს, თოკს, გველს, უბელო ცხენს, კარგს, მიცემას, თხრობას, ვარგისს, ყველს, აკლდამას, ჯორკოს, სუსტს, აომვას, ღმერთს, ცეცხლს, სიძეს, იალბუზს, თვეებს. მასვე გამოთქმული აქვს ანგარიშგასაწევი მოსაზრებანი სხეულის ნაწილთა აფხაზურ-ადილური და ქართული სახელების, ცოდნის, მოწონება-სიყვარულის, ყოფნა-არსებობის, ქონა-ყოლის გამოხატველი ზმნების, მუხის

ზოგადკავკასიური სახელისა და მრავალი სხვა სიტყვის ეტიმოლოგიის შესახებ. საყურადღებოა აგრეთვე მკვლევრის მოსაზრებანი ისეთი ძველი სატომო სახელების შესახებ, როგორცაა: აბაზგი, აფშილი || აფსილი, აფსარი, სანიგი, მოსინიკი.

მესამე ეტაპზე შექმნილ გამოკვლევათა უმთავრესი მახასიათებელია ის, რომ მათ უმრავლესობაში მეცნიერმა განაზოგადა უმდიდრეს ემპირიულ მასალაზე დამყარებული სამეცნიერო დასკვნები და უმტკიცესი სამეცნიერო ფუნდამენტი შექმნა, ერთი მხრივ, ქართული ენისა და, მეორე მხრივ, აფხაზურ-ადიღურ ენათა გენეტიკური ნათესაობის პოზიტიური საბოლოოდ გადასაწყვეტად.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქ. ლომთათიძემ შეძლო აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტა, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის არსებობის დადასტურების საქმეში. როგორც ცნობილია, მკვლევართა ერთი ნაწილი უარყოფს ამ ოჯახის არსებობას, მაგრამ მიიჩნევს, რომ აფხაზურ-ადიღური და ნახურ-დაღესტნური ენები უდავოდ მონათესავენი არიან. რაკი ქ. ლომთათიძის კვლევებმა წყალგაუვალად დაასაბუთეს ქართული და აფხაზურ-ადიღური ენების გენეტიკური ნათესაობა ფონეტიკურ-ფონოლოგიურ, გრამატიკულ და ლექსიკურ დონეებზე, სრულიად უეჭველია არამარტო ქართულის ნათესაობა ნახურ-დაღესტნურ ენებთანაც, არამედ, იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის რეალურად არსებობაც. აქვე შევნიშნავთ, რომ იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის არსებობას უპირატესად უარყოფენ ის მეცნიერები, ვინც იკვლევს ქართველურ ენობრივ სისტემებს, მაგრამ არასოდეს უკვლევია აფხაზურ-ადიღური, თუ ნახურ-დაღესტნური ენები, ანდა პირიქით, არიან აფხაზურ-ადიღურ ენათა, თუ ნახურ-დაღესტნურ ენათა სპეციალისტები, მაგრამ ვერ ერკვევიან ქართველურ ენობრივ სისტემათა სტრუქტურასა და ისტორიაში.

რა თქმა უნდა, ქ. ლომთათიძის მრავალრიცხოვან ნაშრომებში გამოთქმული ყველა კონკრეტული მოსაზრება არ არის ერთნაირად არგუმენტირებული და ამას მეცნიერიც აღიარებდა როგორც პირად საუბარში, ისე წერილობითაც, თუმცა იოლი სულაც არაა საკუთარ

მოსაზრებათა კრიტიკული შეფასება. ამ თვალსაზრისითაც ქ. ლომთათიძე სანიმუშო მკვლევარი იყო. აი, რამდენიმე მაგალითი მეცნიერის მიერ საკუთარ დასკვნათა კრიტიკისა:

ა. 1941 წელს მეცნიერმა გამოაქვეყნა სტატია „ერთეულის კატეგორია და მისი მაწარმოებლები აფხაზურში“. საკუთარი ხელით შედგენილ თავის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფიაში ავტორმა ამ სტატიის დასახელებას დაურთო საყურადღებო შენიშვნა: „სადავოა ზოგი რამ, კერძოდ, მხოლოებითის ფუძისთვის დამახასიათებელი - ს სუფიქსი დემინუტივის ნიშანია და არა ერთეულისა“³.

ბ. 1947 წელს დაბეჭდილ ნაშრომში „ადამიანის აღმნიშვნელი აოჯე სიტყვა აფხაზურში“ მკვლევარი გამოთქვამდა ვარაუდს, რომ ქართულ (მეგრულ) გვარსახელთა ერთ ჯგუფში წარმოდგენილი - ვა დაბოლოება ნასესხებია აფხაზური ენიდან და მომდინარეობს ადამიანის აღმნიშვნელი -ჭა ძირისაგან. იმავე ბიბლიოგრაფიაში იგი წერს: „სადავოა ქართულ გვარებში არსებული -ვა დაბოლოების მასთან [დასახელებულ აფხაზურ ძირთან - გ.გ., თ.გ.] კავშირი. სარწმუნო ჩანს ამ უკანასკნელის ს. ჯანაშიასეული ახსნა“⁴.

მოსალოდნელია, რომ მომავალში გადაისინჯოს მეცნიერის ზოგი სხვა კონკრეტული დასკვნაც, მაგრამ ქ. ლომთათიძის ნაშრომებში წარმოდგენილ კონკრეტულ და ზოგად სამეცნიერო მოსაზრებათა, თვალსაზრისთა და დასკვნათა აბსოლუტური უმრავლესობა წარუვალი და უცვლელი დარჩება. ისინი ქართული კავკასიური სკოლის და მთლიანად კავკასიოლოგიის ოქროს ფონდს ქმნიან.

მოკლედ უნდა მიმოვიხილოთ აკად. ქეთევან ლომთათიძის საორგანიზაციო შრომა საქართველოს, კავკასიისა და უფრო ფართო მასშტაბით ენათმეცნიერების განვითარების საქმეში. იგი ორჯერ იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი (1953-1963 და 1975-1987 წწ.). მიუხედავად

³ იხ.: აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფია. თბ., 2007, გვ. 8.

⁴ იქვე, გვ. 11.

იმისა, რომ მეცნიერის დირექტორობა დაემთხვა მისი სამეცნიერო--კვლევითი მოღვაწეობის ყველაზე აქტიურ წლებს, მეცნიერს არ დაუზარალებია არცერთი ეს სფერო: ერთი მხრივ, აქტიურად ქმნიდა და აქვეყნებდა ახალ-ახალ სამეცნიერო ნაშრომებს, აქტიურად მონაწილეობდა რესპუბლიკური, თუ საკავშირო სამეცნიერო ფორუმების მუშაობაში (უცხოეთში გამართულ საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებში მონაწილეობაზე იმ დროს ძნელი იყო ფიქრიც კი!), მეორე მხრივ კი უნარიანად ხელმძღვანელობდა ინსტიტუტის მუშაობას, რომელმაც სწორედ მისი პირველი დირექტორობის დროს მოიპოვა უდიდესი ავტორიტეტი როგორც საქართველოში, თუ სრულიად კავკასიაში, ისე მთელ საბჭოთა კავშირშიც და შეინარჩუნა კიდევაც იგი. ამავე წლებში გამოიცა ქართული საენათმეცნიერო სკოლის უდიდეს მიღწევათა ამსახველი ისეთი გამოცემების ტომების უმრავლესობა, როგორც იყო ქართული ენის ძეგლად მიჩნეული აკად. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით შედგენილი „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“ და საერთაშორისო დონეზე აღიარებული ინსტიტუტის პერიოდული აკადემიური ორგანო „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება“. მეცნიერის ხელმძღვანელობით შედგა და მისივე რედაქტორობით გამოიცა სამტომიანი აკადემიური რუსულ-ქართული ლექსიკონი (ტ.1-3, 1953-1956 წწ.).

ახალგაზრდა მეცნიერთა ცოდნის ამაღლების მიზნით ინსტიტუტში მოქმედებდა მუდმივმოქმედი სემინარი, რომლის პერიოდულ სხდომებზეც სისტემატურად განიხილებოდა ენათმეცნიერების დარგებში გამოსული უახლესი ქართული და უცხოური სამეცნიერო ლიტერატურა, ხოლო როგორც ახალგაზრდა, ისე ასაკოვან მეცნიერებს ევალებოდათ ამ გამოცემათა კრიტიკული შეფასება, რაც დიდად სასარგებლო იყო ყველასათვის.

დირექტორობის ორივე პერიოდში ქ. ლომთათიძე აქტიურად ზრუნავდა ინსტიტუტის თანამშრომლებად პერსპექტიული და ნიჭიერი ახალგაზრდების მოწვევაზე, მათ პროფესიულ ზრდაზე, საქართველოს სხვადასხვა ქალაქში (თელავში, გორში, ცხინვალში,

ქუთაისში, ბათუმში, სოხუმში) მოღვაწე კოლეგების პროფესიული დონისა და კვალიფიკაციის ამაღლებაზე, მათი ნაშრომების გამოქვეყნებაზე, სხვადასხვა ქალაქში რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიების რიგ-რიგობით ორგანიზებაზე, მხარეებიდან ასპირანტებისა და სამეცნიერო ხარისხის მაძიებელთა მოზიდვაზე და სხვ.

ქ. ლომთათიძე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა იბერიულ-კავკასიური მოდემის ხალხთა ახალგაზრდა წარმომადგენლების მაღალპროფესიულ ლინგვისტებად ჩამოყალიბებას, მათი სტატუსის განმტკიცებას, მათი ნაშრომების ბეჭდვას და სხვ. ამ მიზნით ის და მისი მეუღლე, პროფ. გიორგი როგავა განსაკუთრებით მფარველობდნენ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიური ენების განყოფილების სტუდენტებსა და ენათმეცნიერების ინსტიტუტის აფხაზ, აბაზა, ადიღელ, ყაბარდოელ, ჩეჩენ, ინგუშ და დაღესტნელ სტუდენტებსა თუ ასპირანტებს. ეხმარებოდნენ მათ სასწავლო, სამუშაო და ყოფითი საკითხების მოგვარებაში. უტარებდნენ დამატებით მეცადინეობებსა და კონსულტაციებს. საჭიროების შემთხვევაში ცოლ-ქმარი შინაც იბარებდა აფხაზ და ჩრდილოეთკავკასიელ სტუდენტებს, ასპირანტებსა და ხარისხის მაძიებლებს, გულუხვად უმასპინძლებოდნენ მათ, ხოლო ფინანსურად შეჭირვებულ ახალგაზრდებს ისე დელიკატურად ეხმარებოდნენ საკმაოდ მოზრდილი თანხით, რომ მათ თავმოყვარეობა არ შელახოდათ.

სწორედ ასეთი გულიანი დამოკიდებულება იყო იმისი საფუძველი, რომ დღესაც კი, როცა ბატონი გიორგი და ქალბატონი ქეთევანი ცოცხლები არ არიან, მათ სახელს სიყვარულით და მოწიწებით წარმოთქვამენ მათი მაღლიერი მოწაფეები ცხუმში (სოხუმში), მაიკოპში, ჩერკესკში, კარაჩაევსკში, ნალჩიკში, მაგასში, გროზნოსა და მაჰაჩყალაში. განსაკუთრებულად უყვარდა ქ. ლომთათიძეს თავისი აფხაზი და აბაზა მოწაფეები (მარტო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიურ ენათა განყოფილებაზე მისი ხელმძღვანელობით სწავლობდა 70-ზე მეტი აფხაზი სტუდენტი), ამჟამად უკვე

ცნობილი მეცნიერები: შოთა არისტავა, რაუფ კლიჩევი, ლიდია ჭკადუა, სერგეი პაზოვი, სარია ამიჭბა, ვალენტინა ამიჭბა, ვალენტინა კონჯარია, რაისა გუბლია, ნელი არშბა, აზა ინალ-იფა, ემა კილბა, ლილი ჰაგბა, ჰაჯისმელ აჯიბეჯოვი და სხვანი. ისინიც სიყვარულით პასუხობდნენ დიდი მასწავლებლის მამაგს. მისი აფხაზი მოწაფეები ერთმანეთთან საუბრისას ქეთევან ლომთათიძეს ჰან „დედაჩვენი“ სიტყვით მოიხსენიებდნენ ხოლმე. ამ სიყვარულის გამოხატულება იყო ისიც, რომ აფხაზეთის ომის დასრულებიდან დიდი ხნის შემდეგ, 2011 წელს მეცნიერის დაბადების 100 წლისთავის აღსანიშნავად მისმა აფხაზმა მოწაფეებმა ქართულიდან აფხაზურ ენაზე თარგმნეს და გამოსცეს მისი მონოგრაფია აშხარული დიალექტის შესახებ, უფრო ადრე კი აბაზა პოეტმა ქერიმ მხცემ და ცხუმში მოღვაწე ქართველმა აფხაზოლოგმა, ცნობილმა პოეტმა და მთარგმნელმა მირიან ციკოლიამ (ფსევდონიმი: მირიან მირნელი) ქართველ მეცნიერს შესანიშნავი ლექსები მიუძღვნეს. ამჟამად ქ. ლომთათიძის აფხაზი მოწაფეები ქართულიდან აფხაზურ ენაზე თარგმნიან თავიანთი ძვირფასი მასწავლებლის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან მონოგრაფიას, ხოლო აბაზა მოწაფე სერგეი პაზოვი, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ხელახლა გამოსაცემად ამზადებს ქართველი მეცნიერის მიერ 30-40-იან წლებში აბაზურ სოფლებში ჩაწერილ უნიკალურ აბაზურ ფოლკლორულ-ეთნოლოგიურ-ენობრივ მასალებს.

საინტერესოა კიდევ ორი უნიკალური ფაქტი:

1. 1984 წელს ქართველი მასწავლებლის აბაზა მოწაფეებმა, აწ განსვენებულმა პროფესორმა რაუფ კლიჩევმა და ამჟამად პროფესორმა სერგეი პაზოვმა, აგრეთვე აბაზა მწერლებმა აბაზურენოვან გაზეთში გამოქვეყნებული საგანგებო სტატიებით აღნიშნეს ქ. ლომთათიძის პირველი მონოგრაფიის გამოცემის 40 წლისთავი. ისინი მადლიერებით უსვამდნენ ხაზს იმას, რომ ქართველი მეცნიერის მიერ გასაოცარი სიზუსტით ჩაწერილი აბაზური ფოლკლორის ნიმუშები ოქროს ასოებით ჩაიწერება ზეპირსიტყვიერების ისტორიაში, ვინაიდან მათი წერილობითი ფიქსაციიდან გასულ სულ

რაღაც 40 წელიწადში ამ თქმულებების, ლეგენდების, ხალხური პოეზიის, ზღაპრების, ანდაზების, გამოცანების უდიდესი ნაწილი ხალხში უკვე უკვალოდ გაქრა, ანდა გაქრობის პირასაა, ხოლო ქ. ლომთათიძის ჩანაწერებმა ისინი სამუდამოდ უკვდავყო;

2. იშვიათია შემთხვევა, როცა რომელიმე ეთნოსის წარმომადგენლებს შეზღუდული აქვთ შესაძლებლობა დედაენაზე გამოსცენ საკმარისი რაოდენობის წიგნები, ჟურნალები და გაზეთები, მაგრამ სხვა ეროვნების მეცნიერის დიდი დამსახურების გამო მისდამი მაღლიერების ნიშნად „გამოსცემენ“ ხელნაწერ ჟურნალს. სწორედ ასე მოხდა ყარაჩაი-ჩერქეზეთის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში 1986 წელს, როცა ქართველი მეცნიერის დაბადების 75 წლის აღსანიშნად მისმა აბაზა მოწაფეებმა რაუფ კლიჩევმა და სერგეი პაზოვმა მიუძღვნეს სტუდენტური ხელნაწერი 230-გვერდიანი ჟურნალი „აბაზაშთა აძიხქვა“, რომელშიც შევიდა აბაზა და ქართველ ენათმეცნიერთა, აბაზური შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენელთა წერილები აკად. ქეთევან ლომთათიძის შესახებ და სტუდენტთა ნაშრომები.

ქეთევან ლომთათიძემ მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება მიუძღვნა ქართველურ და აფხაზურ-ადიღურ ენათა მეცნიერულ კვლევას. აფხაზურ-აბაზურ დიალექტებს იგი სწავლობდა უშუალოდ ადგილზე, აფხაზურ და აბაზურ სოფლებში. აკვირდებოდა თითოეული სოფლისა და ოჯახის მეტყველების თავისებურებას, ეროვნულ ფსიქოლოგიას, ადგილობრივ ადათ-წესებს. მისი ყოფილი აფხაზი და აბაზა ინფორმატორები ქართველ მეცნიერთან შეხვედრებიდან დიდი ხნის შემდეგ სიამოვნებით იხსენებდნენ მის ფიზიკურ მშვენიერებას, ხალისიანობას, საოცარ შრომისუნარიანობას, დაკვირვებულობას, კომუნიკაბელურობას, მასპინძლებთან უშუალო დამოკიდებულებას. ქალბატონ ქეთევანის ღვაწლი აფხაზურ-აბაზური ენების კვლევისა და აფხაზ-აბაზა მეცნიერთა მთელი თაობების აღზრდის საქმეში დღესაც კი იცის თითქმის ყველა აფხაზმა და აბაზამ. მეტიც შეიძლება ითქვას, მის მიმართ ადრე არსებული დიდი სიყვარული, მაღლიერება და პატივისცემა დღემდე

არ შეცვლილა არც აფხაზეთში და არც ყარაჩაი-ჩერქეზეთში. აფხაზეთში ომის დაწყებამდე დიდი ხნით ადრე ქეთევან ლომთათიძე უკვე გრძნობდა, რომ ამ მხარეში რაღაც უზარმაზარი უბედურება მზადდებოდა და ძალიან წუხდა ამის გამო, ხოლო ომის დაწყებამ და შემდგომ აფხაზეთის ოკუპაციამ თავზარდამცემი ზეგავლენა მოახდინა მასზე. მან ერთ-ერთ საგაზეთო ინტერვიუში ბრძანა, რომ ოცნებობს იმ დღის მალე დადგომაზე, როცა მას მიეცემა შესაძლებლობა ქალაქ სოხუმში, ზღვის ნაპირზე შეკრიბოს თავისი აფხაზი და ქართველი მოწაფეები და დაიწყოს დიდი შერიგება. სამწუხაროდ, მისი ეს ოცნება განუხორციელებელი დარჩა, მაგრამ იმედია, მოვა დრო, როცა მისი მოწაფეები მართლაც შეიკრიბებიან და ერთად მიაგებენ პატივს თავიანთ დიდ მასწავლებელს.

აღსანიშნავია, რომ აკად. ქეთევან ლომთათიძე იმ იშვიათ ქართველ მეცნიერთა რიცხვს მიეკუთვნება, ვინც სრულიად დამსახურებულად ორგზის, 1971 და 2000 წლებში გახდა საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი, რაც მისი განსაკუთრებული დამსახურების აღიარება იყო.

დასასრულს ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ აკადემიკოსი ქეთევან ლომთათიძე იყო ქართული მეცნიერების ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელი, რომლის მოღვაწეობას ჰქონდა უდიდესი ეროვნული და ზოგადკავკასიური მნიშვნელობა. მის დამსახურებათაგან აღსანიშნავია შემდეგი:

1. ქ. ლომთათიძემ წარმატებით განაგრძო გამოჩენილ მეცნიერთა მთელი პლეადის მიერ დაწყებული ქართველური ენობრივი კონტინუუმის აღწერითი და ისტორიულ-შედარებითი კვლევა და გამოთქვა ორიგინალური მოსაზრებანი ქართველურ სამეტყველო ერთეულთა თანამედროვე და ისტორიული სტრუქტურის შესახებ. ამ მიმართულებით კვლევის დროს წარმატებით იშველიებდა ახლომონათესავე აფხაზურ-ადიღურ ენათა მონაცემებს;

2. საფუძველი ჩაუყარა აბაზური ენის ფონოლოგიური სისტემის, ფონეტიკური პროცესების, მორფოლოგიის, სინტაქსისა და ლექსიკის კვლევას;

3. მაღალ დონეზე აიყვანა აფხაზური ენის სამეცნიერო კვლევის საქმე და თუ დღეს ეს ენა მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა შორის ერთ-ერთ ყველაზე უკეთ შესწავლილ ენად მიიჩნევა, ეს სწორედ ქ. ლომთათიძის დაულალავი მოღვაწეობის შედეგია;

4. პირველმა ჩაიწერა და გამოსცა აბაზური ფოლკლორის საუკეთესო ნიმუშები, რომელთა დიდი ნაწილი ამჟამად უკვე გამქრალია და ისტორიას მხოლოდ ქართველი მეცნიერის ჩანაწერების სახით შემორჩა;

5. ქართველი მეცნიერის მონოგრაფიებისა და სტატიების საფუძველზე მისმა აფხაზმა და აბაზა მოწაფეებმა შეადგინეს აფხაზური და აბაზური ენების სასკოლო სახელმძღვანელოები, აგრეთვე ამ ორი ენის სალექციო კურსებისათვის განკუთვნილი სახელმძღვანელოები;

6. ქ. ლომთათიძემ აღზარდა ქართველ, აფხაზ, აბაზა, ადიღელ და ყაბარდოელ მეცნიერთა თაობები, რომლებიც შემდგომში ცნობილი მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწეები გახდნენ;

7. აქტიურად მონაწილეობდა ქართული ენათმეცნიერების გადარჩენისა და წინსვლისათვის ბრძოლაში.

თეიმურაზ გვანცელაძე
*ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
გიორგი შარვაშიძის პრემიის ლაურეატი*

გვანცა გვანცელაძე
ფილოლოგიის დოქტორი

Ketevan Lomtadze

(Brief overview of Scientific, educational and public activities)

The name of Ketevan Lomtadze is widely known not only in Georgia (especially in the Autonomous Republic of Abkhazia and the Georgian research centers), but also in all the North Caucasus countries (Adyghea, Karachay-Cherkessia, Kabardino-Balkaria, North Ossetia, Ingushetia and Dagestan Republic) Armenia, Azerbaijan, as well as at all of the research centers of the rest of the world, which are studying and teaching Georgian and its related Ibero-Caucasian languages, particularly the Abkhaz, Abaza, Adyghe, Kabardian and Ubykh languages. The Georgian Scientist's name is associated with the 30-90s of the 20th century and the most important events of the 21th century, which were vital for the development of Kartvelian linguistics, caucasology and general linguistics and linguistic processes in Georgia, in the Caucasus and the Soviet Union. She had to work in the difficult time, when science, including linguistics has been adversely affected by the communist ideology, but, to her credit, the scientist has not only withstood the pressure, but also actively participated in the fight against suspension or the death of linguistics (see in detail below.).

Academician Ketevan Lomtadze was a linguist with the wide range of interests. She successfully studied the Georgian language, classic Georgian (Old Georgian), Microsystems of the Georgian languages (Gurian, Adjarian, Kartlian, Megrelian, Laz, Svan ...). Her research also included the actual issues of research of Abkhaz-Abaza, Adyghe-Kabardian (Circassian) and the Ubykh language structure and history. Thorough investigation of genetic and typological unity of the Georgian and Ibero-Caucasian mountain languages and study of the issues of general Caucasian and theoretical linguistics also take a large part of her research activities.

Various issues about the phonological systems, phonetic processes, morphological, semantic categories, syntax, the history and etymology of vocabulary of mentioned languages and dialects, as well as fundamentals

for separation of dialects and idioms, functionality and standardization of Georgian and Abkhazian literary languages are discussed in more than 200 works published by K.Lomtatidze.

Apart from that, K. Lomtatidze was a brilliant organizer of science, the best lecturer and attentive supervisor for Georgian, Abkhazian and North Caucasian graduate and postgraduate students, exceptional consultant for foreign scholars.

It is impossible to analyze fully the merits of the scientist in this publication, that is why we try to overview below the evolution of scientific interests and major achievements of the researcher.

The scientist recalled that after school she wanted to become a mathematician and to prove that women could have significant achievements in this undoubtedly exciting and important field of science comparing to men. She submitted her documents to the department of Mathematics of Tbilisi State University. But one of her relatives enrolled her in the department of Philology without asking her. The young woman dreaming about mathematics obeyed to her relatives and continued to study Philology. Apparently, for the love of mathematics, she chose linguistics as her future profession, which is often referred to as the "mathematics of philology" for the complexity, accurate system and its importance (K. Lomtatidze believed that linguistics was as exact science, like mathematics). It is necessary to note that obviously Ketevan Lomtatidze's mathematical vision helped her see the arranged systems of the Georgian language and speech elements, as well as the most complex and seemingly chaotic nature of the Abkhaz, Abaza, Adyghe, Kabardian and Ubykh language structures; determine the regularities, which until then no one noticed and to create a real basis, so that her colleagues called her phonetic-phonological, morphological and syntactic regularities as "Lomtatidze's Laws".

So, the involvement of the above-mentioned relative in the biography of the scientist had the following result - Mathematics lost, but Linguistics obtained the great Georgian scientist, who was one of the greatest scholars and intellectuals of the XX century, not just in Georgia, but in the whole Caucasus and even wider.

Ketevan Lomtadze's biography, publications, scientific and organizational activities allow considering separately of 3 main stages of her activities. Below we will discuss each of these stages.

The interval of 1929-1937 should be considered as the **first stage**, which can be called as the **stage of Kartvelian dialectology**. This stage and, in general, the scientific biography of the researcher started in 1929, when a very young Ketevan Lomtadze (18 years old) wrote a report: "The remains of the prefixes of the third objective person in Gurian and Adjarian dialects", in which the issue of distribution of the third objective person signs in this two dialects and the interrelation of the rule of use with the use of prefixes in Ancient Georgian "Khanmet" and "Haemet" texts are discussed on a highest academic level. The discovery of "Khanmet" and "Haemet" texts in the first two decades of XX century contributed to attracting interest to this issue, which seriously changed the perception of the history of the Georgian language. At that time, the studies in this direction started by Ivane Javakhishvili and Akaki Shanidze had great public response among scientific communities and students, which was based on the documental material of Ancient Georgian texts and data of East-Georgian mountain dialects. As it was believed, the East-Georgian mountain dialects had maintained archaic signs and the "Khanmet" and "Haemet" traces have been proved in verb conjugation of these dialects. The question whether the "Khanmet" and "Haemet" traces are maintained in other dialects, particularly, in Gurian and Adjarian dialects, should have been arisen. While being a student, Ketevan Lomtadze obviously chose these two western dialects for 2 reasons:

1. Both dialects of Western group, like the other Western Georgian dialects, are generally characterized by the use of signs of persons in verbal forms "without any system". Very often the rules are traced, but also very often the signs of persons are used when according to the rule, they are odd or verbs are missing the signs of persons, when they are demanded.

2. The Gurian dialect (of Georgian) was native to the young researcher and the Adjarian dialect is very close to the Gurian one.

It should be noted that K. Lomtadze's work achieved its goals and it has been proved that Gurian and Adjarian dialects have maintained the "Khanmet" and "Haemet" traces as the rules for use of prefixes and their

phonetic variants. This work was so important that Ivane Javakhishvili advised her to use the material in her speech on the session of the Department of Tbilisi State University in 1934 and later it was published in full in volume VI (1937-1938). It should also be noted that the author was worthy of being proud of her work and used to say: "Now I wonder how I dared to work on such a serious matter after such distinguished figures, as Ivane Javakhishvili and Akaki Shanidze."

In her last years the scientist created the bibliography of her scientific works, which is unique in the sense that sometimes personal critical footnotes are attached to some of the titles of her publications. Many interesting things have been revealed in these notes, namely the bibliography is started with the above mentioned article, while the second number includes the academic publication of "Partakhi by Egnate Ninoshvili, edited by Akaki Shanidze, original text restored and the notes and glossaries supplied by K. Lomtadidze. Tbilisi 1935." Both works contain notes and comments, from which we learn that the above mentioned work about the peculiarities of Gurian and Adjarian dialects has inspired the restoration of the original text of Egnate Ninoshvili and preparation of academic publication (see: Bibliography of Ketevan Lomtadidze's works, Tbilisi, 2007, p. 7, notes 1, 2).

It should be noted also that in the same period K. Lomtadidze enthusiastically participated in the activity started on the initiative of Ivane Javakhishvili, which comprised gathering empirical study materials representing traditional industries of various regions on the basis of complex scientific expeditions of ethnologists, linguists, folklorists and historians. The young linguist was collecting such materials together with other colleagues in Adjara and Guria. There exist a photo from the expedition, depicting a woman dressed in traditional Adjarian wear. This woman is a future academician Ketevan Lomtadidze, who performed the role of an Adjarian woman, because local women affected by Islam refused to take a photo.

Later, at the end of 70-80s, XX century famous archeologist Vakhtang Japaridze - the participant of the complex expeditions started to publish the precious and unique materials of the field expeditions. Without the participation of linguists it would not be possible to decipher the materials

of expeditions and prepare the texts recorded in different dialects and therefore Vakhtang Japaridze addressed the Institute of Linguistics of the Georgian Academy of Sciences for the assistance. At that time Ketevan Lomtadze was the director of the institute. She agreed to work as a member of the Editorial Board and assigned two young scientists to participate in the preparation of publications. They actively worked on publishing multiple volumes. Lomtadze participated in the editorial work. The scientist not only paid tribute to the initiator and her teacher Ivane Javakhishvili, but also made an important contribution to scientific communication of the richest material representing traditional Georgian life. It can be emphasized that without this publication Kartvelology would lose much, because most of the ethnologic realities, as well as the folk and language materials were lost as a result of technological progress and serious changes in life style during the half century after the material was gathered. All the aspects of Kartvelology would certainly lose much with the lack of this material.

The **second phase** of K.Lomtadze's work covers the years -1937-1957, which can be called as the **stage of Abkhaziology**. At this point, more precisely, from 1936 the young scientist had partially stopped working on Georgian dialectology and started extensive research of all of the Abkhaz-Abaza micro variants. On the initiative of Academician Simon Janashia, the researcher started to explore the field of Abkhaz-Abaza linguistics. Simon Janashia was the first to travel in the northwest Caucasus (in 1929), where the Circassians (Adyghes and Kabardians) the Abazas and the Ubykhs (now relocated) lived until 1864.

As it is known, development of Caucasology in the XX century is closely linked to the works of a very famous group, which involved the following Georgian scientists: Ivane Javakhishvili, Arnold Chikobava, Akaki Shanidze, Simon Janashia, Varlam Tophuria, Dimitri Mgeladze. The principal directions of studies in Caucasology had been determined by Academician Ivane Javakhishvili, who wrote in his fundamental, 700-page monograph "The Primary Nature and ties of relationships of Georgian and Caucasian languages" (Tbilisi, 1937): "...The origin and ancient culture of the Georgians cannot be identified just by the use of ethnological and linguistic sources and the analysis of the Georgian - Kartvelian Language

materials. It is necessary to use the ethnographic and linguistic materials of Caucasian nations and languages”.

The creation of two scientific structures played a significant role in the development of Caucasology: In 1933, the department Caucasian Languages was founded at Tbilisi State University on Arnold Chikobava's initiative, and two years later the department of Caucasian languages was founded at the Institute of Language, Material Culture and History, which was the branch of the Soviet Academy of Sciences (abbreviated in Georgian: ENIMKI). In this connection, I. Javakhishvili noted: “It's especially pleasant that in recent years, our linguists started extensive research and study of Caucasian languages. They rigorously examined the gathered material according to their phonetic and lexical meaning; gathered new and more extensive materials and conducted careful monographic study. Gathering abundant and reliable material and obtaining enduring results were possible only in this way. In the future, it will be easier to discuss general and comparative issues based on monographic study, yet this, especially the relationship of these languages seems to be an exceedingly difficult task”.

At this stage, K.Lomtatidze, who loved difficult ways, had an opportunity to start scientific research of Abkhaz-Abaza dialects with the most complex structure and make a contribution to the development of Caucasology. As she was recalling, she was already interested in it. In addition, she had been selected by a famous scientist and linguist Simon Janashia, who was born and educated in the Abkhazian village (village Adzvibzha, currently - Ochamchire region) and therefore spoke the Abkhaz language fluently; also in 1929 he traveled to the North-West Caucasus and brought together Abaza and Circassian ethnological-linguistic material. At that time, just a few publications on a structure of Abkhazian language existed: a review of several pages by professor Georg Rosen was published (Georg Rosen, 1846), also a grammatical essay by Peter Uslar (Петр Услар, 1862), an article by F. Bork (F. Bork), study of the Abkhazian-Georgian language affinity by Petre Charaia (1912) and series of papers by Niko Marr, where the conclusions are often expressed in hasty, methodologically flawed and unsubstantiated ways. As for the speech of Abaza, there were no scientific works about it. We can paraphrase the Gospel words - there were a lot of harvests, but no one to reap!

During 1936-1940, Ketevan Lomtadze had the opportunity to study the Abzhui and Bzyb dialects of the Abkhaz language travelling via their villages: from 1936-1938 she travelled to Abkhazia on a mission and studied these dialects and from 1938-1940, when she was a part-time lecturer at Sukhumi State Pedagogical Institute, she traveled to Abkhaz villages from Sukhumi. In 1938-1941 and 1947 the scientist studied Tapant and Ashkhar dialects of the Abaza language; observed live speech; recorded the texts with various contents, collected dialectical texts. This way she reached a high level of proficiency of both languages that can be proved by the following example: She knew Abkhaz and Abaza languages so fluently that she could guess according to speech peculiarities from which village was the speaker, while analyzing Abkhaz-Abaza linguistic data she was able to notice such details, which is just possible for a very experienced speaker.

Now it's hard to imagine how hard it was to travel in the wetland and mountains of remote villages in Abkhazia and hardly accessible areas populated by Abaza not only for the young woman, but even the men. Everything was causing problems: insufficient amount of money for expedition, transportation, rent of a guide and a horse, accommodation, food, distrust of the local authority, unfamiliar etiquette, search for informers and achieving agreements with them, documenting language files and checking the accuracy of the records. However, as the scientist was recalling, she had been lucky selecting people, because the hosts facilitated her work, and the informers helped with readiness in recording necessary linguistic and folklore material.

It should be noted that an author of this review, who had the honor of being Ketevan Lomtadze's student, then post-graduate student and a younger colleague, has later met the Georgian scientist's hosts and informers in the villages of Abkhazia and Abaza. They emphasized that the whole local population was charmed by her distinctive beauty, talent and amazing ability to learn quickly the complex linguistic facts, by her simplicity in behavior and the ability of showing respect to Abkhaz-Abaza etiquette. In some villages people even remembered the elegant dresses she wore or her style of riding a horse.

In the same period Lomtadze successfully defended candidate and doctoral (PhD) dissertations. In the first paper she has analyzed the main system of tenses of the Abkhazian verb, while in her doctoral dissertation all the specifics of Tapanta dialect are described in detail on all linguistic levels. It ought to be noted here that Ketevan Lomtadze was the first Georgian woman, who obtained the “Doctor of Sciences” degree in humanitarian sciences.

In the second phase of her works in Abkhaziology, she explored and studied from the descriptive, historical and comparative point of view the following topics: dialectal classification of the Abkhaz-Abaza languages and justification for the separation of territorial micro-systems; phonemic structures and phonetic processes; grammar categories of Nouns and Verbs; description and history of other parts of speech; the problems of standardization of the Abkhazian literary language... Her works should be distinguished not only by the diversity of exploring Abkhaz and Abaza languages, but also from the point of view of general Caucasian and linguistic issues. In the above mentioned works the laws (so called Lomtadze's Laws) specific for both languages are formulated. All the conclusions of studies are either original ones based on rich empirical material, or the problems, wrongly analyzed earlier by other scientists, are properly covered for the first time:

"The Main Tenses in the Abkhaz Language" (1938) - accurately describes and systematizes the system of main grammar tenses of the verb in Abkhaz;

"Reduplication Functions in the Abkhaz language" – the first publication discussing the functions assigned to the duplication of the root of a word in the Abkhaz language. Specifics of the language are shown via comparison with the data of the Georgian language;

"Unit category and its functionality in the Abkhaz Language" - grammatical categories of the Noun were described for the first time, which had been unknown to the specialists before.

"Relative pronouns in verbal forms of the Abkhaz language" (in Russian) - revealed the ability of scientist to understand easily the most difficult grammatical forms, which seemed to have no system before, and receiving the results due to the highest level of language comprehension.

In particular, it was stated that the lack of the whole group of words in the Abkhaz language (who, what, which, that, where, when, how ...) together with the declination system has defined the formation of peculiar categories of the verb;

"The Category of Verb Transition in the Abkhaz Verb" - the detailed research started in the previous work has been continued here. In conclusion, albeit the lack of declination system, the verb performed morphological function of defining subjects and objects in the Abkhaz language. Thus, it can be concluded that the Abkhaz language has retained (at least indirectly) the ability to generate ergative construction and the function of differentiating transitive and intransitive verbs;

"On the Declination in the Abkhaz Language" - sums up the analysis of previous two works and convincingly explains the consequences of the lack of declination categories in the Abkhaz language and how this language has found means to solve the problem of "morphological and syntactic deficiency".

At the same stage, detailed description of the following linguistic problems of the Abkhaz language was given: complex processes of phonetic changes and their causes and results; the rules for conjugation of the following forms: Interrogative, Causative, Version, Potentialis, Subject-less forms, specific forms of moods, Negative Forms of the Verb, Static and Dynamic conjugation of verbs; Pronouns and Adverbs agreements; the origin and specific features of verbs with compound stems; the lack of Verbs with compound stems; the lack or the existence of the categories of Voice.

At the same stage Lomtadze was returning occasionally to Kartvelology (Georgian studies) and wrote several important papers relating to the origin of the word "ყარვინი" (Nightingale) existing in Gurian dialect, the function and origin of suffix -k in Megrelian verbs, one of the types of subordinate clauses in some of the dialects of the Georgian language, verb system and history of the Georgian verb "ობვი" (warm up), also grammatical parallels of the Georgian and Abkhaz languages. These works have not lost their significance for the modern researchers of Kartvelology and Georgian-Abkhaz linguistic affinities.

In the analysis of the Georgian language peculiarities in the majority of articles the author actively uses the data of the Abkhaz language and

discovers two common tendencies in the development of these languages. In other words, in 1937 the research of Kartvelology, which was temporarily interrupted, was resumed from the second stage and specific problems of Kartvelology were still discussed using the data of the related language. It was the confirmation of the fact that Ivane Javakhishvili, the founder of Caucasology Research School in Georgia, was right saying that **thorough research of the problems of Caucasology was impossible without considering the data of Kartvelology and vice versa.**

The tireless and hard work in the second stage of the scientist's activities was summarized in two substantial monographs - **Tapant dialect of the Abkhaz language (with texts)** (1944.) and **Ashkhar dialect and its place among other Abkhaz-Abaza dialects (with texts)** (1954). In the both books author's research is based on rich and precise language materials, collected in Abaza villages and the following issues are discussed: phonological composition of both dialects, phonetic processes, morphological and syntactic features, vocabularies, as well as boundaries and peculiarities of smaller speech units within these dialects, their relations between one another and the Abkhaz language, the effect of Circassian, Georgian, and other languages upon these dialects.

Huge amount of texts, recorded in all Abaza villages gave a special value to both of these monographs. The texts are very important not only from the linguistic, but also folklore and ethnological point of view. For example, in these texts any linguist can independently search and use the language material, much of which has already been lost due to technological progress and strong influence of Russian. This fact gives historical importance to the document. Folklorists and ethnologists will also find the most valuable material in the texts, since many of the folk texts, the story and Mythologem, as well as information about a big part of ethnographic realities are currently preserved only in those books. Due to this in 1984 the Abaza scientists specifically celebrated the 40-th anniversary of the publication of the first monograph and the 30-th anniversary of the publication of the second one. The Abaza newspaper in Cherkessk (Republic of Karachaevo-Cherkessia) dedicated entire page to the above mentioned anniversary. Professor Sergei Pazov is currently preparing renewed edition of the above mentioned texts.

Within the second period of her scientific work, a goal set by her teacher, Academician S. Janashia, was achieved gradually. The goal contained following tasks: on the one hand, the structure of speech of the Abkhaz-Abaza language should have been described and on the other hand, historical and comparative study of the problems of Kartvelology and Caucasology should have become systemic and deep.

At the same stage, the scientific scope of K. Lomtadze was expanded: the scientist began to study the Adyghe and Kabardian languages. In 1953, the scientist published her work on the history of origin of spirant triple in the Adyghe-Kabardian languages. In this work, the derivation of dental spirants triple from labialized affricates was convincingly explained through the collapse of phonemes. It should be emphasized that **this work should be regarded as a classic research of linguistic Caucasology, which is a brilliant example of masterful possession of the empirical material, the scientist's ingenuity, analyzing the mathematical accuracy and explaining with simplicity the most difficult linguistic data.**

The principal continuation of the above mentioned work is the article, published in 1955, "**Several issues of the processes and matches of sounds in the Ibero-Caucasian languages (Georgian-Abkhazian-Adyghean material)**", which revealed one part of the natural matches of sounds, confirming genetic linguistic affinity between the Abkhaz-Abaza and Adyghe-Kabardian Languages. As a result, a solid methodological basis was created for the further research in this direction.

The scientist had to participate in 3 harsh politicized scientific discussions, which took a lot of her time and energy, however, as she said, she could not stand aloof from the others in these moments:

a) In 1948 the Georgian scientist confronted professor Giorgi Serdiuchenko (1904-1965), who was known as one of the most active defenders of the Soviet ideology and the organizer of the persecution of scientists, who did not share N. Marr's anti-scientific "New Linguistic Doctrine," [1]. The point was that, talented Russian Caucasologist - Anatoly Genko, who died in December 1941 in detention, had left unpublished monograph "The Abaza Language (Grammar of Tapanta Dialect)", which was submitted to G. Serdiuchenko for edition. The latter appropriated the work and made every effort to include it in the publishing plan of the Circassian

Research Institute. However, the Commission, involving E. Chemodanov, E. Bokarev and L. Lavrov, determined that the book was stolen. Serdiuchenko did not retreat and published two articles based on the book of A.Genko anyway (articles were distorted - it was difficult for him to understand the structure of the Abaza language. He did not know the language, however, had an obvious lack of modesty). Lomtadze wrote a rather strict review about G. Serdiuchenko's two articles, in which she revealed many mistakes made by Serdiuchenko while rewriting the text from the original data of Tapanta dialect and also in its analysis. The review of the Georgian scientist should have been printed in the XXVIIIth volume of Proceedings of the Institute of Abkhazian language, literature and history in Sukhumi. The typesetting was already done, but as Lomtadze recalled, the leader of Abkhazia, the First Secretary of Abkhazian Regional Committee of the Communist Party of Georgia, Akaki Mgeladze called for the scientist and told her that publication of the reviews would have detrimental consequences. Moscow would not forgive the disgrace of the Russian scientist. Therefore, it would be better to publish it as separate printouts so that it could be easier to distribute them among colleagues (Apparently, someone had informed Party on the scientist, that's why A. Mgeladze got involved in the case). Ketevan agreed to this proposal and the review was published as a separate printout. This review had a great resonance: Russian scientists, who knew Serdiuchenko pretty well, were grateful to the Georgian scientist for her courage and perseverance. The widow of A.Genko asked Lomtadze to publish a monograph of her husband. A. Genko's research work was published in the original form, edited by K. Lomtadze and B. Serebrenikov in 1955. But Serdiuchenko had enough impudence to publish the worsened variant of the original text in the same year. In this publication, Serdiuchenko accused the Georgian scientist that she, Arnold Chikobava and Giorgi Rogava, the researcher of the Adyghe-Kabardian Language, classified not 5 of the Abkhaz-Adyghe languages, but just 3 of them [2]. Until 1955 Lomtadze did not use the term "The Abaza Language," which had a significant reason to be taken into consideration: she validly believed that Abzu, Bzyb, Tapanta and Ashkhar dialects are so close to each other at all linguistic levels that they can be considered as territorial micro-variants of one and the same

language, which eliminated the definition of the Abaza language, as an separate entity. But Serdiuchenko was not interested in science. She needed the above-mentioned political accusation only for the annihilation of the opponent (“the Georgians deny the existence of two languages”) and for that he could really harm her. Therefore, Ketevan Lomtatidze was forced to use the term "The Abaza Language" in 1955.

b). In 1950, Lomtatidze actively participated in the discussion about theoretical issues of linguistics. She has published multiple scientific works in this subject. She has made a considerable contribution into the survival of linguistics in Socialist countries and strengthening progressive positions in it. However, in the bibliography of her works, she has specified only one work dedicated to these issues: “On the rationalities of the historic development of languages”, (Moscow, 1952). In this and other works Lomtatidze discusses general linguistic problems on high academic level, such issues as: the essence of language, social nature of language, relationships of language and society; reasons, specific features and results of diachronic changes of the language; genealogical classification principles of languages, the methodology of diachronic and synchronic research, etc. As the her family members recall, Lomtatidze had met Ioseb Stalin in Kremlin in connection with the above mentioned discussion. In her final years, the scientist noted with regret that she and her colleagues had spent so much time and energy in solving the problems, which usually never emerged in a normal countries.

c). Lomtatidze also participated in the discussion regarding the publication of P. Ingorokva's book: "Georgi Merchule", which covered the issues of Ethnic History of Abkhazia. In her work "**The Abkhaz identity and some issues of their deployment**", published in 1956 in the 12th issue of the journal "Mnatobi", she stated an idea based on the widely spread concept in the Georgian historical science that the ancestors of the Abkhazians had always lived in the territory of Abkhazia. Unfortunately, **this assumption was not true. However, in recent years, the scientist changed her point of view** and she believed that the ancestors of the Abkhazians came to the current territory from the Kuban River basin, after the XVI-th century. This is the very place, where the Abaza people still live, whom Lomtatidze believed to be the same ethnos with Abkhazians.

The third stage of her scientific career - generalization of her work - had started since 1958 and lasted till her death. At this stage, the scientist started an advanced systematic work for solving the problems of genetic linguistic affinity between the Georgian language continuum and Abkhazo-Adyghian languages. The scientist had a lot of advantages to achieve this goal. Apart from her talents was the deepest knowledge of the Georgian and Abkhazian-Circassian language material, well-grounded experience in descriptive and historical-comparative research of this material, as well as deep knowledge of theoretical linguistics and a proper selection of methodology.

In the third stage of the scientist's research, her perspective has expanded. The following problems were added to the earlier selected study areas: language structure and history of the extinct Ubykh language; morphological parallels between the Abkhazo-Adyghian languages and Georgian languages; internal phonological-phonetic and morphological and syntactic parallels of Abkhazo-Adyghian language groups; conformity of sounds between the Abkhaz-Adyghian and Georgian languages: etymological and semantic analysis of the Georgian and Abkhaz-Abaza vocabulary; problems of normalization of the Georgian literary language, etc.

From the point of view of synchronic and diachronic phonology works of Ketevan Lomtadze should be pointed out related to the following issues:

relations of the sounds –Gh||R, in the Abkhazo-Adyghian languages on the one hand, and in Georgian dialects, on the other hand;

The problems of historic phonetics in Abkhaz-Abaza. The most significant is the monograph "Historical and Comparative Analysis of the Abkhaz and Abaza languages. I. Phonological System and Phonetic Processes", Tbilisi, 1975, which became the "golden publication in Caucasology" upon its publication;

Reconstruction of the historical phonological system of the Adyghian languages;

Recovery of the ancient system of Coronal consonants in Kartvelian languages;

The history of labial consonants derived from the Georgian and Abkhaz-Abaza labial complexes;

Reconstruction of sibilants the ancient Adyghe language;

Setting up of a problem and explanation of the labialization issue in micro-variants of the Kartvelian languages.

Detection of the natural conformity of patterns sounds in the speech of same family members, which has the greatest importance in terms of general linguistics;

The history of the origin of the laryngeal consonant in Tapanta dialect;

The distinctive feature of the stress, for separation of phonemes and words in the Abkhaz-Abaza language;

The origin and transformation of the Abkhaz-Abaza labialized phonemes;

Study of the history of the nature of sonants and their correlates in the Kartvelian (Georgian) dialects and Abkhaz-Adyghean language;

Determination of original types of the Abkhaz-Abaza stems and morphemes, which has a great importance for the historical and comparative study of Iberian-Caucasian languages;

Conformity of several phonemes of the Georgian and Abkhazian languages;

Study on the history of vowels in the Adyghe language;

Discovery of the phonetic rules of borrowings in the Abkhaz-Abaza, Adyghe (Circassian) and Kartvelian linguistic units;

Changes of basic patterns of sounds in the Abkhaz-Adyghean languages;

Formation of phonemes of positional sounds;

Dis-harmony of complex sounds in the Abaza language,

etc.

Even from this incomplete list, it is clear how huge was the range of problems of phonological and phonetic research which became the object of the scientist's studies. But even more important is the fact that the problem of genetic relations of the Georgian and Abkhaz-Adyghean languages is solved from the phonetic and phonological point of view in Lomtadze's works.

It's obvious that in order to approve genetic relations and restore the history of comparable languages, it's not enough to study only phono-

logical systems and phonetic processes, therefore, Lomtadze productively worked to describe Kartvelian dialects and morphological parallels of Abkhazian and Adyghean languages as well as to study the history of grammatical categories.

In a similar way as above, we would like just to list those common grammatical phenomena, which were detected by comparing relevant data of various languages:

- Distinguished the fossilized signs of grammatical classes in the Georgian and Abkhazian names;

- Identified structural and material unity of certain numerals in Georgian and Abkhaz-Adyghean languages;

- Determined structural and material unity of the names of body parts in the same languages;

- Studied the similarities of verbs expressing - "to like, to love" in the Georgian and Abkhaz-Adyghean languages as well as structural and material connections of verbs expressing – "to be" and "to have" in Georgian and Abkhaz-Abaza languages;

- Revealed a uniform principle of expressing the transition in the Georgian and Abkhazian languages and parallels in the infinitive verbs, according to the data of old Georgian and Abkhaz-Abaza languages

- Proved an existence of a common basis for the grammatical categories of communication, consideration (an appearance), versions, potentialis in the Georgian and Abkhaz-Adyghean languages as well as forms of verbs similar to the suppletive ones in the Georgian and Ubykh languages, etc.

In the third stage, the scientist actively worked to detect lexical parallels of the Georgian and Abkhazian-Circassian languages. It should be noted in this respect, that she studied the fundamentals of subject vocabularies of these languages; common signs of word structure; semantic changes; directions of word borrowings, etc. While working on fundamental problems of phonology, phonetics and grammar, the need of detecting etymology of particular words or subject vocabularies was revealed.

In the third stage, etymological works were performed regarding the following words: მართვე (eagle), ერთი (one), აქვს (has), დილა (morning), ცეკვა (dance), ჭიკოკონა (bonfire), საბძელი (barn), names of

mushrooms, names of domestic animals, words expressing relativity, კერავს (she sews), შვილი (child), Poti (city), Tkvarcheli, ამტყელი (Amtkheli), ღალიძგა (Ghalidzga), ლაშარი (Lashari), ხვალ (tomorrow), ჯაკელი (გურ.) (Calf) ამსვალდ (სვან.) (Svan. Amsvald) ადამიანი (human), მარტო (alone), მარტივი (simple), ლაშა (Lasha - man's name), ფხე სუფიქსოიდი (pkhe - suffixoid), etc. The scientist discovered the origin (etymology) of Abkhaz-Abaza words, which express the following meanings: collar-bone, rope, snake, უბელო ცხენი (a tack-less horse), good, give, narration, ვარგისი (fit), cheese, tomb, weak, God, fire, son-in-law, Elbrus, months. She has expressed her noteworthy opinions about the etymology of Georgian and Abkhazo-Adyghean names of verbs expressing body parts, knowledge, like/love, presence/existence, general Caucasian name of oak and other words. The researcher's observations about such an old tribe names as Abazgs, Aphshils/Apsilae, Apsars, Sanigs, Mosinks are very important.

The key feature of studies of the third stage is that the scientist **generalized scientific findings based on a rich empirical data and created a firm scientific foundation for final solution of problems regarding the genetic affinity between the Georgian and Abkhazo-Adyghean languages.**

It can be said undoubtedly that K. Lomtadze managed to solve the above mentioned problem, which were crucial for confirming the concept of Ibero-Caucasian family. As it is known, one part of researchers deny the existence of this family, but believes that the Abkhazian-Adyghean and Nakho-Daghestanian languages are undoubtedly relatives. As K. Lomtadze's studies have proved the genetic affinity at phonetic-phonological, grammatical and lexical levels, the linguistic affinity between the Georgian and Nakh-Daghestan languages and also the actual existence of the Ibero-Caucasian family are obvious. It should be noted that the existence of Ibero-Caucasian family is denied by those scientists, who have always studied the Georgian language systems and never explored Abkhazo-Adyghean, or Nakh-Dagestan languages, or they are the specialists of the Nakh-Dagestan Languages, but do not understand the structure and history of the Kartvelian (Georgian) language systems.

It's indisputable that all of the particular considerations expressed in K. Lomtadze's works are not equally argued and she had always admitted

it herself in private conversations and in written forms. But we all know that it's not easy to criticize your own views. In this regard, K. Lomtadze was an excellent researcher. Here are a few examples of the scientist's personal criticism:

In 1941, researcher published the following article: "The Category of Unit and its derivation in the Abkhaz language". In the bibliographies of her own works the author attached a significant comment: "Some issues are controversial, in particular, -s suffix, characterizing the singular form, is the sign of diminutive and not of the unit.

In a work published in 1947 "The word - აჟჟ, denoting the human in Abkhaz", the researcher presumed that the ending -va represented in one group of Georgian (Mingrelian) surnames, is borrowed from the Abkhaz language. In the same bibliography she wrote: "It's doubtful that the ending -va in Georgian surnames is connected with the above mentioned Abkhaz stem. In this regard, Janashia's explanation "[4] seems being credible.

It is likely that the scientist's other conclusions will be revised in the future, but the absolute majority of her general scientific opinions and conclusions represented in her works will be remained unchanged. They form a "golden fund" of the Georgian Caucasian school and Caucasology as a whole.

We must review briefly Acad. Ketevan Lomtadze's organizational work for development of linguistics in Caucasus and even wider scale. She was twice a director of the Institute of Linguistics at the Georgian Academy of Sciences (in 1953-1963 and 1975-1987). Although these years coincided with Lomtadze's most active scientific works, she made every effort to work hard in both fields: on the one hand, she actively worked and published new scientific papers, participated in activities of republican or Soviet scientific forums, (at the time it was hard to even think about participation in international scientific forums!), on the other hand, she worked as a skilful leader of the institute, and she gained authority in Georgia, the whole Caucasus and the Soviet Union. In the same years were published the majority of volumes representing the greatest achievements of Georgian Scientific School, such as "Georgian Explanatory Vocabulary", compiled with the editorial work of Arnold Chikobava and periodic aca-

demographic edition of the internationally recognized journal "Ibero-Caucasian linguistics". Russian-Georgian academic dictionary in three volumes with her editorial work was published (vol.1-3, 1953-1956).

To educate young scientists, permanent seminars were held at the Institute. At these sessions the most recent Georgian and foreign scientific literature in the field of linguistics was regularly discussed. Young scientists as well as the older ones were obliged to review critically the publications, which was very useful for everyone.

While working as the director K. Lomtadze was actively involved in the activity of recruiting and professional growth of young and talented scientists. She made every effort to raise professional level and qualification of colleagues working in various cities of Georgia (Telavi, Gori, Ckhinvali, Kutaisi, Batumi, Sukhumi); publication of their papers; organization of scientific sessions in dialectology and attracting post-graduate students.

Lomtadze paid special attention to the development of the young Iberian-Caucasian people as professional linguists, strengthening their status, publishing their papers, etc. For this purpose, she and her husband, professor Giorgi Rogava, were particularly supporting the foreign students studying in the department of Caucasian languages at Tbilisi State University of Abkhaz, Abaza, Adyghe, Kabardian, Chechen, Ingush and Dagestani nationalities. They were assisting students in solving the issues of studying, working and residential conditions; they were organizing additional trainings and consultations. In cases of necessity, they were inviting home the Abkhaz and North Caucasian students and hosting them kindly. As for those students, with financial problems, they delicately supported them with quite a large sum of money.

These warm relationships were the reason, why their former students in Sukhumi, Maikop, Cherkessk, Karachaevesk, Nalchik, Grozny and Makhachkala respect and love her even after her death. K. Lomtadze particularly loved her Abkhaz and Abaza students (more than 70 Abkhaz students studied under her supervision at the department of Caucasian languages at Tbilisi State University), nowadays distinguished Caucasian scientists: Shota Aristava, Rauf Klichev, Lydia Tchkadua, Sergei Pazov, Saria Amichba, Valentina Amichba, Valentina Konjaria, Raisa Gublia, Neli

Arshba, Aza Inal-Ipa, Emma Kilba, Lily Hagba, Hajismel Ajibejev and others. They were grateful to their teacher. Her Abkhaz students, while talking to each other, mentioned Ketevan Lomtadze as their mother. The expression of love was the fact that a long time after the end of the Abkhaz war of 1990-ies, her Abkhaz students, in order to celebrate the 100th anniversary of the scientist in 2011, translated her monograph on the Askhar dialect from Georgian and published it in the Abkhaz language. Earlier, the Abaza poet, Kerim Mkhitse and Georgian Abkhazologist, poet and translator, Marian Tsokolaya (pen name: Mirian Mirneli) dedicated excellent verses. Currently, the Abkhaz students of Ketevan Lomtadze translate another significant monograph from Georgian into Abkhaz. The Abaza student, Sergei Pazov prepares for publication unique Abaza folk, ethnological and linguistic materials recorded by the scientist in Abaza villages in 30-40s.

Some of the following exceptional facts are very interesting:

1. In 1984, the Abaza students of the Georgian scientist, Rauph Klichev and professor Sergei Pazov as well as the Abaza writers celebrated the 40th anniversary of publication of Ketevan Lomtadze's first monograph with the publication of special articles in the Abaza newspaper. They gratefully noted that the Abaza folk samples, recorded with an astonishing accuracy, will be written into the history of folk-lore with golden letters, because 40 years later since they were recorded, most of these legends, folk poetry, fairy-tales and proverbs have been disappeared. Lomtadze's records have made them unforgettable forever;

2. It's a rare case, when representatives of some of the ethnic groups are limited to publish a sufficient number of books, magazines and newspapers in their native language, but they publish the handwritten "magazine" to express their gratitude to the scientist of other nationality. It was at the State Pedagogical Institute in 1986, when her Abaza students Rauph Klichev and Sergei Pazov dedicated the student's handwritten magazine – „აბაზებისათვის“ (230 pages) to the 75th anniversary of the scientist. The magazine contained student's works and letters of the Abaza and Georgian linguists and public figures.

Ketevan Lomtadze devoted all her life to scientific research of Georgian and Abkhaz-Adyghian languages. She studied Abkhaz-Abaza

dialects directly on sites - in Abkhaz and Abaza villages. She observed speech peculiarities of each family and village, national psychology and local customs. A long time after meeting with the scientist, her former Abkhaz and Georgian acquaintances recollected with pleasure her physical beauty, cheerfulness, observance and interconnectivity. Even today, almost every Abkhazian, or Abazinian knows Ketevan Lomtadze's contribution to the scientific research of the Abkhaz-Abaza languages and education of generations of Abkhaz-Abaza scientists. Even more: the great love, appreciation and respect towards her have changed neither in Abkhazia, nor in Karachay-Cherkessia till today. Long before the beginning of war in Abkhazia, Lomtadze foresaw this huge tragedy and was very concerned about it. The beginning of war and subsequent occupation of Abkhazia was a shocking distress for her. In the interview of one of the newspapers she said that she was dreaming of the day, when she could collect her Abkhaz and Georgian students in Sukhumi by the sea and start a great reconciliation. Unfortunately, her dream remained unfulfilled, but we hope that someday her students will gather and pay tribute to their honored teacher.

It should be noted that Acad. Ketevan Lomtadze belongs to the scientists, who became a State Prize Holders twice, in 1971 and 2000. It was the recognition of her distinguished services.

At the end, it should be pointed up that Acad. Ketevan Lomtadze was one of the best representatives of the Georgian science. Her work and activities had the greatest national and worldwide importance. The following merits of the scientist should be specified:

1. Ketevan Lomtadze successfully continued descriptive and historical-comparative research of the Georgian linguistic continuum, which was started by the outstanding scientists and expressed her opinion about modern and historical structure of Georgian parts of speech. During the research process she actively referred to the Abkhaz-Adyghian languages;

2. She laid the groundwork for the study of phonological system, phonetic processes, morphology, syntax and vocabulary of the Abaza language;

3. It was a result of Lomtavidze's tireless and hard work that the Abkhaz language is among the most well-studied Ibero-Caucasian languages, as she had made every effort to develop the study of Abkhazian.

4. She recorded and published the best samples of Abaza folklore, most of which have already been lost. But they are remained in the form of records thanks to the Georgian scientist.

5. On the basis of monographs and articles of the Georgian scientist, her Abkhaz and Abaza students have compiled textbooks for Abkhaz and Abaza schools as well as handbooks for the courses of lectures;

6. Ketevan Lomtavidze has raised and educated the generations of Georgian, Abkhaz, Abaza, Adyghean and Kabardinian scientists. Later, they became well-known scientists and public figures;

7. She actively participated in the struggle for survival and development of Georgian linguistics.

Teimuraz Gvantseladze

*Doctor of Philology, Professor,
George Sharvashidze Prize holder*

Gvanca Gvantseladze

Doctor of Philology

Кетеван Ломтатидзе

(Краткий обзор научной, педагогической и общественной деятельности)

Имя Кетеван Виссарионовны Ломтатидзе широко известно не только в Грузии (в особенности в Абхазской Автономной Республике и научных кругах страны), но и во всех странах Северного Кавказа (Адыгея, Карачаево-Черкесия, Кабардино-Балкария, Северная Осетия-Алания, Ингушетия, Чечня и Дагестан), в Армении, Азербайджане, а также во всех научных центрах мира, где исследуют и преподают грузинский и ему родственные – иберийско-кавказские языки, в особенности абхазский, абазинский, адыгейский, кабардинский и убыхский языки. Имя грузинского ученого тесно связано со всеми важнейшими событиями в области развития лингвистических процессов в 30-90 гг. 20-го и начала 21-го веков. Для Грузии и кавказских стран это были жизненно важные явления в развитии языкознания, лингвистического кавказоведения, картвелистики, а также общего языкознания по всей территории бывшего Советского Союза. Деятельность грузинского учёного совпала с сложнейшим периодом, когда наука, а в особенности языкознание, испытывала удушливое давление со стороны коммунистической идеологии, она с достоинством перенесла столь сильный пресс и смогла предотвратить необратимые процессы в области развития языкознания.

Академик Кетеван Ломтатидзе была учёным с широким диапазоном. Она успешно исследовала как грузинский литературный язык и классический грузинский (древне-грузинский), так и картвельские языковые микросистемы (гурийский, аджарский, картлийский, мегрельский, лазский, сванский...). В сферу её деятельности также входило исследование актуальных вопросов связанных со структурой и историей таких языков, как абхазский, абазинский, адыгейский, кабардинский (кабардино-черкесский) и убыхский. Большое место в ее научно-исследовательской деятельности занимает

поиск генетической и типологической общности грузинского и горских иберийско-кавказских языков.

Более 200 научных работ опубликованы при жизни учёного. В этих работах были поставлены и успешно решены многие вопросы о фонологической системе, фонетических процессах и морфологическо-семантических категориях, о синтаксисе, об истории и этимологии лексики, а также об основных различиях диалектов, наречий и говоров абхазско-адыгских и картвельских языков, а также об актуальных вопросах функционирования и нормирования грузинского, абхазского и абазинского литературных языков.

Помимо этого К. Ломтатидзе была прекрасным научным организатором, несравненным лектором и патриотом, внимательным научным руководителем для абхазских и северо-кавказских аспирантов и соискателей научных степеней, а также незаменимым консультантом иностранным учёным.

Настоящее издание, конечно, не сможет предоставить полного и глубокого анализа заслуг учёного, и поэтому мы ограничимся обзором эволюции научных интересов исследователя и кратким описанием её главнейших достижений.

Кетеван Виссарионовна вспоминала, что после окончания школы хотела стать **математиком** чтобы доказать, что женщины тоже могут достичь меньших высот в столь интересной, сложной и важной научной отрасли, чем мужчины. Для достижения своей цели она внесла документы для поступления на соответствующее отделение Тбилисского государственного университета, но когда об этом узнал один её родственник, то он, не спросив абитуриента, перенёс ее документы на филологическое отделение, а мечтавшая о математике девушка покорила требованием близких и приступила к учёбе по направлению филологии. В университете она выбрала специальность **языкознание** (видимо из любви к математике!), которую из-за сложности и важности системного строения часто называют **«математикой филологии»** (К. Ломтатидзе всегда считала языкознание, как и математику, точной наукой). Необходимо отметить, что математически предрасположенный склад ума помог ученому увидеть стройные системы в картвельских языковых и речевых единицах, также слож-

нейшую, и на первый взгляд природно-хаотичную структуру абхазского, абазинского, адыгейского, кабардинского и убыхского языков, установить ту закономерность, которую донныне никто не замечал и создать фундамент для того, чтобы в последствии выявленные ей закономерности в области фонологии, фонетики, морфологии и синтаксиса – её коллеги назвали **законами Ломтатидзе**. Так что, благодаря вмешательству вышеупомянутых родственников, математика потеряла, а языковедение преобрело, талантливейшего, масштабно мыслящего исследователя XX века.

Вся жизнь Кетеван Ломтатидзе, её исследования, публикации и организационную деятельность условно можно разделить на 3 основных этапа. Ниже мы подробнее рассмотрим каждую из этих этапов.

Первый этап, 1929-1937гг., можно назвать периодом **картвельской диалектологии**. С этого этапа и начинается научная биография молодого исследователя. 18-летняя Кетеван Ломтатидзе пишет доклад: «Остатки объективных префиксов третьего лица в гурийском и аджарском», в котором на высоком академическом уровне рассмотрен вопрос дистрибуции показателей третьего объективного лица глагола в этих двух диалектах и соотношения правил использования этих показателей к фиксированным в древнегрузинских ханмэтских и хаэмтских текстах правилам использования этих префиксов. Заинтересованности ученого этим вопросом способствовало обнаружение новых ханмэтских и хаэмтских текстов в первом 20-летии XX века, что серьёзно изменило отношение учёных к истории грузинского языка. В то время большой резонанс в научных кругах и среди студентов получило начатое И. Джавахишвили и А. Шанидзе изыскания в этом направлении, что основывалось на фактических материалах, имеющихся в древнегрузинских текстах, а также на данных горских диалектов восточной Грузии, так как считалось что эти диалекты в наибольшей степени сохраняют архаичность, так как ханмэтские и хаэмтские следы подтверждаются в спряжении глагола именно этих диалектов (пшавского, хевсурского, мтиульско-гудамарского, мохевского, тушинского говоров). Естественно, возникал вопрос, сохранены ли ханмэтские и хаэмтские следы в других диалектах гру-

зинского языка, в частности в гурийском и аджарском. Выбор для исследования студенткой двух этих западных диалектов был обусловлен двумя причинами:

1. Речь обеих западных диалектов также как и других западных диалектов в общем характеризуется «безсистемностью» использования показателей лица в формах глагола: они иногда применяются правильно, но часты случаи нарушения правил их употребления.

2. Гурийский диалект был родным для молодого учёного, а аджарский очень близок ему.

Во славу К. Ломтатидзе надо сказать, что её первая же работа вызвала большой интерес маститых ученых, даже сам Иване Джавахишвили в 1934 году порекомендовал прочитать эту работу на заседании кафедры грузинского языка ТГУ, а впоследствии текст этого доклада полностью была напечатана в VI томе трудов Тбилисского государственного университета (1937-1938 гг.). Надо отметить, что автор очень гордилась этим трудом и будучи академиком часто удивлялась, как она посмела работать над этой проблемой наряду с такими корифеями, как И. Джавахишвили и Ак. Шанидзе.

В последние годы жизни К. Ломтатидзе собственноручно составила библиографию своих научных трудов, которые по-своему уникальны ссылками с критическими и самокритичными замечаниями. В частности библиография начинается с названной статьи, а под вторым номером внесена работа «Академическое издание «Партахы» («запущенное хозяйство») Эгнате Ниношвили под редакцией Акакия Шанидзе. Восстановление подлинника, замечания и словарь К. Ломтатидзе. Тбилиси, 1935 г.». Название этой работы снабжено комментарием автора, откуда узнаём, что как раз работа над изданием критически установленного текста повести Э. Ниношвили дала толчок для работы над вопросом об остатках префиксов субъекта в глаголах гурийского и аджарского диалектов (см: Библиография трудов академика Кетеван Ломтатидзе. Тбилиси, 2007 г., стр. 7, ком. 1 и 2).

Надо отметить, что тогда же К. Ломтатидзе активно участвует в очень важной для нашей страны и кавказистики масштабной энографической экспедиции. Это были комплексные научные экспедиции, инициатором которых был академик Ив. Джавахишвили. Цель

заклучалась в максимально полном сборе эмпирических материалов о развитии традиционной кустарной промышленности в разных районах Грузии. Молодой языковед К. Ломтатидзе вместе с этнологами, лингвистами и фольклористами собирала материалы в Гурии и Абхазии. До нас дошла одна фотография молодой женщины, одетой в традиционный абхазский костюм, это была будущий академик, которая в одной из деревень исполнила роль абхазской женщины, так как сами женщины под влиянием мусульманских традиций напрочь отказались фотографироваться.

Позже, к концу 70-80 годов XX века, один из участников тех комплексных экспедиций, известный археолог Вахтанг Джапаридзе возобновил работу над собранным в экспедициях уникальным, многообразным и ценнейшим научным материалом, разнодиалектных текстов, требующих расшифровки и подготовки к изданию. Он решил полностью издать все материалы полевых экспедиций. За помощью он обратился к тому времени уже директору института языкознания Академии наук Грузии, Кетеван Ломтатидзе, которая с удовольствием согласилась стать членом редакционной коллегии столь значимого многотомника и активно участвовала в редакционной работе. Этим она не только отдала дань памяти своему великому учителю, акад. И. Джавахишвили, но и внесла серьёзный вклад в изучении и исследовании традиционного грузинского быта – без этого издания картвелология многое бы потеряла, так как после сбора материалов прошло более полувека и многие этнологические реалии бесследно исчезли из-за технического прогресса и других причин.

Второй этап научной деятельности К.Ломтатидзе охватывает 1937-1957 года, которые условно можно назвать **этапом абхазоведения**. На этом этапе, а точнее с 1936 года молодой учёный частично прекращает работу в картвельской диалектологии и интенсивно изучает все абхазо-абазинские микроварианты. Это была инициатива акад. Симона Дшанашия, который первым среди грузинских учёных путешествовал в 1929 году в северо-западной части Кавказа, где живут черкесы (адыгейцы и кабардинцы) и абазинцы, а до 1864 года обитали и ныне исчезнувшие убыхы.

Как известно, дальнейшее развитие кавказоведения, как научного направления, в XX веке связано с деятельностью целого ряда выдающихся грузинских учёных. В эту группу входили: Иванэ Джавахишвили, Арнольд Чикобава, Акакий Шанидзе, Симон Джанашиа, Варлам Топуриа, Дмитрий Мгеладзе...Определив направление кавказоведения акад. Иванэ Джавахишвили, в своей 700-страничной монографии «Изначальная природа и родство грузинских и кавказских языков», справедливо писал: «... Невозможно выяснить происхождение грузин и решение вопросов древнейшей культуры, используя лишь имеющиеся этнологические и языковедческие источники и анализируя только грузино-картвельский языковой материал. Для этого необходимо использовать этнографический и лингвистический материал т.н. кавказских народов и языков».

Особую роль в развитии кавказоведения сыграло создание двух научных структур: в 1933 году, по инициативе Арн. Чикобава в Тбилисском государственном университете была основана кафедра кавказских языков, а двумя годами позже, в 1935 году - отдел кавказских языков Института языка, материальной культуры и истории Грузинского филиала академии наук СССР. В связи с этим, И. Джавахишвили отмечал: «Очень отрадно, что наши языковеды начали углублённое исследование кавказских языков путём строгой звуковой и лексической проверки ранее собранного материала, а также сбора нового материала и его скрупулёзного монографического исследования. Только так можно собрать богатый и надёжный языковой материал и получить основательный результат. В будущем основываясь на такое монографическое изыскание будет проще рассматривать общие и сравнительные вопросы родства этих языков, что сейчас является особенно важной и сложной задачей».

На этом этапе у К.Ломтатидзе, никогда не искавшей лёгких путей, появился реальный шанс начать научное исследование имеющего сложнейшую структуру абхазско-абазинских диалектов. Как позже она сама вспоминала, интерес к этому у неё уже был – будучи студентом ТГУ она слушала курс лекций по абхазскому языку у Симона Джанашиа. Кроме того, на ней свой выбор остановил известный грузинский историк и лингвист Симон Джанашиа, который родился и

вырос в абхазской деревне (ныне село Адзюбжа очамчирского муниципалитета). Он знал в совершенстве абхазский язык, а в 1929 году путешествуя по Северо-Западному Кавказу, он собрал абазинский и адыгский этнолого-языковые материалы. К тому времени о структуре абхазского языка был опубликован лишь короткий, в несколько страниц, обзор проф. Георга Розена (Georg Rosen, 1846), также короткий грамматический очерк Петра Услара (Петр Услар, 1862), статья Ф. Борка (F. Bork), важное исследование о абхазско-грузинских языковых связях Петре Чарайа (1912) и серия трудов акад. Николая Марра, в которых часто высказаны поспешные, методологически неправильные и бездоказательные выводы. Соответственно, перифразируя Библию, можно сказать: дел было много, а деятелей мало.

В 1936-1940 годах Кетеван Ломтатидзе имела возможность ездить по абхазским деревням и изучать абжуйский и бзыбский диалекты абхазского языка: командированная из Тбилиси в 1936-1938 годах, она изучала эти диалекты, а уже работая по совместительству в Сухумском государственном педагогическом институте лектором, из Сухуми ездила в абхазские деревни. В 1938-1941 и 1947 годах она изучала тапантский и ашхарский диалекты абазинского языка: наблюдала над живой речью, записывала разнообразные тексты, собирала диалектную лексику. Таким образом, К. Ломтатидзе настолько совершенно изучила оба языка, что даже могла отличить по особенностям разговора абхаза или абазина, из какой именно деревни был её собеседник, а во время анализа собранного материала она улавливала такие речевые нюансы, которые мог заметить только большой специалист языка.

Наверное сейчас трудно представить насколько сложным был выбранный ею путь, тем более для молодой женщины... Как сложно было добираться по болотам и горным тропам, как трудно было порой найти и коня, и проводника... Трудности ждали во всём: надо было добыть финансовые средства для экспедиции, транспорт, жильё, пропитание, надо было преодолеть бездорожье, незнание национального этикета, недоверие местных жителей, выискивать знающих язык и фольклор и вручную записывать лингвистические материалы... Хотя, в своих воспоминаниях она часто отмечала, что ей всегда везло и встречались прекрасные люди, готовые помочь.

Студенты, аспиранты и молодые коллеги Кетеван Ломтатидзе, которым довелось встретиться с теми людьми, кто в то время знал и помогал молодому исследователю, рассказывали об уважении, доверии и симпатии, которая сопутствовала везде молодую женщину. Все были покорены ее талантом в изучении сложнейших языковых фактов, ее уважением местного этикета и коммуникабельностью, ее простоты в общении и наконец её манерами и женской красотой.

В это же время К. Ломтатидзе успешно защитила сперва кандидатскую, а в последствии докторскую диссертации. В первом квалификационном труде проанализированы системы основных времён в абхазском глаголе, а в её докторской диссертации были детально описаны на всех языковедческих урнях особенности тапантского диалекта. Надо отметить, что К. Ломтатидзе была первой грузинской женщиной, кто получил научную степень доктора в области гуманитарных наук.

В абхазоведческих трудах второго этапа автор исследовала следующие вопросы с описательной и сравнительно-исторической точки зрения: диалектологическая классификация абхазско-абазинских языков и обоснование выделения территориальных микросистем; фонематическая структура и фонетические процессы этих микросистем; грамматические категории имен и глаголов, описание и история других частей речи; проблемы нормирования абхазского литературного языка... Из этого цикла особо надо выделить важнейшие труды, в которых видны закономерности свойственные этим языкам, называемые кавказоведами **законами Ломтатидзе**. Эти труды важны не только с точки зрения исследования абхазского и абазинского языков, но и в общекавказском и общелингвистическом плане. В них или все выводы сделаны автором впервые, и они основаны на богатых эмпирических материалах, или же она впервые правильно осветила те вопросы, которые были доселе неверно проанализированы другими учёными.

В труде, «**К образованию основных времён в абхазском**» (1938 г.) – впервые точно описана и систематизирована система образования основных времён абхазского глагола;

«О функции редупликации в абхазском» - впервые исследован вопрос о том, какие функции возлагаются в абхазском языке на удвоение корня, или основы слова;

«Категория единичности и её показатели в абхазском» - в этом труде впервые были рассмотрены те грамматические категории имени существительного, которые в основном не были известны доселе специалистам;

«Относительные местоимения в глагольных формах абхазского языка» (на русском языке) – именно в этом труде проявилось умение учёного легко разобраться в сложнейших системах грамматических форм, которые создавали впечатление бессистемности и обосновать свои выводы на основе глубокого знания языка. В частности было доказано, что отсутствие в абхазском языке целой группы слов (кто, что, который, какой, где, когда, как...) в совокупности с отсутствием системы падежей, определило очень специфические глагольные категории;

«Категория переходности в абхазских глаголах»- в этом классическом труде продолжается начатое в предыдущей работе детальное исследование и сделаны выводы, что несмотря на отсутствие падежных систем в абхазском языке, глагол взял на себя функцию морфологического различия субъекта и объекта и на основании этого можно сказать, что абхазский язык хотя бы косвенно, но сохранил возможность создания эргативных конструкций и функцию различия переходных и непереходных глаголов;

«Вопрос склонения в абхазском языке» - работа суммирует анализ вопросов, поставленных в двух предыдущих трудах и обосновывает, какие последствия принесли абхазскому языку отсутствие падежных категорий и как он нашёл другие средства для преодоления «морфологическо-синтаксических недостатков»;

На этом же этапе впервые детально были описаны такие лингвистические проблемы как: сложнейшие фонетические изменения и их причино-следственные связи, правила образования вопросительных форм, каузатива, версии, потенциалиса, невольности, без-субъектных форм глагола, специфических форм наречия, отрицательных форм глагола, статических и динамических глаголов, взаимоотношение местоимений и наречий, происхождение и специфика

сложносоставных глаголов, отсутствие категорий грамматического рода и существование категорий грамматических классов и др.

На этом же этапе К. Ломтатидзе периодически возвращается к картвелологии и пишет несколько важных трудов касающихся происхождения имени соловья «*ყობობ*» в гурийском диалекте, функции и происхождения суффикса «к» в мегрельских глаголах, одного вида зависимых предложений в некоторых диалектах абхазского языка, системе и истории грузинских глаголов типа «*tbeba*», также абхазско-грузинских грамматических параллелей. Эти труды до сих пор не утратили своей важности для исследователей лингвистической картвелологии и грузино-абхазских языковых отношений.

В большинстве картвелологических работ, при анализе особенностей грузинского языка, автор активно использует данные родственного абхазского языка и выявляет общие тенденции в развитии двух языков. Иначе говоря, временно прерванные в 1937 году картвелологические исследования, с середины второго этапа вновь продолжились и конкретные проблемы картвелологии рассматриваются уже с помощью данных родственного языка, что ещё раз доказывает, что был прав основоположник кавказоведческой научной школы в Грузии Иванэ Джавахишвили, когда говорил: **невозможно в совершенстве исследовать проблемы картвелологии не учитывая кавказоведческие данные и наоборот.**

На втором этапе деятельности, учёный суммировала неувёмный труд проделанный ею в сфере абхазско-абазинской лингвистики в двух важнейших монографиях: **Тапантский диалект абхазского языка (с текстами)** (1944 г.) и **Ашхарский диалект и его место среди других абхазско-абазинских диалектов (с текстами)** (1954 г.). В обоих книгах, автор исходит из собранного на протяжении многих лет непосредственно в абхазских и абазинских деревнях, богатого и точного языкового материала. Она детально исследует фонологический состав обоих диалектов, фонетические процессы, морфологические и синтаксические особенности, лексику, а также границы и особенности более маленьких языковых единиц внутри этих диалектов, их отношение друг к другу и к абхазскому языку, влияние черкесского, грузинского и других языков на анализируемые диалекты и др.

Особую ценность этим монографиям дают множество текстов записанных во всех абазинских сёлах, которые очень важны не только чисто лингвистически, но и с точки зрения фольклористики и этнологии. К примеру, в этих текстах любой лингвист может самостоятельно найти и использовать тот языковой материал, большинство которого уже исчезло из-за технического прогресса и засилия русского языка, что даёт этому материалу значение исторического документа. Фольклористы и этнологи также находят ценный материал в этих текстах, так как, многие фольклорные тексты, сюжеты и мифологемы, а также сведения об этнографических реалиях ныне фиксированы лишь в этих книгах. Именно этим можно объяснить тот факт, что в 1984 году благодарные абазинские учёные особо отметили 40-летие со дня выхода в свет первой монографий и 30-летие второй монографий. Этому юбилею редакция выходящей в г. Черкесске (ныне Карачаево-Черкесская республика) на абазинском языке газеты «Коммунизм алашара» посвятила целую страницу, а абазинский ученик грузинского учёного, проф. Сергей Пазов, ныне готовит повторное издание этих текстов.

Со второго периода деятельности К. Ломтатидзе начинается осуществление той конечной цели, которую поставил её учитель, акад. С. Джанашиа – с одной стороны надо было описать абхазско-абазинскую языковую структуру, а с другой стороны, сравнительно-историческое исследование проблем картвелологии и кавказоведения должно было стать более системным и глубоким.

На этом этапе, научный кругозор К. Ломтатидзе ещё более расширяется: учёный начинает углублённое изучение адыгейского и кабардинского языков. В 1953 году, в Москве, она публикует труд об истории происхождения троечных спирантов в адыгейско-кабардинском языках, где убедительно было объяснено происхождение зубных троек спирантов от лабиализованных аффрикатов путём расчленения исторически исходных сложных фонем. Надо подчеркнуть, что этот труд можно считать классическим исследованием лингвистического кавказоведения, который является прекрасным примером виртуозного владения эмпирического материала, острого ума учёного, математической точности анализа и простого объяснения сложнейших языковых данных.

Принципиальным продолжением вышеназванного труда является напечатанная в 1955 году статья «Некоторые вопросы звуковых процессов и звукосоответствий в иберийско-кавказских языках (На материале грузинско-абхазско-адыгских языков)», в которой была впервые выявлена одна часть закономерного звукосоответствия, доказывающее генетическое родство грузинского, абхазско-абазинского и адыгейско-кабардинского языков и была заложена твёрдая методологическая основа для углубления исследований в этом направлении.

На втором этапе научной деятельности К. Ломтатидзе пришлось участвовать в трёх острейших политизированных научных дискуссиях, что отняло у учёного много времени и энергии, хотя как она сама говорила, в тех трудных моментах она не могла стоять на стороне:

а) В 1948 году, грузинский учёный противостояла проф. Георгию Сердюченко (1904-1965), который был известен как активный защитник советской идеологии и был организатором травли тех учёных, кто не был согласен с антинаучным «Новым языковедческим учением»¹ Н. Марра. Дело в том, что, у скончавшегося в декабре 1941 года в заключении талантливого русского кавказоведа, Анатолия Генко, осталась неопубликованная монография «Абазинский язык (Грамматика тапанского диалекта)», которую для редактирования, после смерти автора, по прошествии многих лет, передали Г. Сердюченко. Последний присвоил этот труд и даже внёс его в издательский план Черкесского исследовательского института, но комиссия в составе Е. Чемоданова, Е. Бокарёва и Л. Лаврова установила, что книга была украдена. Г. Сердюченко не отступил и на основе книги А. Генко опубликовал две статьи (при том с ошибками – он не знал абазинского языка и ему было трудно разобраться в её структуре, но при этом он не страдал от отсутствия скромности и амбиций). Об этих статьях К. Ломтатидзе написала острую рецензию,

¹ Об тёмных делах Г. Сердюченко, детали см.:
http://ru.wikipedia.org/wiki/Генко,_Анатолий_Несторович;
<http://ruslang.ru/agens.php?id=div&sp=13>;
http://traditio.ru/wiki/Федот_Петрович_Филин.

в которой выявила множество ошибок допущенных Г. Сердюченко при переписании данных тапантского диалекта абазинского языка с текста оригинала и при его анализе. Эту рецензию грузинского учёного должны были напечатать в Сухуми, в XXVIII томе трудов Абхазского института языка, литературы и истории. Она даже была набранна в типографии. Но, как вспоминала сама К. Ломтатидзе, её вызвал первый секретарь обкома компартии Абхазии Акакий Мгеладзе и сказал, что в случае выхода в свет «трудов» у них будут большие сложности, Москва их не простит разоблачения русского ученого. А. Мгеладзе предложил К. Ломтатидзе напечатать ее рецензию отдельным оттиском, который она сама могла распространить среди своих коллег (видимо кто-то донёс, потому и вмешался в дело А. Мгеладзе). К. Ломтатидзе согласилась и рецензия действительно вышла отдельным оттиском. Она вызвала большой резонанс: те русские учёные, кто хорошо знал Г. Сердюченко, письменно благодарили ее за решительность и принципиальность, а вдова А. Генко, Л. Панек лично попросила К. Ломтатидзе издать монографию её покойного мужа. Монография А. Генко была напечатана в 1955 году в первоначальном виде под редакцией К. Ломтатидзе и В. Серебряникова, хотя у Г. Сердюченко хватило наглости напечатать ухудшенный вариант оригинала. В этой публикации Сердюченко обвинял грузинских учёных: Ломтатидзе вместе с Арн. Чикобава и её мужем, исследователем адыгейско-кабардинских языков Георгием Рогава, выделяли не 5 абхазско-адыгских языков, а всего 3.² К. Ломтатидзе до 1955 года в своих работах и вправду не применяла термин «абазинский язык» и на то была веская причина: она совершенно справедливо считала, что абжуйский, бзыбский, тапанский и ашхарский диалекты на всех языковых уровнях настолько близки, что их надо считать территориальными микровариантами одного языка, а это исключало выделение абазинского языка, как отдельной единицы. Но Г. Сердю-

² Г.П. Сердюченко. Язык абазин (Общие сведения об абазинах, их диалекты, фонетика, морфология, тексты и словарь). - Известия Академии Педагогических Наук РСФСР, выпуск 67, Труды Института Национальных Школ АПН РСФСР и Черкесского Научно-исследовательского Института. Москва, 1955, стр. 5.

ченко не интересовала наука, для него для уничтожения оппонента нужно было политизированное обвинение (Караул, грузины отрицают существование двух языков!) и он мог причинить большой вред ей, из-за чего К. Ломтатидзе была вынуждена с 1955 года изменить термин «абазинский язык».

б) В 1950 году К. Ломтатидзе приняла активное участие в начатой дискуссии о вопросах теории языкознания. Она посвятила не один серьёзный научный труд этому вопросу. Невозможно переоценить тот огромный вклад, который учёный внёс в дело сохранения языкознания и укрепления прогрессивной политики в лингвистике не только в Советском Союзе, но и в странах «социалистического лагеря» (восточной Германии, Польше, Венгрии, Чехословакии, Албании, Югославии, Болгарии, Румынии, Китае, Северной Корее, Северном Вьетнаме), хотя в библиографии своих трудов она внесла только один труд посвященный этому вопросу: **О закономерности исторического развития языка** (из сборника: «Вопросы теории и истории языка», Москва, 1952). В этом и в других дискуссионных трудах, она на высоком академическом уровне рассматривает такие общелингвистические вопросы, как: сущность языка, социальная природа языка, соотношение языка и общества, причины диахронизма в языке, специфика и результаты, принципы генеалогической классификации языков мира, диахронные и синхронные методики исследования и др. Как вспоминают члены семьи исследователя, Кетеван Ломтатидзе по поводу языковедческих дискуссий встретила в Кремле со Сталиным. В последние годы жизни она не раз сетовала на то, что много сил и энергии потратили она и её коллеги на решение таких проблем, которых в нормальных государствах и не возникает.

г) К. Ломтатидзе также участвовала в обсуждении к изданию книги Павле Ингороква «Георгий Мерчеуле», часть которой касалась вопросов этнической истории Абхазии. В статье **«О некоторых вопросах сущности и распределения абхазов»**, которая была напечатана в №12 журнала «Мнатоби» в 1956 году, она соглашалась с общепринятым в то время мнением в грузинских научных кругах о том, что теперешняя Абхазская республика это исконно-абхазские земли, что предки абхазов всегда жили на этой территории. Это предположение

не было верным и в последующие годы ученый изменила своё мнение считая, что предки абхазов переселились в XVI веке из бассейна реки Кубань на территорию теперешней автономной республики Абхазия.

Третий этап творчества К. Ломтатидзе – этап обобщения трудов, который начался с 1958 года и продолжался до конца ее жизни. На этом этапе учёный начинает углубленное системное изучение накопленного эмпирического исследовательского материала картвельского и абхазо-адыгских языков, над окончательным решением проблемы выявления генетического родства картвельского лингвистического континуума и абхазо-адыгских языков. Для достижения столь важной цели многое помогало. Помимо природной одарённости помогало глубокое знание лингвистического материала картвельского и абхазо-адыгских языков, а также большой опыт работы в описании историко-лингвистических фактов, глубокое теоретическое знание языковедения и правильный подбор методологии.

На третьем этапе работы, научный кругозор исследователя очень расширился. К уже собранным научным направлениям добавилось изучение структуры и истории исчезнувшего убыхского языка, морфологические параллели картвельского и абхазско-абазинских языков, фонологическая фонетические и морфолого-синтаксические параллели внутри языковой группы абхазо-адыгских языков, звукосоответствия между абхазско-адыгским и грузинским языками, этимологический и семантический анализ грузинского и абхазско-абазинского словарного фонда, проблемы нормирования грузинского литературного языка, особенности авторского языка и т. д.

С точки зрения синхронной и диахронной фонологии надо отметить работы К. Ломтатидзе, которые затрагивают следующие вопросы:

Звукосоответствие $y \parallel r$, с одной стороны в абхазско-адыгских, а с другой стороны – в грузинских диалектах;

Проблемы исторической фонетики абхазско-абазинского языка. В этом направлении особого внимания заслуживает монография «Сравнительно-исторический анализ абхазского и абазского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы» (Тбилиси, 1975), которая стала достоянием Золотого Фонда кавказоведения;

Реконструкция исторических фонологических систем в адыгских языках;

Восстановление древнейших систем картвельских переднеязычных спирантов;

История губных согласных исходящих из лабиальных комплексов в картвельских и абхазско-абазинских языках;

Реконструкция свистяще-шипящих сибилантов в протоадыгском языке;

Постановка вопроса лабиализации в картвельских языковых микровариантах;

Выявление закономерности звукосоотношения в речи представителей одной и той же семьи, что является важнейшим с точки зрения общего языкознания;

История происхождения ларингальных согласных в тапантском диалекте;

Функции разницы ударения слов и фонем в абхазско-абазинских диалектах;

Происхождение и трансформация зубных лабиализованных фонем в абхазско-абазинском;

Определение природы сонантов и истории их коррелятов в картвельских диалектах и абхазско-адыгских языках;

Выяснение изначальных типов абхазско-абазинских корней и морфем, что очень важно в историко-сравнительном исследовании иберийско-кавказских языков;

Выявление нескольких грузинско-абхазских звукосоотношений;

Выяснение истории согласных в адыгских языках;

Выявление правил фонотактики в заимствованиях в абхазско-абазинских, адыгских (черкесских) и картвельских языковых единицах;

Изменения исходных звукокомплексов в абхазско-адыгских языках;

Фонематизация звуков позиционного происхождения; Нарушение гармонии в абазинских звуковых комплексах и др.

Даже из этого неполного перечня явно видно, насколько широким стал спектр фонологическо-фонетических исследований учёного, но

ещё важнее то, что в этих работах основательно решены проблемы генетического соотношения грузинского и абхазско-адыгских языков.

Безусловно, для доказательства генетического родства и восстановления истории сравниваемых языков нельзя ограничиваться исследованием только фонологических систем и фонетических процессов. Вклад К. Ломтатидзе в углублении исследований картвельского и абхазско-адыгских языков обусловлен детальным и точным описанием исследователем морфологических параллелей и глубоким анализом грамматических категорий в сравнительно-историческом плане. На этот раз, без комментариев предлагаем читателю те грамматические явления, которые учёный выявила путём сравнения соответствующих данных исследуемых языков.

В грамматическом плане грузинских и абхазских именах выделены окаменевшие префиксы грамматических классов;

Установлено структурно-материальное единство в некоторых именах числительных грузинского и абхазско-адыгских языков;

Выявлено структурно-материальное единство в названиях частей тела в тех же языках;

Изучены глаголы, выражающие значения «любить - нравиться» в грузинском и абхазско-адыгских языках, а также структурно-материальные связи глаголов «жить – существовать» и «быть – иметь» в грузинском и абхазско-абазинских языках;

Выявлен единый принцип выражения переходности глагола, а также параллели в инфинитных образованиях древнегрузинского и абхазско-абазинских языков;

Обосновано наличие общих принципов образования относительных, притяжательных, версионных форм и категории потенциалиса в грузинском и абхазско-адыгских языках, а также идентичное образование супплетивных глаголов в грузинском и убыхском языках и т.д.

На этом же, третьем этапе, К. Ломтатидзе активно работала над выявлением лексических параллелей в картвельском и абхазско-адыгских языках. Надо отметить, что она исследовала в этих языках: основы семантической мотивации лексики разных отраслей, общие признаки словесных структур, семантические изменения, направление заи-

мствования и др. Во время работы над фонологическими и фонетическими и грамматическими фундаментальными проблемами, перед исследователем возникала необходимость лексической этимологизации отдельных слов или какой-то отрасли. На третьем этапе своих исследований К. Ломтатидзе работала над этимологией многих слов грузинского и абхазско-адыгских языков и успешно решала поставленные задачи. Языковед обнаружила общее происхождение-этимологию абхазско-абазинских слов, обозначающих следующие понятия: ключица, верёвка, змея, неоседланный конь, хороший, дать, рассказывать, пригодный, сыр, гробница, низкий табурет, слабый, Бог, огонь, зять и т.д. Очень важны её доводы в исследовании этимологии грузинских и абхазско-адыгских слов, обозначающих части человеческого тела, о знании, общекавказское название дуба и много др., а также ей высказаны интересные мнения по поводу происхождения названий древних племён: Абасг, Аписил, Аписар, Саниг, Моссиник.

Главной особенностью исследований, созданных на третьем этапе, является то, что учёный обобщил исследования богатейших эмпирических материалов и создал прочный научный фундамент доказывающий генеалогическое родство грузинского и абхазско-адыгских языков.

Мы вправе с полной ответственностью заявить, что К. Ломтатидзе смогла решить названную проблему, что было важнейшим в подтверждении существования семьи иберийско-кавказских языков. Как известно, одна часть исследователей отрицает существование этого родства, но считают абхазско-адыгские и нахско-дагестанские языки безусловно родственными. А исследования К. Ломтатидзе на фонетическо-фонологическом, грамматическом и лексическом уровнях неопровержимо доказывают реальность генетического родства не только между грузинским и абхазско-адыгскими языками, но и родство грузинского и нахско-дагестанских языков, что убедительно доказывает неопровержимое существование Иберийско-Кавказской языковой семьи. Необходимо заметить, что в большинстве случаев существование иберийско-кавказской языковой семьи отрицают те учёные, кто изучают картвельские языковые системы, но никогда не исследовали абхазско-адыгские и нахско-дагестанские языки, или

наоборот, являются специалистами абхазско-адыгских и нахско-дагестанских языков, но не разбираются в языковых структурах и истории картвельских языков.

Конечно, не все конкретные выводы из многочисленных трудов К. Ломлатидзе аргументированы одинаково и это учёный признавала как в частных беседах, так и в своих работах, несмотря на то, что, в общем, сложно критически оценивать свои работы. В этом смысле К. Ломтатидзе можно признать образцовым ученым. Вот несколько примеров самокритики автора:

а) В 1941 году она опубликовала статью «Категория единичности и её показатели в абхазском». К заглавию этой работы учёный в собственноручно составленной библиографии своих трудов, добавила комментарий: «Некоторые вопросы спорны, а именно, характерный в основах единственного числа суффикс -s является показателем деминутива, а не единичности».³

б) В 1947 году был напечатан труд К. Ломтатидзе « Слово аоω°э, обозначающее человека в абхазском» автор выражает предположение, что представленное в одной группе грузинских (мегрельских) фамилий окончание -ва заимствовано из абхазского языка и происходит из корня -wa, обозначающего человека. В сноске библиографии своих публикаций учёный приписала следующее: «Спорна связь окончания -ва, имеющегося в грузинских фамилиях, с этим [абхазским] словом. Приемлемым кажется интерпретация этого последнего, предложенная С.Н. Джанашиа».⁴

Есть вероятность пересмотра в будущем и других конкретных и общих выводов, сделанных учёным, но абсолютное большинство научных выводов, точек зрения и заключений, представленных в трудах К. Ломтатидзе останутся без изменений. Они составляют золотой фонд кавказоведения.

Академик Кетеван Ломтатидзе внесла неопределимый вклад в развитие языкознания и кавказоведения, одновременно она была и прекрасным организатором науки. Она дважды являлась директором Института Языкознания Академии наук Грузии (в 1953-1963 и 1975-

³ См. Библиография трудов академика Кетеван Ломтатидзе.

⁴ Там же стр. 11.

1987гг.). Несмотря на то, что период директорства института совпал с самой активной фазой научно-исследовательской деятельности учёного, не одно из дел не пострадало: с одной стороны она активно работала и издавала всё новые и новые труды, принимала участие в работе на республиканских и всесоюзных научных форумах (об участии на международных научных форумах в то время трудно было даже думать!), с другой стороны К. Ломтатидзе успешно руководила работой Института, который добился огромного авторитета в широком масштабе именно во время ее первого директорства. Институт стал ведущим не только в Грузии и Закавказье, но и во всём Советском Союзе и успешно сохранил его. В этих же годах было издано большинство томов тех изданий, которые являлись наивысшим достижением грузинской языковедческой школы, таких как: «Толковый словарь грузинского языка», составленный под общей редакцией акад. Арн. Чикобава, являющийся значимым памятником грузинского языка и признанный на международном уровне периодический академический орган института: «Иберийско-кавказское языкознание». Под руководством исследователя и под её же редакцией был издан академический трёхтомный русско-грузинский словарь (т.1-3, 1953-1956гг.) и др.

Для повышения знаний молодых лингвистов в Институте постоянно действовал семинар, на периодических заседаниях которого обсуждались новейшая грузинская и иностранная научная литература, где и молодые, и опытные учёные должны были критически оценивать всю новую литературу, что было очень полезно для всех.

В обоих периодах своего директорства К. Ломтатидзе активно заботилась о привлечении в институт молодых и перспективных специалистов, их профессиональном росте, о повышении профессионализма и квалификации лингвистов из разных городов Грузии (Телави, Гори, Цхинвали, Кутаиси, Батуми, Сухуми), заботилась об организации и проведении республиканских научно-диалектологических сессий в разных городах, а также привлечении аспирантов и соискателей научных степеней из разных краев страны.

Особое внимание К. Ломтатидзе уделяла воспитанию и формированию молодых специалистов, представителей родственных народов

иберийско-кавказского происхождения в деле укрепления их статуса, публикации их трудов и др. С этой целью она и её муж, профессор Георгий Рогова особо покровительствовали студентам отделения кавказских языков филологического факультета Тбилисского государственного университета, а также студентам и аспирантам Института языкознания: абхазов, абазин, адыгейцев, кабардинцев, чеченцев, ингушей и представителей дагестанских народов. Муж и жена помогали им в учёбе, научной работе и в решении бытовых проблем, проводили им дополнительные занятия. Временами приглашали северо-кавказских студентов к себе домой, великодушно угощали и даже деликатно, чтобы не задеть гордость, помогали им материально.

Именно поэтому, по сей день, благодарные ученики с большой любовью и уважением чтят память этой необыкновенной семьи. География их проживания и деятельности общинна, это: Сухуми, Майкоп, Черкесск, Карачаевск, Нальчик, Магас, Грозный, Махачкала, Москва... Но в особенности любила К. Ломтатидзе своих абхазских и абазинских учеников (только в Тбилисском Государственном Университете, на отделении кавказских языков училось более 70 абхазских студентов): Ш. Аристава, Р. Клычева, Л. Чакуда, С. Пазова, С. Амичба, В. Амичба, В. Конджария, Р. Гублия, Н. Аршба, А. Инал-ипа, Е. Килба, Л. Хакба, Х. Аджибеджова и др. Её абхазские ученики в разговоре между собой незывали Кетеван Ломтатидзе Хан „наша мама”. О их любви говорит и то, что по прошествии многих лет, в 2011 году, к 100-летнему юбилею языковеда, перевели на абхазский язык и издали ее монографию об ашхарском диалекте, а ещё раньше абазинский поэт Керим Мхце и живущий в Сухуми известный грузинский абхазовед, поэт и переводчик Мириан Циколия (псевдоним: Мириан Мирнели), посвятили грузинскому ученому прекрасные стихи.

Ныне абхазские ученики К. Ломтатидзе переводят с грузинского на абхазский язык ещё одну значительную монографию своего дорогого учителя, а её абазинский ученик, Сергей Пазов, как мы уже отмечали выше, готовит к повторному изданию уникальный абазинский фольклорно-этнологическо-языковой материал, записанный грузинским учённым в 30-40-х годах XX века.

Надо отметить ещё два уникальных факта:

1. В 1984 году абазинские ученики грузинского учителя, ныне покойный профессор Рауф Клычев и профессор Сергей Пазов, а также абазинские писатели, в опубликованных в абазиноязычной газете специальных статьях отметили 40-летие первой монографии и 30-летие второй книги К. Ломтатидзе. Они с благодарностью отмечали, что собранные с особой точностью образцы абазинского фольклора будут записаны золотыми буквами в историю устной словестности, так как по прошествии всего 30-40 лет после их письменной фиксации большая часть этих сказаний, легенд, народной поэзии, сказок, пословиц и загадок, или бесследно исчезли, или на грани исчезновения, а записи К. Ломтатидзе увековечили их;

2. Очень редки случаи, когда у представителей какого-то этноса ограничены возможности издавать достаточное количество книг, журналов и газет на родном языке, но в знак уважения и благодарности, за большие заслуги учёного другой национальности, они «издают» рукописный журнал. Именно так произошло в 1986 году в Карачаево-Черкесском государственном педагогическом институте, когда в ознаменовании 75-летия со дня рождения грузинского учёного, её ученики Рауф Клычев и Сергей Пазов выпустили 230-страничный рукописный журнал «Абазашта адзыхьква», куда вошли статьи абазинских и грузинских языковедов, представителей творческой интеллигенции, посвящённые акад. Кетеван Ломтатидзе и студенческие труды.

Всю свою сознательную жизнь Кетеван Виссарионовна Ломтатидзе посвятила научному исследованию картвельских и абхазско-адыгских языков. Абхазско-абазинские диалекты она изучала непосредственно на месте, в абазинских деревнях. Она наблюдала за особенностью речи, национальной психологии, местных обычаев каждой деревни и семьи. Спустя много лет после встречи с грузинским учёным, её абхазские и абазинские информаторы с удовольствием вспоминали об её физической привлекательности, жизнерадостности, особом трудолюбии, наблюдательности, коммуникабельности и непосредственным общением с местным населением. Вклад Кетеван Ломтатидзе в изучении абхазско-абазинских языков и в воспитание целых поколений абхазско-абазинских учённых до сих пор знает

каждый абхаз и абазин. Даже можно сказать, что любовь, благодарность и уважение к ней до сих пор не изменилась ни в Абхазии, ни в Карачаево-Черкесии. Намного раньше до начала войны в Абхазии Кетеван Ломтатидзе уже чувствовала, что здесь назревает большая беда и очень сожалела об этом, а начало войны и позже оккупация Абхазии Россией её потрясло. В одном из газетных интервью, она сказала, что мечтает собрать на берегу моря в Сухуми всех своих абхазских и грузинских учеников и начать большое примирение. К сожалению, этой её мечте не удалось сбыться, но придёт время когда её ученики и вправду соберутся в Сухуми и вместе отдадут дань памяти своему великому учителю.

Особо надо отметить, что акад. Кетеван Ломтатидзе принадлежит к числу тех немногочисленных грузинских учёных, кто вполне справедливо, дважды, в 1971 и 2000 годах удостоилась государственной премии Грузии, что являлось признанием её особых заслуг.

В конце надо отметить, что академик Кетеван Ломтатидзе являлась одной из лучших представителей грузинской науки, чья деятельность имела огромное национальное и общекавказское значение. Среди её заслуг надо отметить следующие:

1. К. Ломтатидзе с успехом продолжила начатые целой плеядой выдающихся грузинских учёных описательные и сравнительно-исторические исследования картвельских языковых континуумов и высказала оригинальные соображения о современных и исторических структурах речевых единиц. Проводя исследования в этом направлении она с успехом применяла данные близкородственных абхазско-адыгских языков;

2. Заложила основу в исследовании фонологической системы, фонетических процессов, морфологии, синтаксиса и лексики абазинского языка;

3. Возвела на высокий уровень научное исследование абхазского языка и если сегодня этот язык является одним из самых хорошо изученных иберийско-кавказских языков, в этом велика заслуга неутомимого труда К. Ломтатидзе;

4. Первая записала и издала лучшие образцы абазинского фольклора, большая часть которых уже исчезла и сохранилась для истории лишь в виде записей учёного;

5. На основе монографий и статей грузинского учёного, её абхазские и абазинские ученики составили школьные учебники абхазского и абазинского языков, а также учебники для лекционных курсов этих двух языков;

6. К. Ломтатидзе воспитала поколения грузинских, абхазских, абазинских, адыгейских, кабардинских, ингушских, чеченских, аварских, лакских, даргинских учёных, которые стали впоследствии известными исследователями и общественными деятелями;

7. Активно участвовала в борьбе за спасение и развитие грузинского языкознания.

Теймураз Гванцеладе
*Доктор филологических наук, профессор,
лауреат премии имени Георгия Шервашидзе*

Гванца Гванцеладзе
доктор филологии

ქეთევან ლომთათიძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი თარიღები

- 1911 წლის 9 თებერვალს დაიბადა ოზურგეთის მაზრის სოფელ ხიდისთავში (ამჟამად შედის ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტში) გლეხების ბესარიონ და ეკატერინე ლომთათიძეების ოჯახში.
- 1926 წელს დაამთავრა თბილისის №8 ცხრაწლიანი შრომის სკოლა (ყოფილი წმ. ნინოს სახელობის გიმნაზია).
- 1931 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის საენათმეცნიერო განყოფილება.
- 1931-1932 წლებში იყო საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის უმცროსი მეცნიერი თანამშრომელი.
- 1932-1934 წლებში მუშაობდა ქართული ენციკლოპედიის რედაქციის უმცროს მეცნიერ თანამშრომლად.
- 1934-1937 წლებში სწავლობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტურაში აფხაზური ენის სპეციალობით (სამეცნიერო ხელმძღვანელი – აკად. სიმონ ჯანაშია).
- 1937-1938 წლებში იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორი.
- 1938-1950 წლებში მუშაობდა საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის (ენიმკი, 1941 წლიდან – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენის ინსტიტუტი, შემდგომ ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, ამჟამად თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი) კავკასიური ენების განყოფილების უფროს მეცნიერ თანამშრომლად.
- 1938-1940 წლებში შეთავსებით იყო სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ლექტორი.
- 1938 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია.
- 1945 წელს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია.

- 1938-1950 წლებში იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიურ ენათა კათედრის დოცენტი.
- 1948-1952 წლებში არჩეული იყო მშრომელთა დეპუტატების თბილისის საქალაქო საბჭოს დეპუტატად.
- 1950 წელს მიენიჭა პროფესორის წოდება.
- 1950 წლიდან გარდაცვალებამდე იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიურ ენათა კათედრის პროფესორი.
- 1951-1957 წლებში მუშაობდა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ზოგადი ენათმეცნიერების განყოფილების გამგედ.
- 1953-1963 წლებში იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი.
- 1953 წელს დაჯილდოვდა „საპატიო ნიშნის“ ორდენით.
- 1954-1958 წლებში იყო სსრკ უმაღლესი საბჭოს IV მოწვევის დეპუტატი.
- 1955 წელს აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტად.
- 1955-1962 წლებში იყო საპარლამენტაშორისო კავშირის საბჭოთა საპარლამენტო ჯგუფის კომიტეტის წევრი.
- 1958-1962 წლებში იყო სსრკ უმაღლესი საბჭოს V მოწვევის დეპუტატი.
- 1960 წელს დაჯილდოვდა ლენინის ორდენით.
- 1961 წელს მიენიჭა აფხაზეთის ასსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.
- 1962 წელს მიენიჭა საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.
- 1963-1975 წლებში მუშაობდა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა განყოფილების უფროს მეცნიერ თანამშრომლად.
- 1971 წელს როგორც „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რვატომიულის მთავარი რედაქციის წევრსა და ერთ-ერთ რედაქტორს მიენიჭა საქართველოს სსრ სახელმწიფო პრემია მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში.
- 1975-1987 წლებში იყო ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი.

- 1979 წელს აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად (აკადემიკოსად).
- 1981 წელს დაჯილდოვდა ოქტომბრის რევოლუციის ორდენით.
- 1984 წელს მიენიჭა აფხაზეთის ასსრ დიმიტრი გულიას სახელობის სახელმწიფო პრემია.
- 1986 წელს დაჯილდოვდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ივანე ჯავახიშვილის მედლით.
- 1987 წელს აირჩიეს ქალაქ თბილისის საპატიო მოქალაქედ.
- 1987 წლიდან გარდაცვალებამდე იყო ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექციის მრჩეველი.
- 1996 წელს დაჯილდოვდა ღირსების ორდენით.
- 2000 წელს მეორედ მიენიჭა საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო პრემია მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში.
- 2007 წლის 22 სექტემბერს გარდაიცვალა. დაკრძალულია თბილისში, საბურთალოს საზოგადო მოღვაწეთა ახალ პანთეონში.

Basic Events and Activities in Ketevan Lomtadze's Life

- 1911 Ketevan Lomtadze was born on February 9, in Xidistavi village, Ozurgeti region (Currently the Municipality of Choxatauri) in the family of peasants – Besarion Lomtadze and Ekaterine Lomtadze.
- 1926 Ketevan Lomtadze graduated from Tbilisi #8th nine-year labor school (former St. Nino's gymnasium)
- 1931 She graduated from Tbilisi State University Faculty of Philology Department of Linguistics.
- 1931-1932 Ketevan Lomtadze was a junior researcher of the State Museum of Georgia.
- 1932-1934 She worked as a junior scientist at the editorial office of the Georgian encyclopedia.
- 1934-1937 She was a post-graduate student specializing in specializing in the Abkhaz language (Chief scientist - Acad. Simon Janashia).
- 1937-1938 Lomtadze worked as a lector of Tbilisi State University.
- 1938-1950 She worked as a senior researcher in the department of Caucasian languages at Niko Marr Institute of language, history and material culture, which was the Georgian branch of the Soviet Academy of Sciences (Since 1941 - Institute of Languages of the Georgian Academy of Sciences, after that Institute of Linguistics, currently Arnold Chikobava Institute of Linguistics at Tbilisi State University).
- 1938-1940 Ketevan Lomtadze was a part-time lecturer at Tbilisi State Pedagogical Institute.
- 1938 Lomtadze defended her Candidate's Thesis
- 1945 She defended her Doctoral Thesis.
- 1938-1950 She was an assistant professor in the Department of Caucasian languages at Tbilisi State University.
- 1948-1952 Ketevan Lomtadze was elected as a member of Tbilisi council of labor deputies.
- 1950 She was awarded the title of professor.

- 1950 Lomtatidze worked as a professor in the department of Caucasian languages at Tbilisi State University until her death.
- 1951-1957 She worked as a head of the Department of General Linguistics at the institute of Linguistics.
- 1953-1963 She was a director of the Institute of Linguistics of the Academy of Sciences.
- 1953 She was awarded the Honorary Order.
- 1954-1958 Ketevan Lomtatidze was the Deputy of the fourth convocation of Soviet Supreme Council.
- 1955 She was elected as a corresponding member of the Academy of Sciences.
- 1955-1962 Lomtatidze was a member of the Committee of Soviet parliamentary group of Inter-Parliamentary Union.
- 1958-1962 She was the Deputy of the fifth convocation of Soviet Supreme Council.
- 1960 Ketevan Lomtatidze was awarded the Order of Lenin.
- 1961 She was awarded the title of honored scientist of the SSR of Abkhazia.
- 1962 She was awarded the title of honored scientist of the Georgian Soviet Socialist Republic.
- 1963-1975 Lomtatidze worked as a senior researcher in the department of Ibero-Caucasian languages at the Institute of Linguistics.
- 1971 She was an editor of "Georgian Explanatory Dictionary" (eight volumes) and was awarded the USSR State Prize in Science and Technology.
- 1975-1987 Lomtatidze was a director of the Institute of Linguistics.
- 1979 She was elected as a full member of the Academy of Sciences (Academician).
- 1981 She was awarded the Order of the October Revolution.
- 1984 Lomtatidze was awarded the Abkhaz ASSR State Prize of Dimitry Gulia.
- 1986 She was awarded the Medal of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.
- 1987 She was elected as an honorary citizen of Tbilisi.

- 1987 Ketevan Lomtadze was an adviser to the administration of the Institute of Linguistics until her death.
- 1996 She was awarded the Medal of Honor.
- 2000 She was awarded (for the second time) the State Prize in Science and Technology of the Republic of Georgia.
- 2007 Ketevan Lomtadze died on September 22. She was buried at the burying of public figures in the new pantheon.

Основные даты жизни и деятельности Кетеван Ломтатидзе

- 1911 год, 9 февраля - родилась в селе Хидистави, Озургетского уезда (ныне Чохатаурский район) в крестьянской семье Бесариона и Екатерины Ломтатидзе.
- 1926 год закончила Тбилисскую трудовую начальную школу № 9 (бывшая гимназия св. Нины).
- 1931 год закончила отделение языкознания филологического факультета Тбилисского государственного университета.
- 1931-1932 гг. была младшим научным сотрудником в Государственном музее Грузии.
- 1932-1934 гг. работала в редакции Грузинской Энциклопедии младшим научным сотрудником.
- 1934-1937 гг. училась в аспирантуре Тбилисского государственного университета по специальности абхазского языка (научный руководитель - акад. Симон Джанашиа).
- 1937-1938 гг. была лектором в Тбилисском государственном университете.
- 1938-1950 гг. работала старшим научным сотрудником в отделе кавказских языков Института языка, истории и материальной культуры им. Н.Я. Марра при Грузинском филиале Академии Наук СССР (с 1941 года институт языка Академии Наук Грузии, в последствии Институт Языкознания, ныне институт языкознания им. Арн. Чикобава при ТГУ).
- 1938-1940 гг. работала по совместительству лектором Сухумского государственного педагогического института.
- 1938 год защитила кандидатскую диссертацию.
- 1945 год защитила докторскую диссертацию.
- 1938-1950 гг. работала доцентом кафедры кавказских языков в Тбилисском государственном университете.

- 1948-1952 гг. была избрана депутатом Тбилисского Городского Совета трудящихся.
- 1950 год присвоено звание профессора.
- С 1950 года до кончины была профессором кафедры кавказских языков Тбилисского Государственного Университета.
- 1951-1957 гг. была заведующим отделом общего языкознания Института Языкознания.
- 1953-1963 гг. была директором Института языкознания Академии Наук Грузии.
- 1953 г. награждена орденом «Знак Почёта».
- 1954-1958 гг. была депутатом Верховного Совета СССР IV созыва.
- 1955 г. избрана членом-корреспондентом Академии Наук Грузии.
- 1955-1962 гг. была членом комитета Советской парламентской группы Межпарламентского союза.
- 1958-1962 гг. была депутатом Верховного Совета СССР V созыва.
- 1960 г. награждена Орденом Ленина.
- 1961 г. присвоено звание заслуженного деятеля наук Абхазской АССР.
- 1962 г. присвоено звание заслуженного деятеля наук Грузинской ССР.
- 1963-1975 гг. работала старшим научным сотрудником в отделе горских иберийско-кавказских языков Института Языкознания.
- 1971 г. присвоена Государственная Премия в области науки и техники, как члену главной редакции и одному из редакторов восьмитомника «Толковый словарь грузинского языка» .
- 1975-1987 гг. была директором Института Языкознания.
- 1979 г. была избрана действительным членом Академии Наук (академиком) Грузии.
- 1981 г. награждена орденом Октябрьской революции.
- 1984 г. присвоена государственная премия Абхазской АССР им. Д. Гулия.

- 1986 г. награждена медалью имени Иване Джавахишвили Тбилисского государственного университета.
- 1987 г. избрана почётным гражданином города Тбилиси.
- 1987 г. и до кончины была советником директора Института Языкознания.
- 1996 г. награждена орденом Почёта.
- 2000 г. повторно присуждена Государственная премия Грузии в области науки и техники.
- 2007 г., 22 сентября - скончалась. Похоронена в новом пантеоне общественных деятелей Сабурталинского кладбища Тбилиси.

ქეთევან ლომთათიძის შრომები
Ketevan Lomtadze's Works
Труды Кетеван Ломтатидзе

1935

1. ნინოშვილი, ე. პარტახი. [მოთხრობა]: აკადემიური გამოცემა აკაკი შანიძის რედაქტორობით. დედანი ალადგინა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ქ. ლომთათიძემ (გვ. 75-117). - ტფ. : სახუნტი, 1935. - V, 718 გვ.
Ниношвили, Е. Партахи. Академическое издание рассказа под редакцией Акакия Шанидзе. Текст оригинала восстановила, комментариями и словарем снабдила К. Ломтатидзе (с. 75-117). - Тф., Госунт, 1935. - V, 718 с.

1937

2. ანგარიში საზაფხულო მივლინებისა აფხაზური ენის შესასწავლად ლიხნში // ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. -1937. - ტ. 2, ნაკვ.3. - გვ. 289-292.
Отчет летней командировки в с. Лыхны для изучения абхазского языка // Известия Ин-та языка, истории и матерьяльной культуры им. Н. Я. Марра. - 1937. - Т. 2, вып. 3. - С. 289-292.

1938

3. ნაშთები მესამე პირის ობიექტური პრეფიქსისა გურულსა და აჭარულში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის შრომები. - 1938. - ტ. 6. - გვ. 123-138.
Остатки объектного префикса третьего лица в гурийском и аджарском // Труды Тбил. гос. ун-та - 1938. - Т. 6. - С. 123-138.
4. ძირითად დროთა წარმოებისათვის აფხაზურში // ნ.მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. - 1938. - ტ. 2, ნაკვ. 2. - გვ. 180-256. - რეზ. რუს., ფრანგ. - გვ. 239-256.

К образованию основных времен в абхазском // Известия Ин-та языка, истории и материальной культуры им. Н. Я. Марра. - 1938. - Т. 2, вып. 2. - С. 180-256. - Рез. рус., франц. - С. 239-256.

1939

5. „ვ“ ბგერის ბუნებისათვის აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის სტუდენტთა პირველი სამეცნ. კონფ. 1939 წ. 25-29 მაისი. (თეზისები არ დაბეჭდილა).
О природе звука “w” в абхазском // Первая научная конференция студентов Тбил. гос. ун-та. 25-29 мая 1939г. (Тезисы не были напечатаны).
6. საანგარიშო მოხსენება აფხაზური ენის ბზიფურ კილოზე მუშაობის შესახებ (ს. ჭათაძე, გუდაუთ. რ-ნი. 17.01-28.02. 1938წ.) // ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. - 1939. - ტ. 4, ნაკვ. 3. - გვ. 235-239.
Отчетный доклад о работе над бзыбским диалектом абхазского языка (в с. Уатхара) // Известия Ин-та языка, истории и материальной культуры им. Н. Я. Марра. - 1939. - Т. 4, вып. 3. - С. 235-239.

1940

7. გარდამავლობის საკითხი და გვარები აფხაზურ ზმნაში // სსრკ მეცნ. აკად. საქ. ფილიალის გამსვლელი სესია ქ. სოხუმში. 1940 წ. 26-29 სექტემბერი. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1940. - გვ. 15-16.
Проблема переходности и залога в абхазском глаголе // Выездная сессия Груз. филиала АН СССР в Сухуми. 26-29 сентября 1940 г. Тезисы докладов. - Тб., 1940. - С. 16-17
8. რედუპლიკაციის ფუნქციებისათვის აფხაზურში // ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. - 1940. - ტ. 5-6. - გვ. 115-135.

О функции редупликации в абхазском // Известия Ин-та языка, истории и материальной культуры им. Н. Я. Марра. - 1940. - Т. 5-6. - С. 115-135.

9. საურთიერთო ნაცვალსახელის შემცველი ზმნის ფორმები აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტი სამეცნ. სესია. 1940 წ. 7-11 მაისი. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1940. - გვ. 149.
Глагольные формы содержащие местоимения взаимности // Научная сессия Тбил. гос. ун-та. 7-11 мая 1940 г. Тезисы докладов. - Тб., 1940. - С. 149.

1941

10. ერთეულის კატეგორია და მისი მაწარმოებელი აფხაზურში // ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. - 1941. - ტ. 10. - გვ. 197-207. - რეზ. რუს.
Категория единичности и ее показатели в абхазском // Известия Ин-та языка, истории и материальной культуры им. Н. Я. Марра. - 1941. - Т. 10. - С. 197-207. - Рез. рус.
11. -ქ სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. საზ. მეცნ. განყ-ის სამეცნ. სესია. 1941 წ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1941. - გვ. 6-8.
О суффиксе -к в мегрельских глаголах // Научная сессия Отделения овществ. наук АН ГССР. 1941 г. Тезисы докладов. - Тб., 1941. - С. 6-8.

1942

12. ბრუნების საკითხი აფხაზურში // ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. - 1942. - ტ. 12. - გვ. 183-197. - რეზ. რუს.
Вопрос склонения в абхазском языке // Известия Ин-та языка, истории и материальной культуры им. Н. Я. Марра. - 1942. - Т. 12. - С. 183-197. - Рез. рус.
13. გარდამავლობის კატეგორია აფხაზურ ზმნებში // ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინ-ტის მოამბე. - 1942. - ტ. 12. - გვ. 1-29. - რეზ. რუს.

- Категория переходности в абхазских глаголах // Известия Ин-та языка, истории и материальной культуры им. Н. Я. Марра. - 1942. - Т. 12. - С. 1-29. - Рез. рус.
14. კითხვითი ფორმები აფხაზურში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1942. - ტ. 3, №9. - გვ. 973-980. - რეზ. რუს.
Вопросительные формы глагола в абхазском языке // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1942. - Т.3, №9. - С. 973-980. - Рез. рус.
15. Об одной фонетической закономерности в абхазо-абазинских диалектах // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე (Сообщения Акад. наук Груз. ССР). - 1942. - Т.3, №8. - С. 861-868. - Рез. груз.
ერთი ფონეტიკური კანონზომიერების შესახებ აფხაზურ-აბაზურ დიალექტებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1942. - ტ. 3, №8. - გვ. 867-868. - რეზ. ქართ.
16. Относительное местоимение в глагольных формах абхазского языка // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე (Сообщения Акад. наук Груз. ССР). - 1942. - Т.3, №4. - С. 389-396. - Рез. груз.
მიმართებითი ნაცვალსახელი აფხაზური ზმნის ფორმებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1942. - ტ. 3, №4. - გვ. 395-396. - რეზ. ქართ.

1944

17. აფხაზური ენის ტაპანტური დიალექტი: ტექსტებითურთ / რედ. ა. ჩიქობავა. - თბ. : საქ. სსრ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1944. - XX, 236, 146 გვ. - ბიბლიოგრ.: გვ. XVI-XIX.
Тапантский диалект абхазского языка: с текстами / Ред. А. Чикобава. - Тб.: Изд-во Акад. наук Груз. ССР, 1944. - XX, 236, 146 с. - Библиогр.: с. XVI-XIX.

გამოხმაურება:

Отзыв:

Кълыч, Рауф. Абаза-абхаз бызшвадырра атурых йауап| : [Ломтатидзе К.В. Лынхара „Абхаз бызшва ат|ап|анта диалект“ гац|ц|иштара сквш 40 аиубилей] // Коммунизм алашара. - 1984. - апрель а7. - №43 (6532). - Анапа 3: Фото.

კლიჩევი, რაუფ. იგი შესულია აბაზურ-აფხაზური ენათმეცნიერების ისტორიაში: [ქ. ლომთათიძის მონოგრაფიის „აფხაზური ენის ტაპანტური დიალექტის“ გამოქვეყნების 40 წლისთავის გამო] // Коммунизм алашара. - 1984. - 7 აპრ.. - №43 (6532). - გვ. 3: ფოტო. - აბაზურ ენ.

Клычев, Рауф. Она вошла в историю абазино-абхазского языкознания : [По поводу 40-летия издания монографии К.В. Ломтатидзе «Тапантский диалект абхазского языка»] // Коммунизм алашара. - 1984. - 7 апреля. - №43 (6532). - С.3: Фото. - На абаз. яз.

18. ბულბულის ერთ-ერთი სახელწოდების ყარანა-ს გამო // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1944. - ტ.5, N1. - გვ. 121-123. - რეზ. რუს.

По поводу названия соловья *ყარანა qarana* // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1944. - Т. 5, N1. - С. 121-123. - Рез. рус.

19. ზოგი აფხაზური სიტყვისა და ნაწილაკის ეტიმოლოგიისათვის // საქ. სსრ მეცნ. აკად. და თბილისის სახელმწ. უნ-ტი ფილოლოგიის ფაკ-ტის გაერთ. სამეცნ. სესია მიძღვნილი ი. ყიფშიძის გარდაცვალების 25 წლისთავისადმი. 1944 წ. (თეზისები არ დაბეჭდილა).

К этимологии некоторых абхазских слов и частиц // Объединенная научная сессия АН Груз.ССР и филол. факультета Тбил. гос. ун-та посвящ. 25-летию со дня кончины И. Кипшидзе. (Тезисы не были напечатаны).

1945

20. აფხაზური აფსაა (||აფსაატ°) „ფრინველი“ სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1945. - ტ. 6, N4. - გვ. 309-312. - რეზ. რუს.

К этимологии абхазского слова *apsaa (apsaaʔ°)* «птица» // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1945. - Т. 6, №4. - С. 309-312. - Рез. рус.

21. აფხაზური ენის ტაპანტური დიალექტი (ტექსტებიტურთ): ავტორეფ. ფილოლ. მეცნ. დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად. - თბ.: საქ. სსრ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1945. - 6 გვ.

Тапантский диалект абхазского языка (с текстами): Автореф. на соиск. степени доктора филол. наук. - Тб.: Изд-во Акад. наук Груз. ССР, 1945. - 6 с.

22. კაუზატივის კატეგორია აფხაზურში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1945. - ტ. 6, N1. - გვ. 89-96. - რეზ. რუს.
Категория каузатива в абхазском // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1945. - Т. 6, N1. - С. 89-96. - Рез. рус.

1946

23. დამოკიდებული წინადადების ერთი თავისებურება ზოგ ქართულ დიალექტში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1946. - ტ.1. - გვ. 337-345. - რეზ. რუს.
Об одной особенности подчиненного предложения в некоторых грузинских диалектах // Иберийско-кавказское языкознание. - 1946. - Т. 1. - С. 337-345. - Рез. рус.
24. ერთი რიგის სპირანტთა სამეულის საკითხისათვის ადილურ ენებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. სამეცნ. სესია მიძღვნილი საბჭოთა საქართველოს 25 წლისთავისადმი. 26 თებ-2 მარტი, 1946 წ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1946. - გვ. 27-28. - პარალ. ტექსტი რუს.
К вопросу о генезисе одного ряда троечных спирантов в адыгейских языках // Научная сессия АН Груз. ССР посвященная 25-летию Советской Грузии. 26 февр. - 2 марта, 1946 г. Тезисы докладов. - Тб., 1946. - С. 28-29. - Парал. текст. груз.
25. სახელის განსაზღვრული ფორმა აზნარული დიალექტის აფსუის კილოკავში // ნ. მარის სახ. ენის ინ-ტის III სამეცნ. სესია. 1946 წ. 28-30 ოქტომბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1946. - გვ. 10-11.
Определенная форма имени в апсуйском говоре ашхарского диалекта // III Научная сессия ин-та языка им. Н. Я. Марра. 28-30 октября 1946 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН Груз. ССР, 1946. - С. 10-11.
26. -ქ სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1946. - ტ. 1. - გვ. 131-140. - რეზ. რუს.

О суффиксе -к в мегрельских глаголах // Иберийско-кавказское языкознание. - 1946. - Т. 1. - С. 131-130. - Рез. рус.

1947

27. ადამიანის აღმნიშვნელი აოჯე სიტყვა აფხაზურში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1947. - ტ. 4, №7. - გვ. 725-731. - რეზ. რუს. Слово аоа^ა обозначающее человека, в абхазском // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1947. - Т. 4, №7. - С. 725-731. - Рез. рус.
28. რიწა სიტყვის ეტიმოლოგიისთვის (მასალები რ ბგერის ისტორიისათვის) // ნ. მარის სახ. ენის ინ-ტის IV სამეცნ. სესია. 1947 წ. 19-20 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1947. - გვ. 12.
К этимологии слова riça (К истории звука r) // IV Научная сессия Ин-та языка им. Н. Я. Марра. 19-20 декабря 1947 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН Груз.ССР, 1947. - С. 12.
29. ქევეის კატეგორიისათვის აფხაზურ ზმნაში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის შრომები. - 1947. - ტ. 30-31b. - გვ. 411-419.
О категории версии в абхазском глаголе // Труды Тбил. гос. ун-та. - 1947. - Т. 30-31b. - С. 411-419.
30. ჩვენებით ნაცვალსახელთა აგებულებისათვის აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტი სამეცნ. სესია. 1947 წ. 29 ოქტ- 3 ნოემბ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1947. - გვ. 7.
Об построения указательных местоимений в абхазском // Научная сессия Тбил. гос. ун-та. 29 окт.-3 ноября. 1947 г. Тезисы докладов. - Тб., 1947. - С. 7.

1948

31. აფხაზური გარდამავალი ზმნის უსუბიექტო ფორმები // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1948. - ტ. 2. - გვ. 1-15. - რეზ. რუს.

Безсубъектные формы абхазского переходного глагола // Иберийско-кавказское языкознание. - 1948. - Т. 2. - С. 1-15. - Рез. рус.

32. გვარის კატეგორიისათვის აფხაზურში // ნ. მარის სახ. ენის ინ-ტის V სამეცნ. სესია. 1948 წ. 30 ნოემბერი, 1 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1948. - გვ. 8-9.

К вопросу о категории залога в абхазском языке // V научная сессия ин-та языка им. Н. Я. Марра. 30 ноября - 1 декабря 1948 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН Груз. ССР, 1948. - С. 8-9.

33. ე.წ. „მიზან-პირობითი კილოს“ წარმოებისათვის აფხაზურ დიალექტებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1948. - ტ. 2. - გვ. 17-31. - რეზ. რუს.

К образованию т.н. условно-целевого наклонения в абхазских диалектах // Иберийско-кавказское языкознание. - 1948. - Т. 2. - С. 17-31. -Рез. рус.

1949

34. უნიშნო ვნებითის ისტორიისათვის ქართულში // ნ. მარის სახ. ენის ინ-ტის VI სამეცნ. სესია. 1949 წ. 29, 30 დეკემბერი, 1950 წ. 8 იანვარი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1949. - გვ. 10-11.

К истории форм безаффиксного страдательного залога в грузинском языке // VI Научная сессия ин-та языка им. Н. Я. Марра. 29, 30 декабря 1949 г., 8 октября 1950 г. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Изд-во АН Груз. ССР, 1949. - С. 10-11.

35. Некоторые замечания на работы проф. Г. П. Сердюченко по абазинскому языку // აკად. ნ. მარის სახ. აფხაზეთის სამეცნ.-კვლევითი ინ-ტის შრომები = Труды Абхазского науч.-исслед. ин-та им. акад. Н. Я. Марра : XXIII. - 1949. - С. 165-178.

რამდენიმე შენიშვნა პროფ. გ. პ. სერდიუჩენკოს ნაშრომზე აბაზური ენის შესახებ // აკად. ნ. მარის სახ. აფხაზეთის სამეცნ.-კვლევითი ინ-ტის შრომები. XXIII. - 1949. - გვ. 165-178. (რუს. ენ.).

1950

36. ენის განვითარების კანონზომიერების საკითხისათვის ი. ბ. სტალინის მოძღვრების მიხედვით ენის შესახებ // ნ. მარის სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის I (VII) სამეცნ. სესია. 1950 წ. 15,16 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა. - 1950. - გვ. 10-12.
К вопросу о закономерностях развития языка в свете учения И.В. Сталина о языке // I (VII) научная сессия ин-та языка им. Н. Я. Марра. 15, 16 декабря 1950 г. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Изд-во АН ГССР, 1950. - С. 10-12.

1951

37. ენა, როგორც სისტემა ი. სტალინის მოძღვრების შუქზე (ქართული ენის მასალაზე) // თბილისის სახელმწ. უნ-ტი სამეცნ. სესია. 1951წ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1951. - გვ. 25-27.
Язык, как система в свете учений И. Сталина (по материалам грузинского языка // Научная сессия Тбил гос. ун-та. 1951 г. Тезисы докладов. - Тб., 1951. - С. 25-27.
38. ენის შესახებ სტალინური მოძღვრების ძირითადი დებულებები // დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტის შრომები. - 1951. - ტ. 24. - გვ. 39-60.
Основные положения сталинского учения о языке // Труды Абхаз. ин-та языка, литературы и истории им. Д.И. Гулия. - 1951. - Т. 24. - С. 39-60.

1952

39. გაქვავებული გრამატიკული კლას-ნიშნები და სუფიქს-დეტერმინანტები აფხაზურ სახელთა ფუძეებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. საზ. მეცნ. განყ-ბის 32-ე სესია მიძღვნილი აკად. ს. ჯანაშიას ხსოვნისადმი. სოხუმი, 1952 წ. 13-15 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1952. - გვ. 17. - პარალ. ტექსტი რუს.

Окаменелые экспоненты грамматических классов и суффиксы-детерминативы в именных основах абхазского языка // 32-ая научная сессия Отделения овществ. наук АН ГССР посвященная памяти акад. С.Н. Джанашиа. Сухуми, 13-15 декабря, 1952 г. План работы и тезисы докладов. – Тб.: Изд-во АН ГССР, 1952. – С. 40. – Парал. текст. груз.

40. ენის განვითარების კანონზომიერების საკითხის შესახებ // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1952. - ტ. 3. - გვ. 107-135. - რეზ. რუს.

К вопросу о закономерностях развития языка // Иберийско-кавказское языкознание. - 1952. - Т. 3. - С. 107-135. - Рез. рус.

41. „თბება“ ტიპის ზმნების ისტორიისათვის ქართულში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1952. - ტ. 4. - გვ. 79-81. - რეზ. რუს.

К истории глаголов типа „tbeba“ «греется» в грузинском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1952. - Т. 4. - С. 75-81 - Рез. рус.

42. ი. სტალინის შრომა „მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები“ და მისი მნიშვნელობა საბჭოთა ენათმეცნიერებისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1952. - ტ. 3. - გვ. 33-73. - რეზ. რუს.

Труды И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания» и его значение для советского языкознания // Иберийско-кавказское языкознание. - 1952. - Т. 3. - С. 33-73. - Рез. рус.

43. რთულფუძიან ზმნათა აგებულება აფხაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1952. - ტ. 4. - გვ. 83-128. - რეზ. რუს.

Структура глаголов со сложными основами в абхазском // Иберийско-кавказское языкознание. - 1952. - Т. 4. - С. 83-128. - Рез. рус.

44. საბჭოთა ენათმეცნიერება განვითარების ახალ ეტაპზე : [ი.ბ. სტალინის „მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები“] // გამარჯვება (თბილისი). - 1952. - 19 ივნისი.

Советское языкознание на новом этапе развития : [«Марксизм и вопросы языкознания И.В Сталина»] // Гамарджвеба (Тбилиси). - 1952. - 19 июня.

45. ქართველური ენები და მათი მნიშვნელობა იბერიულ-კავკასიურ ენათა მეცნიერული ისტორიისათვის // საქ.სსრ მეცნ. აკად.ენათმეცნიერების ინ-ტის III (IX) სამეცნ. სესია. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1952. - გვ. 37-42.
 Картвельские языки и их значение для научной истории иберийско-кавказских языков // III (IX) научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. План работы и тезисы докладов. – Тб., 1952. - С. 37-42.
46. Иберийско-кавказские языки // Большая советская энциклопедия. (второе изд.). – М., 1952. - Т. 17. - С. 250-253.
 Соавт. А. С. Чикобава.
 იბერიულ-კავკასიური ენები (რუს. ენ.).
47. О закономерности исторического развития языка // Вопросы теории и истории языка в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию. - М., 1952. - С. 107-135.
 ენის განვითარების ისტორიული კანონზომიერებანი (რუს. ენ.).
48. Работы языковедов Грузии : [В Ин-те языкознания Акад. наук Груз. ССР] // Заря Востока. - 1952. - 8 фев. - С. 3.
 ქართველ ენათმეცნიერთა შრომები (რუს. ენ.)

1953

49. ზმნის უარყოფით ფორმათა წარმოება აფხაზურ-აბაზურ დიალექტებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1953. - ტ. 5. - გვ.203-215. - რეზ. რუს.
 Образование отрицательных форм глагола в абхазско-абазинских диалектах // Иберийско-кавказское языкознание. - 1953. - Т. 5. - С. 203-215. - Рез. рус.
50. ი. სტალინი და საბჭოთა ენათმეცნიერება // მეცნიერება და ტექნიკა. - 1953. - №6. - გვ. 1-6.
 И.В. Сталин и советское языкознания // Мецниереба და техника. - 1953. - №6. - С. 1-6.

51. სემანტიკის ზოგი საკითხი სტალინური საენათმეცნიერო მოძღვრების შუქზე // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის შრომები. - 1953. - ტ. 49. - გვ. 159-171.

Некоторые вопросы семантики в свете сталинского учения о языке // Труды Тбил. гос. ун-та. - 1953. - Т. 49. - С. 159-171.

52. ფონეტიკურ კანონთა ბუნების ზოგი საკითხის შესახებ ი. სტალინის შრომის – „სოციალიზმის ეკონომიკური პრობლემები სსრ კავშირში“ - შუქზე // თბილისის სახელმწ. უნ-ტი სამეცნ. სესია. 1952 წ. 20-21 დეკემბერი. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1953. - გვ. 13-15. - რეზ. რუს.

О некоторых вопросах природы фонетических законов в свете труда И. В. Сталина „Экономические проблемы социализма в СССР“ // Научная сессия Тбил. гос. ун-та. 20-21 декабря 1952 г. Тезисы докладов. - Тб., 1953. - С. 15.

53. К генезису одного ряда троечных спирантов в адыгских языках // Доклады и сообщения. Институт языкознания Акад. наук СССР. - 1953. - Т. 4-5. - С. 91-98.

ერთი რიგის სპირანტთა გენეზისისათვის ადიღურ ენებში (რუს. ენ.).

54. Программа абхазского языка : (Для студентов отд-ния кавк. языков) / М-во высш. образования СССР. ТГУ им. Сталина. - [Тб. : Изд-во и тип. ТГУ, 1953]. - 6 с. - Библиогр.: С. 4-6.

აფხაზური ენის პროგრამა (რუს. ენ.)

1954

55. აშხარული დიალექტი და მისი ადგილი სხვა აფხაზურ-აბაზურ დიალექტთა შორის : ტექსტებითურთ / რედ. ა. ჩიქობავა. - თბ. : საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1954. - XII, 351გვ. - რეზ. რუს.

Ашхарский диалект и его место среди других абхазско абазинских диалектов: с текстами / Ред. А. Чикобава. - Тб.: Изд-во Акад. наук Груз. ССР, 1954. - XII, 351 с. - Рез. рус.

56. ზოგი ზმნისართის აგებულებისათვის აფხაზურ-აბაზურ დიალექტებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1954. - ტ. 6. - გვ. 275-280. - რეზ. რუს.

К вопросу о структуре некоторых наречий в абхазско-абазинских диалектах // Иберийско-кавказское языкознание. - 1954. - Т. 6. - С. 275-280. - Рез. рус.

57. სტატიკური და დინამიკური ზმნები აფხაზურში (აფხაზურ-აზაზურ დიალექტთა მონაცემების მიხედვით) // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1954. - ტ. 6. - გვ. 257-273. - რეზ. რუს.

Статические и динамические глаголы в абхазском языке (По данным абхазско-абазинских диалектов) // Иберийско-кавказское языкознание. - 1954. - Т. 6. - С. 257-273. - Рез. рус.

58. ჩვენებით ნაცვალსახელთა და ადგილის ზმნისართთა ისტორიული ერთიანობის შესახებ აფხაზურში // დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტის შრომები. - 1954. - ტ. 25. - გვ. 3-8. - რეზ. რუს.

Об историческом единстве указательных местоимений и наречий места в абхазском // Труды Абхаз. ин-та языка, литературы и истории им. Д.И. Гулия. - 1954. - Т. 25. - С. 3-8. - Рез. рус.

1955

59. აფხაზური ზმნის ძირითად დრო-კილოთა სისტემა // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1955. - ტ. 7. - გვ. 207-228. - რეზ. რუს.

Система основных времен и наклонений абхазского глагола // Иберийско-кавказское языкознание. - 1955. - Т. 7. - С. 207-228. - Рез. рус.

60. ზგერათა პროცესებისა და ზგერათა შესატყვისობების ზოგი საკითხი იბერიულ-კავკასიურ ენებში (ქართველურ-აფხაზურ-ადიღურ ენათა მასალაზე) // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1955. - ტ. 16, N10. - გვ. 821-828. - ბიბლიოგრ.: 12 სხწ. - პარალ. გამოც. რუს.

Некоторые вопросы звуковых процессов и звукосоответствий в иберийско-кавказских языках (на материале грузинско-абхазско-адыгских языков) // Сообщения Акад. наук Груз.

- ССР. - 1955. - Т. 16, №10. - С. 821-828. - Библиогр: 12 назв. - Парал. изд. груз.
61. ზგერათა პროცესებისა და ზგერათა შესატყვისობების ზოგი საკითხი იბერიულ-კავკასიურ ენებში (ქართველურ-აფხაზურ-ადიღურ ენათა მასალაზე) // საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის VI (XII) სამეცნ. სესია. 1955 წლის 10-11 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1955. - გვ. 11-12.
Некоторые вопросы звуковых процессов и звуковых соответствий в иберийско-кавказских языках (на материале картвельско-абхазско-адыгских языков) // VI (XII) научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 10-11 июня 1955 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1955. - Текст парал. рус. С. 34-35.
62. პოტენციალისისა და უნებურობის კატეგორია აფხაზურ-აბაზურ ზმნაში // საქ. სსრ მეც. აკად. მოამბე. - 1955. - ტ.16, №3. - გვ. 249-255. - ბიბლიოგრ. : 13 სხწ. - პარალ. გამოც. რუს. Категории потенциалиса и непроизвольности в абхазско-абазинских глаголах // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1955. - Т. 16, №3. - С. 249-256. - Библиогр. : 13 назв. - Парал. изд. груз.
63. Апысуа литературатә бызшәа анормакуа рышьакургыларазы цааракуак // Агазет Апысны капшь, (Акуа). - 1955. - маи 5.
აფხაზური სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენის ზოგიერთი საკითხი // გაზ. „აფსნი ყაფშ“ (სოხუმი). - 1955. - 5 მაისი. - აფხაზურ ენ.
Некоторые вопросы установления норм абхазского литературного языка // Газ. «Апсны капшь» (Сухуми). - 1955. - 5 мая. - на абхаз. яз.
64. Некоторые вопросы иберийско-кавказского языкознания : (Дискуссии и обсуждения) // Вопросы языкознания (Москва). - 1955. - №4. - С. 73-82.
იბერიულ-კავკასიური მეცნიერების ზოგიერთი საკითხი (რუს. ენ.).
65. Путь в науку : [О женщинах - ученых Груз. ССР] // Заря Востока. - 1955. - 8 марта.

66. აფხაზთა ვინაობისა და განლაგების ზოგიერთი საკითხის შესახებ: [რეც. წიგნზე: პ. ინგოროყვა „გიორგი მერჭულე“. - თბ., 1954] // მნათობი. - 1956. - №12. - გვ. 132-139.
О некоторых вопросах сущности и распределения абхазов: [Рец. на кн. П. Ингорюк «Георги Мерчуле». - Тб., 1954] // Мнатоби. - 1956. - №12. - С. 132-139.
67. გვარის კატეგორიის საკითხისათვის აფხაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1956. - ტ. 8. - გვ. 195-214. - რეზ. რუს.
К вопросу о категории залога в абхазском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1956. - Т. 8. - С. 195-214. - Рез. рус.
68. ინფინიტური წარმოების კვალი ძველ ქართულში // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XIII სამეცნ. სესია. 1956 წლის 16, 17 მაისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1956. - გვ. 10-13.
Следы инфинитного образования в древнегрузинском языке // XIII научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 16-17 мая 1956 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1956. - С. 10-13.
69. კვლავ მშობლიურ სკოლაში // ნორჩი ლენინელი. - 1956. - 31 აგვისტო.
Опять в родную школу // Норчи ленинели. - 1956. - 31 августа.
70. ქალთა საერთაშორისო დღე // კომუნისტი. - 1956. - 8 მარტი.
Международный женский день // Коммунисти. - 1956. - 8 марта.
71. К вопросу о генезисе основы гла «быть», «существовать» в абхазском языке // დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტის შრომები (Труды Абхаз. ин-та языка. литературы и истории им. Д. И. Гулия). - 1956. - ტ. 27. - გვ. 225-228.
„ყოფნა“, „არსებობის“ აღმნიშვნელი ყა ძირის წარმომავლობის საკითხისათვის აფხაზურ ენაში // დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტის შრომები. - 1956. - ტ. 27. - გვ. 225-228 (რუს. ენ.).

1957

72. კომუნისტური და მუშათა პარტიების მოსკოვის თათბირის მიერ მიღებული მშვიდობის მანიფესტის შესახებ // კომუნისტი. - 1957. - 3 დეკ. - გვ. 1.
О манифесте мира принятого московским совещанием коммунистических и рабочих партий // Комунисти. - 1957. - 3 дек. - С. 1.
73. ლ||რ ბგერათა მონაცვლეობისათვის ქართველურ ენათა ფუძეებში (წინასწარი ცნობა) // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XIV სამეცნ. სესია. 1957 წლის 10-12 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1957. - გვ. 13.
К чередованию γ||r в основах картвельских языков (Предварительное сообщение) // XIV научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 10-12 июня 1957 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1957. - Текст парал. рус. - С. 26.
74. Из грузинско-абхазской грамматической встречи // დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტის შრომები (Труды Абхаз. ин-та языка, литературы и истории им. Д. И. Гулия). - 1957. - ტ. 28. - გვ. 313-319.
ქართულ-აფხაზური გრამატიკული შეხვედრებიდან // დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტის შრომები. - 1957. - ტ. 28. - გვ. 313-319 (რუს. ენ.).

1958

75. ამხ. ნ. აგიაშვილის ფელეტონის გამო // ლიტერატურული გაზეთი. - 1958. - 19 დეკ. - გვ. 2-4.
ხელმოწერა: რუსულ-ქართული ლექსიკონის სარედაქციო კოლეგის წევრები: გ. ახვლედიანი, ქ. დათიკაშვილი, ს. ვაჩნაძე, ვ. თოფურია, ქ. ლომთათიძე, ნ. ლოლობერიძე, ა. ჩიქობავა, გ. წერეთელი.
По поводу фельетона тов. Н. Агиашвили // Литератури გაზეთი. - 1958. - 19 дек. - С. 2-4.

- Подписи : Члены ред. коллегии русско-грузинского словаря: Г. Ахвледиани, К. Датикашвили, С. Вачнадзе, В. Топурия, К. Ломтатидзе, Н. Гогоберидзе, А. Чикобава, Г. Церетели.
76. „ერთის“ აღმნიშვნელი ფუძის ისტორიისათვის ქართველურ-სა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XVI სამეცნ. სესია. 10-11 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1958. - გვ. 7. - ტექსტი პარალ. რუს.
К истории основы числительного «один» в картвельских и абхазско-адыгских языках // XVI научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 10-11 ноября 1958 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1957. - С. 7. - Парал. текст груз.
77. ზმნის ინფინიტური წარმოების კვალი ძველ ქართულში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1958. - ტ. 9-10. - გვ. 111-119. - რეზ. რუს.
Следы инфинитивного образования глагола в древнегрузинском // Иберийско-кавказское языкознание. - 1958. - Т. 9-10. - С. 111-119. - Рез. рус.
78. სახელოვანი საბჭოთა ენათმეცნიერი : აკად. არნ. ჩიქობავას დაბადების 60 წლისთავი // კომუნისტი. - 1958. - 17 დეკ. - გვ. 3. თანაავტ. ვლ. ფანჩვიძე.
Выдающийся советский языковед : 60-летие со дня рождения акад. Арнольда Чикобава // Коммунисти. - 1958. - 17 дек. - С. 3. Соавт. Вл. Панчвидзе.
79. ლ|| რ ბგერათმიმართებისათვის აფხაზურ-ადიღურ ენებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1958. - ტ. 21, №5. - გვ. 623-626. - პარალ. გამოც. რუს.
К звукосоотношению γ||r в абхазско-адыгских языках // Сообщения Акад. наук. Груз. ССР. - 1958. - Т. 21, №5. - С. 623-626. - Парал. изд. груз.
80. За мир и дружбу между народами // Заря Востока. - 1958. - 1 мая. - С. 3.
მშვიდობა და მეგობრობა ხალხთა შორის (რუს. ენ.).

81. Мир! Вот что нужно людям! [По поводу вооруж. интервенции США на Ближнем и Сред. Востоке] // Заря Востока. - 1958. - 19 июля.
მშვიდობა! აი, რა სჭირდება ხალხს! (რუს. ენ.).

1959

82. არნოლდ ჩიკობავა : (დაბადების 60 წლისთავის გამო) // მეცნიერება და ტექნიკა. - 1959. - N2. - გვ. 5-8.
Арнольд Чикобава : (К 60-летию со дня рождения) // Мецниереба და техника. - 1959. - N2. - С. 5-8.
83. დ° თ° ტ° ბგერათა ისტორიისათვის აფხაზურში // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XVIII სამეცნ. სესია. 1959 წლის 30-31 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1959. - გვ. 9-10. - ტექსტი პარალ. რუს.
К истории звуков d°, t°, t° в абхазском языке // XVIII научная сессия ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 30-31 декабря 1959 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1959. - С. 20-21. - Текст. парал. груз.
84. დიდი გულისხმიერება: [შთაბეჭდილებები საენათმეცნიერო კვლევა-ძიების შესახებ კოლხეთში] //კომუნისტი. - 1959. - 17 ოქტ. - გვ. 3.
Большая отзывчивость : [Впечатления о лингвистических исследованиях в Колхети] // Комунисти. - 1959. - 17 октября. - С. 3.
85. დიდი წარსული და საიმედო მომავალი [საუბარი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დადგენისა და დაცვის ირგვლივ] / ესაუბრა ც. კალმახელიძე // ახალგაზრდა კომუნისტი. - 1959. - 5 თებ. - გვ. 3.
Большая история и надежное будущее [Беседа об установлении норм грузинского литературного языка и их защите] / Беседовала Ц. Калмахелидзе // Ахалгазრდა комунисти. - 1959. - 5 февраля. - С. 3.
86. დ||რ-ს მონაცვლეობისათვის ქართველურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1959. - ტ. 11. - გვ. 1-76. - რეზ. რუს.

К чередованию $\gamma \| r$ в картвельских языках // Иберийско-каз-
казско-языкознание. - 1959. - Т. 11. - С. 71-76. - Рез. рус.

87. Над чем работают ученые [Ответы на анкету "ВЯ"] // Вопросы
языкознания. - 1959. - №1. - С. 148.

რაზე მუშაობენ მეცნიერები (რუს. ენ.).

1960

88. ზ ბგერის წარმომავლობისათვის ქართველურ ენათა ზოგ
ფუძეში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის V
სამეცნ. სესია. 1960 წ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1960. -
გვ. 14-15.

К вопросу о происхождении звука z в некоторых основах
картвельских языков // V научная сессия филол. факул. Тбил.
гос. ун-та. 1960 г. Тезисы докладов. - Тб., 1960. - С. 15.

89. საურთიერთო (საურთიერთო-სათანაო, საურთიერთო-საორ-
მხრივო) კატეგორია აფხაზურ-ადილურ ენებში // იბერიულ-
კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1960. - ტ.12. - გვ. 275-290. -
რეზ. რუს.

Категория взаимности (взаимносоюзности, взаимоободнос-
ти) в абхазско-адыгских языках // Иберийско-кавказское язы-
кознание. - 1960. - Т. 12. - С. 275-290. - Рез. рус.

90. Некоторые вопросы истории фонетической системы абхазско-
адыгских языков / XXV Международный конгресс востоковедов
[Москва]. Доклады делегации СССР. - М.: Изд. Вост. Лит., 1960. -
12 с.: с граф.

აფხაზურ-ადილურ ენათა ფონეტიკური სისტემის ისტორიის
ზოგი საკითხი / აღმოსავლეთმცოდნეთა XXV საერთაშორისო
კონგრესი [მოსკოვი]. სსრ დელეგატთა მოხსენებები. (რუს. ენ.).

1961

91. გაქვევებულ გრამატიკულ კლას-ნიშანთა საკითხისათვის
აფხაზური ენის სახელის ფუძეებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად.
მომბე. - 1961. - ტ. 26, №1. - გვ. 115-122. - პარალ. გამოც. რუს.

- К вопросу окаменелых показателей грамматических классов в основах имен абхазского языка // Сообщения Акад. наук. Груз. ССР. - 1961. - Т. 26, N1. - С. 115-122. - Парал. изд. груз.
92. მართვე და მისი ზანური შესატყვისი // საქ. სსრ მეცნ. აკად. საზ. მეცნ. განყ-ბის მოამბე. - 1961. - N1. - გვ. 263-268.
Грузинское *martve* «птенец» и ее занское соответствие // Вестник От-ния общественных наук Акад. наук. Груз. ССР. - 1961. - N1. - С. 263-268.
93. პროზის მებაირახტრე : კ. გამსახურდიას დაბადების 70 წლისთავი // კომუნისტი. - 1961. - 27 ივნისი.
Знаменосец прозы : 70-летие со дня рождения К. Гамсахурдиа // Комунисти. - 1961. - 27 июня.
94. საურთიერთო კატეგორიის საკითხისათვის ქართველურ ენებში. I. საურთიერთო კატეგორია ზანურ ზმნაში // ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები = Вопросы структуры картвельских языко: [კრებული]. ტ. 2. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ აკად. გამ-ბა, 1961. - გვ. 211-220. - რეზ. რუს.
К вопросу о категории взаимности в картвельских языках. I. Категория взаимности в занском глаголе // Вопросы структуры картвельских языков: [Сборник]. Т. 2. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1961. - С. 211-220. - Рез. рус.
95. საურთიერთო კატეგორიის საკითხისათვის ქართველურ ენებში I. საურთიერთო კატეგორია ზანურ ზმნაში // საქ. სსრ მეცნ.აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტისა და ხელნაწერთა ინ-ტის გაერთ. სამეცნ. სესია. 1961 წლის 14,15 და 17 აპრილს. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1961. - გვ. 24-25. - პარალ. ტექსტი რუს.
К вопросу о категории взаимности в картвельских языках . I. Категория взаимности в занском глаголе // Объединенная научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР и ин-та рукописей. 14,15 и 17 апреля 1961 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР,1961. - С. 44-45. - Текст парал. Груз.
96. ქართული ენათმეცნიერება // კრ-ში: მეცნიერება საბჭოთა სა-ქართველოში 40 წლის მანძილზე / საქ.სსრ მეცნ. აკად. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1961. - გვ. 453-482.

Грузинское языкознание // В сб.: Наука в Советской Грузии за 40 лет / Акад. Наук. Груз. ССР. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1961. - С. 453-482.

97. ქართული მართვე და მისი ზანური შესატყვისი // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის პროფესორ-მასწავლებლთა საიუბილეო სამეცნ. სესია 1961 წლის 17-20 მაისს. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: თბილ.უნ-ტის გამ-ბა, 1961. - გვ. 134.

Грузинское martve (“птенец”) и его занский вариант // Юбилейная научая сессия профессоров и преподавателей. Тбил. гос. ун-та 17-20 мая 1961г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во Тбил. Ун-та, 1961. - С. 134.

1962

98. „ერთი“ რიცხვითი სახელის ისტორიისათვის ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1962. - ტ. 13. - გვ. 69-80. - რეზ. რუს.

К истории основы числительного «один» в картвельских и абхазско-адыгских языках // Иберийско-кавказское языкознание. - 1962. - Т. 13. - С. 69-80. - Рез. рус.

99. უკანა რიგის ხშულთა წინა რიგის ხშულებით შენაცვლების კანონზომიერებისათვის ქართველურ ენებში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის VI სამეცნ. სესია. 1962 წ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1962. - გვ. 12-13.

О закономерности замены смычных заднего ряда на смычных переднего ряда в картвельских языках // VI научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. 1962 г. Тезисы докладов. - Тб., 1962. - С. 12-13.

100. წინაენისმიერ სპირანტთა უძველესი სისტემისათვის ქართველურ ენებში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1962. - ტ. 29, N2. - გვ. 253-256. - პარალ. გამოც. რუს.

К вопросу о системе переднеязычных спирантов в картвельских языках // Сообщ. Акад. наук Груз. ССР. - 1962. - Т. 29, N2. - С. 253-256. - Парал. изд. груз.

1963

101. კიდურთა აღმნიშვნელი ფუძეების უძველესი სახეობებისათვის აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის VII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1963. - გვ. 19.
К вопросу об исходных видах слов, обозначающих конечности в абхазском // VII научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов. - Тб., 1963. - С. 19.
102. ლაბიალიზაციის საკითხისათვის ქართველურ ენებში// საქართველოს სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა I (V) სამეცნ.-მეთოდ. კონფერენცია.1963 წ. 27-29 აპრ. მოხსენებათა თეზისები. - თბ.,1963. - გვ. 12.
К вопросу лабиализации в картвельских языках // 1-ая I (V) научно-методическая конференция кафедр грузинского языка высших учеб.заведений Груз.ССР. 1963 г. 27-29 апреля. Тезисы докладов. - Тб., 1962. - С. 12-13.
103. ქართული „აქვს“ ზმნა მეგრულში // ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები = Вопросы структуры картвельских языков: [კრებული]. ტ. 3. - თბ.: საქ.სსრ მეცნ აკად. გამ-ბა, 1963. - გვ. 29-32. - რეზ. რუს.
Глагол *აკვს* *akvs* (имеет) грузинского языка в мегрельской речи // Вопросы структуры картвельских языков : [Сборник]. Т.3. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1963. - С.29-32. - Рез. рус.

1964

104. განსაზღვრულობის კატეგორია აფხაზური ზმნის უღვლილებაში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის VIII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1964. - გვ. 15-16.
Категория определённости в спряжении абхазского глагола // VIII научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов. - Тб., 1964. - С. 15-16.
105. ხშულ-ლაბიალურ კომპლექსთა შერწყმით მიღებული ზ ფ პ ქართველურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1964. - ტ.14. - გვ. 101-108. - რეზ. რუს.

ბზ ფრ პრ, возникшие в результате слияния смычно-лабиальных комплексов в картвельских языках // Иберийско-кавказское языкознание. - 1964. - Т.14. - С.101-108. - Рез. рус.

1965

106. ერთ-ერთი იბერიულ-კავკასიური ფუძისათვის (კატა) // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის IX სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1965. - გვ. 14.
Об одной иберийско-кавказской основе (кот) // IX научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов . - Тб., 1965. - С. 14.
107. „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგის ერთი სადავო ადგილის („ამხანაგთა სათრეველად“) განმარტებისათვის // საქართველოს სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა VI რესპუბლიკური სამეცნ.-მეთოდ. კონფერენცია. 1965 წ. 25-26 დეკემბერი. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1965. - გვ. 7.
К разъяснению одного спорного места «Витязя в тигровой шкуре» : [К пониманию слова *satrevelad*] // VI Республиканская научно-методическая конференция кафедр грузинского языка высших учебных заведений Груз.ССР. 25-26 декабря. 1965 г. Тезисы докладов. - Тб., 1965. - С. 7.
108. К вопросу о грамматических классах в абхазском языке // Научная сессия по историко-сравнит. изучению иберийско-кавказских языков Сев. Кавказа. Тезисы докладов. - Махачкала, 1965. - С. 25.
გრამატიკული კლასების შესახებ აფხაზურ ენაში. (რუს. ენ.).

1966

109. დილა სიტყვის დილ-სახეობისათვის „ვეფხისტყაოსანში“ // საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXII სამეცნ. სესია. 1966 წლის 6 და 7 ივლისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1966. - გვ. 6-7.

- К варианту *dil-* слова *dila* «утро» в «Витязе в тигровой шкуре» // XXII научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 6-7 июля 1966 г. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Мецниереба, 1966. - С. 6-7.
110. დილა სიტყვის დილ-სახეობისათვის „ვეფხისტყაოსანში“ // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1966. - ტ. 15. - გვ. 35-38. - რეზ. რუს.
К варианту *dil-* слова *dila* «утро» в «Витязе в тигровой шкуре» // Иберийско-кавказское языкознание. - 1966. - Т.15. - С. 35-38. - Рез. рус.
111. ვეფხისტყაოსნის ერთი სადაო ადგილის განმარტებისათვის : [სათრეველად - სიტყვის გაგებისათვის] // შოთა რუსთველს : საიუბილეო კრებული. - თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1966. - გვ. 374-379. - რეზ. რუს.
К разъяснению одного спорного места «Витязя в тигровой шкуре» : [К пониманию слова *satrevelad*] // Шоте Руставели : Юбилейный сборник. - Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1966. - С. 374-379. - Рез. рус.
112. საერთო-ადილური სისინა-შიშინა სიბილანტების ისტორიისათვის // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის X სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1966. - გვ. 19-20.
К истории свистяще-шипящих сибилантов в общеадыгском // X научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов. - Тб., 1966. - С. 19-20.
113. „ხ ე ლ ი ს ა“ და „ფ ე ხ ი ს“ აღმნიშვნელი ფუძეების უძველესი სახეობებისათვის აფხაზურ-ადილურ ენებში და ზოგი ქართველური ფუძის ანალიზის საკითხი // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1966. - ტ. 15. - გვ. 150-161. - რეზ. რუს.
К вопросу об исходных видах слов «*რ у к а*» и «*н о г а*» в абхазско-адыгейских языках и анализ некоторых картвельских основ // Иберийско-кавказское языкознание. - 1966. - Т. 15. - С. 150-161. - Рез. рус.

114. ერთი გრამატიკული ანომალიის შესახებ (აფხაზური ენის მასალაზე) // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXIII სამეცნ. სესია. 1967 წლის 27-29 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1967. - გვ. 15-16.
Относительно одной грамматической аномалии (на материале абхазского языка) // XXIII научная сессия Ин-та языкознания Академии наук Груз. ССР. 27-29 июня 1967 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецниереба, 1967. - С. 15-16.
115. მრავლობითი რიცხვის პირის ნაცვალსახელები ჩვენებით-განსაზღვრებითი შინაარსით აფხაზურში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1967. - ტ. 45, N1. - გვ. 277-284. - რეზ. რუს.
Указательно-определенные личные местоимения множественного числа в абхазском языке // Сообщения Академии наук Груз. ССР. - 1967. - Т. 45, N1. - С. 277-284. - Рез. рус.
116. სისინ-შიშინა სიბილანტების ისტორიისათვის წინარე-ადილურში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1967. - ტ. 46, N2. - გვ. 535-542. - რეზ. რუს.
К истории свистяще - шипящих сибилантов в пра - адыгском // Сообщения Академии наук Груз. ССР. - 1967. - Т. 46, N2. - С. 535-542. - Рез. рус.
117. ცოდნის აღმნიშვნელი ფუძისათვის აფხაზურ-ადილურ ენებში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის XI სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1967. - გვ. 8-9.
Об основе глагола «знать» в абхазско-адыгских языках // XI научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов. - Тб., 1967. - С. 8-9.
118. Система гласных абхазского языка // II Региональная науч. сессия по историко-сравн. изучению иберийско кавказских языков / Инст. языкозн. АН Груз. ССР. Тезисы доклада. - Тб., 1967. - С. 5-6.
ხმოვანთა სისტემა აფხაზურ ენაში. (რუს. ენ).

119. Абазинский язык // Языки народов СССР. Т. 4. Иберийско-кавказские языки. - М., 1967. - С. 123-144.
აბაზური ენა. (რუს. ენ.).
120. Абхазский язык // Языки народов СССР. Т. 4. Иберийско-кавказские языки. - М., 1967. - С. 101-122.
აფხაზური ენა (რუს. ენ.)

1968

121. ბოლოსიტყვა // ჯანაშია, ს. შრომები. ტ. IV. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1968. - გვ. 334-337.
Послесловие // Джанашиа, С. Труды. Т. IV. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1968. - С. 334-337.
122. დიდი ღვაწლი : არნოლდ ჩიქობავას დაბადების 70 წლის-თავი // კომუნისტი. - 1968. - 14 ივნ. - გვ. 3.
Большой вклад : 70-летию со дня рождения Арнолда Чикобава // Коммунисти. - 1968. - 14 июня. - С. 3.
123. ი. ჯავახიშვილი და ქართულისა და მთის იბერიულ-კავკასიური ენების ისტორიულ-გენეტური ურთიერთობის პრობლემა // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1968. - ტ. 16. - გვ. 263-272.
И. А. Джавахишвили и проблема истрико-генетических взаимоотношений грузинского и горских иберийско-кавказских языков // Иберийско-кавказское языкознание. - 1968. - Т. 16. - С. 263-272.
124. ლაბიალიზაციის საკითხისათვის ქართველურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1968. - ტ. 16. - გვ. 69-73. - რეზ. რუს.
К вопросу о лабиализации в картвельских языках // Иберийско-кавказское языкознание. - 1968. - Т. 16. - С. 69-73. - Рез. рус.
125. ფინიტობის -ჰ სუფიქსის წარმომავლობისათვის აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის XII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1968. - გვ. 30-31.
К генезису суффикса финитности -р в абхазском языке // XII научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов. - Тб., 1968. - С. 30-31.

126. ფ ხ⁰ სპირანტთა საკითხისათვის აფხაზურ-ადიღურ ენათა ნასესხებ სიტყვებში // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXIV სამეცნ. სესია. 1968 წლის 1, 2 ოქტომბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1968. - გვ. 12.
К вопросу о спирантах ф х⁰ в заимствованных словах абхазско-адыгских языков // XXIV научная сессия Ин-та языкознания языкознания Акад. наук Груз. ССР. 1, 2 октября 1968 г. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Мецниереба, 1968. - 12 с.
127. Инверсивные глаголы // В кн.: Грамматика абхазского языка. [Ч]. 1 : Фонетика и морфология / [Редкол.: Ш. К. Аристава, Х. С. Бгажба, М. М. Циколия и др.] - Сухуми: Алашара, 1968. - С. 100-102.
ინვერსიული ზმნები (რუს. ენ.).
128. Относительные субъектно-объектные префиксы // В кн.: Грамматика абхазского языка. [Ч]. 1 : Фонетика и морфология / [Редкол.: Ш. К. Аристава, Х. С. Бгажба, М. М. Циколия и др.] - Сухуми: Алашара, 1968. - С. 66-71.
კუთვნილებითი სუბიექტურ-ობიექტური პრეფიქსები (რუს. ენ.).
129. Переходные и непереходные глаголы // В кн.: Грамматика абхазского языка. [Ч]. 1 : Фонетика и морфология / [Редкол.: Ш. К. Аристава, Х. С. Бгажба, М. М. Циколия и др.] - Сухуми: Алашара, 1968. - С. 89-100.
გარდამავალი და გარდაუვალი ზმნები (რუს. ენ.).
130. Способы передачи значений залога // В кн.: Грамматика абхазского языка. [Ч]. 1 : Фонетика и морфология / [Редкол.: Ш. К. Аристава, Х. С. Бгажба, М. М. Циколия и др.] - Сухуми: Алашара, 1968. - С. 177-180.
მოქმედებითი გვარის გამოხატვის საშუალებანი (რუს. ენ.).

1969

131. К вопросу о звуковых соответствиях в речи мельчайшего языкового коллектива // Вопросы социальной лингвистики. - Л.: Наука, 1969. - С. 308-314.

- ბგერათშესატყვისობის საკითხისათვის უმცირესი ენობრივი კოლექტივის მეტყველებაში. (რუს. ენ.).
132. Названия месяцев в абхазском языке // III Региональная науч. сессия по историко-сравн. изучению иберийско кавказских языков (вопросы отраслевой лексики ибер.-кавк. языков). Тезисы докладов. – Грозный, 1969. – С. 4-5.
თვეების სახელწოდება აფხაზურ ენაში. (რუს. ენ.).
133. Über eine grammatische Anomalie auf der Grundlage Abchasischen Sprachmateriale // Wissenschaftliche zeitschrift der Friedrich-Schiller Universität Jena. Gesellschaft- und Sprachwissenschaftliche Reihe. - 1969. - Heft 5. - Jahrgang 18. - S. 49-50.
Об одной грамматической аномалии на материале абхазского языка // Научный журнал Иенского университета им. Фридриха Шиллера. - 1969. - 5 / 18. - С. 49-50.
ერთი გრამატიკული ანომალიის შესახებ აფხაზური ენის მასალის საფუძველზე // იენის ფრიდრიხ შილერის სახ. უნივერსიტეტის სამეცნიერო შრომების ჟურნალი. - 1969. - 5 / 18. - გვ. 49-50.

1970

134. ამოსავალ თჯ, თჯ° კომპლექსთა ცვლილებისათვის აფხაზურ-ადიღურ ენებში // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინტის XXVI სამეცნ. სესია. 1970 წლის 24-26 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1970. - გვ. 12-13.
К вопросу об изменениях исходных консонантных комплексов tq, tq° в абхазско-адыгской группе языков // XXVI научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 24-26 июня 1970 г. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Мецниереба, 1970. - С. 12-13.
135. ლარინგალური ც ფონემის გენეზისისათვის ტაპანთურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის XIII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1970. - გვ. 28-29.
К генезису ларингальной фонемы ·(ц) в тапантском диалекте

абхазского языка // XIII научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов . – Тб., 1970. – С. 29.

136. მიჩნევის (მოჩვენების, მოჩვენებითობის) კატეგორიისათვის აფხაზურ-ადიღურ ენებში და შესაბამისი წარმოების საკითხი ქართულში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1970. - ტ. 17. - გვ. 153-160. - რეზ. რუს.

К категории «кажимости» в глаголе абхазско-адыгских языков и вопрос соответствующего глагольного образования в грузинском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1970. - Т. 17. - С. 153-160. - Рез. рус.

137. შეგრძნების გამომხატველ ზმნათა აგებულების ორი ტიპი აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკ-ის XIV სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1970. - გვ. 27.

Построение двух типов абхазских глаголов обозначающих ощущения // XIV научная сессия филол. факул. Тбил. гос. ун-та. Тезисы докладов. – Тб., 1970. – С. 27.

1971

138. მახვილის სიტყვათა და ფორმათ-განმასხვავებელი ფუნქციისათვის აფხაზურსა და აბაზურში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXVII სამეცნ. სესია. 1971 წლის 23-24 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები - თბ.: მეცნიერება, 1971. - გვ. 18-19.

К вопросу о слово- и форморазличительной функции ударения в абхазском и абазинском // XXVII научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 23-24 декабря 1971 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецниереба, 1971. - С. 18-19.

139. Отражение в глаголах члена предложения ряда номинатива в абхазско-адыгских языках // IV Региональная науч. сессия по историко-сравнит. изучению иберийско-кавказских языков. Тезисы докладов. - Нальчик, 1971. – С. 7-8.

ნომინატივის რიგის წინადადების წევრის ასახვა აფხაზურ-ადიღური ენების ზმნებში (რუს. ენ.).

1972

140. სუპლეტურ ზმნათა წარმოების საერთო პრინციპი ქართულსა და უზბეკურში // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXVIII სამეცნ. სესია. 1972 წლის 15-17 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1972. - გვ. 17-18.
Общие принципы образования супплетивных глаголов в грузинском и узбекском языках // XXVIII научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 15-17 ноября 1972 г. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Мецნიერება, 1972. - С. 17-18.
141. „ცოდნის“ აღმნიშვნელი ფუძისათვის აფხაზურ-ადიღურ ენებში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის შრომები (სერია В, ჰუმანიტარული მეცნიერებანი). - 1972. - №3. - გვ. 129-133. - რეზ. რუს.
Об основе глагола «знать» в абхазско-адыгских языках // Труды Тбил. Гос. ун-та (Серия В, Гуманитарные науки). - 1972. - №3. - С.129-133. - Рез. рус.

1973

142. ლარინგალური ყ ფონემის გენეზისისათვის ტაპანტურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1973. - ტ. 18. - გვ. 285-302. - რეზ. რუს.
К генезису ларингальной фонемы · (ყ) в тапантском диалекте // Иберийско-Кавказское языкознание. - 1973. - Т. 18. - С. 285-302. - Рез. рус.
143. სახელთა ცოცხლად და არაცოცხლად დაყოფის ჩანასახი აფაზურ ენაში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXIX სამეცნ. სესია. 1973 წლის 27-28 მარტი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1973. - გვ. 5-6.
Зачатки подразделения имен на живые и неживые существа в абхазском языке // XXIX научная сессия Ин-та языкознания

Акад. наук Груз. ССР. 27-28 марта 1973 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецниереба, 1973. - С. 5-6.

144. К вопросу о критерии выделения диалектов (на материале абхазско-адыгских языков) // Совещание по общим вопросам диалектологии и истории языка. Тезисы докладов и сообщений. Ереван, 2-5 октября 1973 г. - М., 1973. - С. 23-24.
დიალექტთა გამოყოფის კრიტერიუმებისათვის (აფხაზურ-ადიღურ ენათა მასალის მიხედვით) (რუს. ენ.).

1974

145. ა- თავკიდურ-ხმოვნიანი ფუძეები აფხაზურსა და აბაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ფილოლ. ფაკულტეტის XVII სამეცნ. სესია. 21-24 მაისი. მოხსენებათა თეზისები. - თბ., 1974.

Основы с начальным гласным а в абхазском и абазинском // XVII Научная сессия филологического факультета Тбил. гос. ун-та. 21-24 мая. Тезисы Докладов. - Тб., 1974.

146. აფხაზური ალტჟუა („ლავიწი“) სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის (აფხაზ. ტ⁰-ს წარმომავლობის საკითხთან დაკავშირებით) // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1974. - ტ. 76, №1. - გვ. 221-223. - რეზ. რუს., ინგლ.

К этимологии абхазского слова алт⁰ж⁰а ("ключица") (В связи с генезисом фонемы т⁰ в абхазском языке // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1974. - Т. 76, №1. - С. 221-223. - Рез. рус., англ.

147. მოგონება დიმიტრი გულიაზე: [დაბადების 100 წლისთავი] // ლენინელი (გალი). - 1974. - 25 ივნისი; მეგობრობა (აჩიგვარა). - 1974. - 28 ივლისი.

Воспоминание о Дмитрие Гулия : [100-летие со дня рождения] // Ленинели (Гали). - 1974. - 25 июня; Мегობრობა (Ачигвара). - 1974. - 28 июля.

148. სონანტთა ბუნებისა და ფონემათა კორელაციური წყვილების საკითხისათვის (აფხაზურ-ადიღურ და ქართველურ ენათა მონაცემების მიხედვით) // საქ.სსრ მეცნ. აკად. ენათმეც-

ნიერების ინ-ტის XXX სამეცნ. სესია. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. 12-14 ივნისი / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1974. - გვ.13.

К вопросу о природе сонантов и коррелятивных парах фонем (По данным абхазско-адыгских и картвельских языков) // XXX научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. План работы и тезисы докладов. 12-14 июня / АН ГССР. - Тб., 1974. - С.13.

149. უბიხურ ენაში ქართველურ ენათაგან შესული ლექსიკური მასალის საკითხისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1974. - ტ. 19. - გვ. 93-99. - რეზ. რუს.

К вопросу о картвельских лексических заимствованиях в убыхском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1974. - Т.19. - С. 93-99. - Рез. рус.

150. ფინიტობის -ჰ სუფიქსის წარმომავლობისათვის აფხაზურში // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის შრომები. (სერია В, ჰუმანიტარული მეცნიერებანი). - 1974. - №6-7. - გვ.129-134. - რეზ. რუს.

К генезису суффикса финитности -p в абхазском языке // Труды Тбил. Гос. ун-та (Серия В, Гуманитарные науки). - 1974. - №6-7. - С.129-134. - Рез. рус.

151. К вопросу о слово- и форморазличительных функциях ударения в абхазском и абазинском языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1974. - Т. 1. - С. 62-70. - Рез. груз., англ.

მახვილის სიტყვათა და ფორმათა-განმასხვავებელი ფუნქციისათვის აფხაზურსა და აბაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1974. - ტ. 1. - გვ. 69-70. - რეზ. ქართ., ინგლ.

1975

152. აბაზური ენა // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 1. - თბ., 1975. - გვ. 12.

- Абазинский язык // Грузинская советская энциклопедия. Т. 1. - Тб., 1975. - С. 12.
153. აფხაზურისა და აბაზურის ძირთა და ფორმანტების ამოსავალი ტიპი // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1975. - ტ. 2. - გვ. 293-297. - რეზ. რუს., ინგლ.
Исходный тип корней и формантов в абхазском и абазинском языках // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1975. - Т. 2. - С. 293-297. - Рез. рус., англ.
154. ივ. ჯავახიშვილი და ქართული ენათმეცნიერების საკითხები // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1975. - ტ. 2. - გვ. 22-26. - რეზ. რუს., ინგლ.
И. А. Джавахишвили и вопросы грузинского языкознания // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1975. - Т. 2. - С. 22-26. - Рез. рус., англ.
155. К вопросу о критерии выделения диалектов. (На материале абхазско-адыгских языков) // Известия Акад. Наук СССР. Серия литературы и языка. - 1975. - Т. 34. - С. 141-143.
დიალექტთა გამოყოფის კრიტერიუმის საკითხისათვის (აფხაზურ-ადიღურ ენათა მასალის მიხედვით). (რუს. ენ.).
156. К вопросу о природе сонантов и об их коррелятивных парах : [по данным абхазско-адыгских и картвельских языков] // Вопросы языкознания (Москва). - 1975. - №3. - С. 112-118.
სონანტთა ბუნებისა და მათი კორელატიური წყვილების შესახებ (აფხაზურ-ადიღურ და ქართველურ ენათა მონაცემების მიხედვით). (რუს. ენ.).
157. О древних названиях месяцев в абхазском и абазинском языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1975. - Т. 2. - С. 39-46. - Рез. груз., англ.
თვეთა ძველი სახელწოდებები აფხაზურსა და აბაზურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1975. - ტ. 2. - გვ. 44-45. - რეზ. ქართ., ინგლ.

158. აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი. I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1976 [ყდაზე 1977]. - 343 გვ. - რეზ. რუს.: გვ. 279-310. - საძიებელი: გვ. 311-340.

Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы / Акад. Наук. Груз. ССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1976. [на обл. 1977]. - 343 с. - Рез. рус.: с. 279-310. - Указатель: с. 311-340.

რეც. წგ-ზე :

Рец. на кн.:

მამულაშვილი, მ. საყურადღებო გამოკვლევა // წიგნის სამყარო. - 1977. - №24. - გვ. 3.

Мамулашвили, М. Значительное исследование // Цигнис самкаро. - 1977. - №24. - С. 3.

ციკოლია, მ. ახალი სიტყვა აფხაზურ-აბაზური ენების კვლევაში // საბჭოთა აფხაზეთი. - სოხუმი, 1977. - 2 აგვისტო.

Циколия, М. Новое слово в исследовании абхазского и абазинского языков // Сабчота Апхазети. - Сухуми, 1977. - 2 авг.

ჯანაშია, რ. [რეც. წგ-ზე] // თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები. ენათმეცნიერება. - 1978. - ტ. 200. - გვ. 237-241.

Джанашиа, Р. [Рец. на кн] // Труды. Тбил. Гос. Ун-та. Языкознание. - 1978. - Т. 200. - С. 237-241.

Амч-п̄ха, С. Атцаара цаула, а х̄амта ф̄ыц // Ап̄сны ка̄п̄шь. - 1977. - август 1. - ад. 3-4.

ამიჭბა, ს. ღრმა კვლევა, ახალი მოსაზრება // აფსნი ყაფშ. - 1977. - 1 აგვისტო. - გვ. 3-4.

Амичба, С. Глубокое исследование, новая идея // Ап̄сны ка̄п̄шь. - 1977. - 1 августа. - С. 3-4.

Шарадзенидзе, Т. Ценный вклад в изучении абхазско-абазинских языков // Заря Востока. - 1977. - 14 июля. - С. 4.

- Шенгелиа, В. Г. [Рецензия] // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1978. - Т. 5- С. 320-325. - Рез. груз., англ.
- Чкадуа, Л., Аршба, Н. Новое в исследовании абхазского и абазинского языков // Советская Абхазия. - 1977. - 3 сентября.
159. პოტენციალის კატეგორია ქართველურსა და აფხაზურ-ადილურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1976. - ტ. 3. - გვ. 101-114. - რეზ. რუს., ინგლ. Категория потенциалиса в картвельских и абхазско-адыгских языках // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1976. - Т. 3. - С. 101-114. - Рез. рус., англ.
160. სუპლეტურ ზმნათა წარმოება-გამოყენების საერთო პრინციპი ქართულსა და უზბეხურში // ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული. - თბ.: მეცნიერება, 1976. - გვ. 51-61. Общий принцип образования супплетных глаголов в грузинском и узбекском языках // Юбилейный сборник посвященный 100-летию со дня рождения И. А. Джавахишвили. - Тб.: Мецниереба, 1976. - С. 51-61.
161. ქართულ-აფხაზური ბგერთფარდობიდან: ქართ. წ ~ აფხ. შა // საქსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXII სამეცნ. სესია. 1976 წლის 30 ნოემბერი - 1, 2 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1976. - გვ. 20-21. Из грузинско-абхазских звукосоотношений: груз. წ ~ абх. შა // XXXII научная сессия ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 30 ноября- 1, 2 декабря 1976 года. План работы и тезисы докладов. -Тб.: Мецниереба, 1976. - С. 20-21.
162. ქცევის კატეგორია ქართველურსა და აფხაზურ-ადილურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1976. - ტ. 3. - გვ. 87-100. - რეზ. რუს., ინგლ. Категория версии в картвельских и абхазско-адыгских языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1976. - Т. 3. - С. 87-100.

163. И.А. Джавахишвили и вопросы истории лексики грузинского языка : [Доклады объединенной научной сессии Акад. наук Груз. ССР и Тбил. Гос. ун-та, посвященной 100-летию со дня рождения акад. И.А. Джавахишвили] /АН ГССР, ТГУ. - Тб. : Мецниереба, 1976. - 9 с.
ივ. ჯავახიშვილი და ქართული ენის ლექსიკის ისტორიის საკითხები : [აკად. ივ. ჯავახიშვილის დაბადებიდან 100 წლის უიბილესადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესიის მოხსენებები] / საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია, თსუ. (რუს. ენ.).

1977

164. აფხაზური ენა // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 2. - თბ., 1977. - გვ. 34.
Абхазский язык // Грузинская советская энциклопедия. Т. 2. - Тб., 1977. - С. 34.
165. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 60 წლისთავზე // ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXIII სამეცნ. სესია. 1-2 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1977.
Институт языкознания к 60-летию великой Октябрьской социалистической Революции // XXXIII научная сессия Ин-та языкознания Акад. наук Груз. ССР. 1-2 ноября. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1977.
166. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი ოქტომბრის რევოლუციის 60 წლისთავზე // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1977. - №3. - გვ. 7-26.
Институт языкознания к 60-летию Октябрьской Революции // Известия Акад. наук. Груз. ССР. Серия языка и литературы. - 1977. - №3. - С. 7-26.
167. იმსჯელეს თარგმანის საკითხებზე : [დისკუსია, მიძღვნილი აფხაზური ლიტერატურის ქართულად თარგმნის პრობლემებისადმი საქ. მწერალთა კავშირში. ო. ნოდისას, შ. სალაცაიას, ქ. ლომთათიძისა და სხვ. გამოსვლებიდან] // ლიტერატურული საქართველო. - 1977. - 8 აპრილი.

- Обсудили вопросы перевода : [Дискуссия посвященная проблемам переводов на грузинский язык абхазской литературы в Союзе Писателей Грузии. Из выступлений О. Нодия, Ш. Салакаия, К. Лимтагиде и др.] // Литературиლი Сакартвело. - 1977. - 8 апреля.
168. ქართულ-აფხაზური ბგერათფართობიდან : წ ~ აფხ. შა // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1977. - ტ. 4. - გვ. 81-88. - რეზ. რუს., ინგლ.
Из грузинско-абхазских звукоотношений: груз. *ც* ~ абх. *ш* // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1977. - Т. 4. - С. 81-88. - Рез. рус., англ.
169. ქართული კულტურის მეგობარი : [ნორვეგიელი ენათმეცნიერის, ქართველოლოგის ჰანს ფოგტის გარდაცვალების გამო] // ლიტერატურული საქართველო. - 1977. - 9 იანვარი. - გვ. 10.
თანაავტ. : შ. ძიძიგური, გ. თოფურია, ნ. ჩართოლანი.
Друг грузинской культуры: [В связи с кончиной норвежского языковеда, картвелолога Ханса Фогта] // Литературиლი Сакартвело. - 1977. - 9 январь. - С. 10.
Соавт.: Ш. Дзидзигური, Г. Топуриа, Н. Чартолани.
170. ქართულის მეკვლე : [საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინტის მუშაობის შესახებ] // სამშობლო. - 1977. - 15 აგვისტო.
Путеводитель грузинского языка : [О работе ин-та языкознания АН Грузии] // Самшობლო. - 1977. - 15 августа.
171. Из истории определенных форм имени в ашхарском диалекте абазинского языка // Вопросы языкознания (Москва). - 1977. - №2. - С. 103-108.
აზაზური ენის აშხარული დიალექტის სახელთა განსაზღვრული ფორმის ისტორიიდან. (რუს. ენ.).
172. Особенности выражения категории грамматических классов в абхазском и абазинском языках // Седьмая региональная научная сессия по историко-сравнительному изучению иберийско-кавказских языков. Вопросы категории грамматических классов в иберийско-кавказских языках. 16-18 ноября. Тезисы

докладов / АН ГССР; Абхазский ин-т языка, лит. и истории; Сухумский Гос. пед. ин-т. - Сухуми, 1977. - С. 7-8.

გრამატიკულ კლასთა გამოხატვის თავისებურებანი აფხაზურ და აბაზურ ენებში (რუს. ენ.).

173. Отражение в глаголе члена предложения номинатива в абхазско-адыгских языках // Вопросы синтаксического строя иберийско-кавказских языков. - Нальчик, 1977. - С. 15-21.

სახელობით ბრუნვაში მდგომი წინადადების წევრის ასახვა აფხაზურ-ადიღურ ენათა ზმნაში. (რუს. ენ.).

174. Тбилиси говорит: Добро пожаловать! [К Дням Абхаз. АССР в городе. Высказывания] : З. Гвелукашвили, К. Ломтмтიტде, Г. Асатиани, М. Давиташвили // Заря Востока. - 1977. - 14 октября. - რუს. ენ.

თბილისი ამბობს: კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება (რუს. ენ.).

1978

175. აბაზურ-აფხაზური შაჟა / აშაჟა („თოკი“) სიტყვის ეტიმოლოგია // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1978. - ტ. 92, №2. - გვ. 497-499. - რეზ. რუს., ინგლ.

К этимологии абазинско-абхазского слова *šaqa* / *ašaxa* («веревка») // Сообщения Акад. наук Груз. ССР. - 1978. - Т. 92, №2. - С. 497-499. - Рез. рус., англ.

176. დიდი ენათმეცნიერი : [არნოლდ ჩიქობავას დაბადების 80 წლისთავი] // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1978. - №3. - გვ. 174-177; კომუნისტი. - 1978. - 26 მარტი. - გვ. 3; სამშობლო. - 1978. - 12 აპრილი - გვ. 3; სახალხო განათლება. - 1978. - 29 მარტი. - გვ. 3.

თანავტ. : თ. შარაძენიძე, შ. ძიძიგური.

Большой языковед: [К 80-летию со дня рождения А. Чикобава] // Вестник Акад. наук Груз. ССР. Серия лит-ры и языка. - 1978. - №3. - С. 174-177; Комунисти. - 1978. - 26 марта. - С. 3; Самшობლო. - 1972. - 12 апр. - С. 3; Сахалхо Ганатлеба. - 1978. - 29 Марта. - С. 3.

Соавт.: Т. Шарадзенидзе, Ш. Дзидзигური.

177. კვლავ აფხაზურ-აბაზურ ანცა („ღვთაება“) სიტყვის ფუძის აგებულებისათვის // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1978. - №3. - გვ. 144-147. - რეზ. რუს. Опыта о структуре основы абхазского слова *anc'a* («*божество*») // Известия Акад. наук Груз. ССР. Серия языка и литературы. - 1978. - №3. - С. 144-147. - Рез. Рус.
178. მასდარის ერთი კორელატიური წყვილისათვის ძველ ქართულში // ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXIV სამეცნ. სესია. 26-27 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1978. - გვ. 20. Об одной коррелятивной паре масдара в древнегрузинском // XXXIV научная сессия Ин-та Языкознания. 26-27 декабря. План работы и тезисы докладов / Акад. наук. Груз. ССР. - Тб., 1978. - С. 20.
179. სახელთა ცოცხლად და არაცოცხლად დაყოფის ჩანასახი აბაზური ენის ტაპანთურ დიალექტში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1978. - ტ.20. - გვ.180-187. - რეზ. რუს. Зарождение распределения имен на одушевленные и неодушевленные (живые и неживые) существа в тапантском диалекте абазинского языка // Иберийско-кавказское языкознание. - 1978. - Т. 20. - С. 180-187. - Рез. Рус.
180. ცეცხლის აღმნიშვნელი ა-მცა სიტყვის ამოსავალი ფუძე აფხაზურსა და აბაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადი. - 1978. - ტ. 5. - გვ. 134-140. - რეზ. რუს., ინგლ. Исходный вид основы слова «огонь» (*ა-მცა*) в абхазском и абазинском языках // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1978. - Т. 5. - С. 134-140. - Рез. рус., англ.
181. Влияние адыгских языков на абазинский язык // Материалы V региональной научной сессии по изучению системы и истории иберийско-кавказских языков. - Орджоникидзе, 1978. ადიღურ ენათა გავლენა აბაზურ ენაზე (რუს. ენ.).
182. Славный путь в науке : [К 80-летию со дня рождения и 55-летию научн.-пед. деятельности А. С. Чикобава] // Заря Востока. - 1978. - 26 марта. - С. 3.

Соавт.: Ш. Дзидзигური, Т. Шарадзениძე.
სახელოვანი გზა მეცნიერებაში (რუს. ენ.).

1979

183. განსაზღვრულობა-განუსაზღვრელობის ასახვა აფხაზურში ზმნის უღლებაში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1979. - №2. - გვ. 131-136. - რეზ. რუს.
Отражение определенности-неопределенности в спряжении абхазского глагола // Известия Акад. Наук. Груз. ССР. Серия языка и литературы. - 1979. - №2. - С. 131-136. - Рез. Рус.
184. გეგმები, პრობლემები: [საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი] // თბილისი. - 1979. - 10 იანვარი. - გვ. 2.
Планы, проблемы : [Ин-т языкознания Акад. наук Груз. ССР] // Тбилиси. - 1979. - 10 января. - С. 2.
185. ზოგი არაპროდუქტიული აბაზურ-აფხაზური მიმღეობა და მათი უბიზურ-ადიღური პარალელების საკითხი // არნოლდ ჩიქობავას დაბადების 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული. - თბ.: მეცნიერება, 1979. - გვ. 216-223.
Некоторые абазино-абхазские причастия и вопрос их убыхско-адыгских параллелей // Юбилейный сборник Арнольду Чикобава. - Тб.: Мецниереба, 1979. - С. 216-223 .
186. თვალსაჩინო ენათმეცნიერი : პროფესორ თ. შარაძენიძის დაბადების მე-60 წლისთავის გამო // კომუნისტი. - 1979. - 12 ივნისი. - გვ. 4.
Видный ученый : В связи с 60-летием со дня рождения профессора Т. Шарадзенидзе // Комунисти. - 1979. - 12 июня. - С. 4.
187. მგზნებარე გულით, სიტყვით და საქმით : [ქ. ლომთათიძისა და სხვ. მილოცვა საქართველოს კომკავშირის ლენინის ორდენით დაჯილდოების გამო] // კომუნისტი. - 1979. - 13 დეკემბერი.
Страстным сердцем, словом и делом : [Поздравления К. Ломтатидзе и других комсомолу Грузии в связи с награждением Орденом Ленина] // Комунисти. - 1979. - 13 декабря.

188. პოზიციურად წარმოქმნილი ფონეტიკური ვარიანტის განზოგადების საკითხისათვის // ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXV სამეცნ. სესია. 18-19 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1979.
Вопрос об обобщении позиционно предопределенного фонетического варианта // XXXV научная сессия Ин-та языкознания. 18-19 декабря. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1979.
189. ქართული ენის სამსახურში [საუბარი საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტის დირექტორ ქ. ლომთათიძესთან რუსულ-ქართული ლექსიკონის გამოცემასთან დაკავშირებით] // ლიტერატურული საქართველო. - 1979. - 16 თებერვალი. - გვ. 4.
На службе грузинскому языку [Беседа с директором Института языкознания АН ГССР К. Ломтатидзе в связи с изданием русско-грузинского словаря] // Литературиლი Сакартველო. - 1979. - 16 февраля. - С. 4.
190. შეგრძნების გამომხატველ ზმნათა აგებულების ორი ტიპი აფხაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1979. - ტ. 21. - გვ. 148-151. - რეზ. რუს.
Два типа структуры глаголов восприятия в абхазском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1979. - Т. 21. - С. 148-151. - Рез. Рус.
191. К вопросу о вокализме адыгских языков // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1979. - Т.6. - С. 75-82. - Рез. груз., англ.
ადიღურ ენათა ვოკალიზმის საკითხისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1979. - ტ.6. - გვ. 78-80.
192. Два типа оформления основ глаголов с локальными превербами в абх. и абаз. языках // VIII региональная научная сессия. Тезисы докладов. - Черкесск, 1979. - С. 8-9.
ლოკალურ ზმნისწინიანი ზმნების ფუძეთა გაფორმების ორი ტიპი აფხაზურ და აბაზურ ენებში (რუს. ენ.).

193. აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას დაბადების მე-80 წლისთავი : [წერილები] : შინაარსი: ... ქ. ლომთათიძე. სამაგალითო მას-წავლებელი ... // თბილისის უნივერსიტეტი. - 1980. - 15 ნომბერი.
80-летие со дня рождения академика Симона Джанашиа : [Статьи] : содержание: ... К. Ломтатидзе. Примерный учитель ... // Тбилисис университети. - 1980. - 15 ноября.
194. ამოსავალ თვ, თვ° კომპლექსთა ცვლილება აფხაზურ-ადი-ლურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1980. - ტ. 22. - გვ. 260-264. - რეზ. რუს.
Изменения исходных комплексов tq, tq° в абхазско-адыгских языках // Иберийско-кавказское языкознание. - 1980. - Т. 22. - С. 260-264. - Рез. рус.
195. აფხაზური ენა : პროგრამა / თსუ, კავკასიურ ენათა კათედრა : [რედ.: თ. შარაძენიძე]. - თბ.: თბილ. უნ-ტის სტ. - 1980. - 8გვ.
Абхазский язык : Программа / ТГУ, кафедра кавказских языков: [Ред. Т. Шарадзенидзе]. - Тб.: Типография ТГУ. - 1980. - 8 с.
196. დანაწევრებითი რიცხვითი სახელის თავისებური წარმოება აზაზური ენის აზხარულ დიალექტში // ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXVI სამეცნ. სესია. 10-12 ივნისი. მუშობს გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1980.
Своеобразное образование распределительного имени числительного в ашхарском диалекте абазинского языка // XXXVI научная сессия Ин-та языкознания. 10-12 июня. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1980.
197. დიალექტური ლექსიკის ადგილი ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკონში // II რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. გორი. 1980 წ. 28-30 ოქტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1980. - გვ. 9-10
Место диалектной лексики в словаре грузинского литературного языка // II республиканская диалектологическая

- научная сессия. Гори. 28 -30 октября, 1980 г. Тезисы докладов / АН Г ССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1980. - С. 9-10.
198. პოზიციურად შეპირობებული ფონეტიკური ვარიანტის განზოგადების საკითხისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1980. - ტ. 7. - გვ. 101-106. - რეზ. რუს., ინგლ.
Вопрос об обобщении позиционно предопределенного фонетического варианта // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1980. - Т. 7. - С. 101-106. - Рез. рус., англ.
199. ტაპანტური აშთანწ° („გველი“) სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1980. - ტ. 22. - გვ. 223-226. - რეზ. რუს.
К этимологии слова *aštanc°* («змея») тапантского диалекта абазинского языка // Иберийско-кавказское языкознание. - 1980. - Т. 22. - С. 223-226. - Рез. рус.
200. ქართ. მ-სა და აფხაზურ-აბაზური ზ-ს ბგერათფართობისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1980. - ტ. 7. - გვ. 56-58. - რეზ. რუს., ინგლ.
К звукоотношению грузинского *m* и абхазско-абазинского *b* // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1980. - Т. 7. - С. 56-58. - Рез. рус., англ.
201. К вопросу о неравномерном характере фонетических изменений // II Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания «Диалектика развития языка». Тезисы докладов. - М.: Наука, 1980. - С. 84-86
ფონეტიკურ ცვლილებათა არაკანონზომიერი ხასიათისათვის (რუს. ენ.).
202. Субъектная версия в картвельских и абхазско-адыгских языках // Материалы VI региональной сессии по истр.-сравн. изучению иберийско-кавказских языков. - Майкоп, 1980. - С. 16-21.
სათავისო ქვევა ქართველურ და აფხაზურადილურ ზმნებში (რუს. ენ.).
203. Die Spiranten *f* und *x°* in Lehnwörtern der abchasisch-adyghischen Sprachen (Zur chronologie der Lautentsprechungen ady-

gheisch f ~ kabardisch x'° und adygheisch s'° ~ kabardisch f) // Sprache in Geschechte und Gegenwart. Wissenschaftliche beiträge der Friedrich-Schiller Universität Jena. - 1980. - S. 165-172.

К хронологии звукосоответствий адыг. f ~ каб. x'° и адыг. s'° ~ каб. f // Язык в истории и современности // Труды Университета Фридриха Шиллера, Иена. - 1980. - С. 165-172 (на нем. яз.).

f ხ'° სპირანტთა საკითხისათვის აფხაზურ-ადიღურ ენათა ნასესხებ სიტყვებში (ადიღური f ~ ყაზარდოული ხ'° და ადიღური ს'° ~ ყაზარდოულ ჭ ბგერათმესატყვისობათა ქრონოლოგიისათვის) // ენა ისტორიასა და თანამედროვეობაში. ფრიდრიხ შილერის უნივერსიტეტის სამეცნ. შრომები, იენა. - 1980. - გვ. 165-172 (გერმ. ენ).

1981

204. დანაწევრებითი რიცხვითი სახელის თავისებური გამოხატვა აზაზურსა და ქართულში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადეული. - 1981. - ტ. 8. - გვ. 78-85. - რეზ. რუს., ინგლ.
Своеобразное выражение распределительных имен числительных в абазинском и грузинском // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1981. - Т. 8. - С. 78-85. - Рез. рус., англ.
205. -იო დაბოლოებისანი სოკოს სახელები ქართულში // III რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. თელავი, 1981 წ. 27-29 ოქტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1981. - გვ. 38.
Названия грибов с суффиксом -йо в грузинском // III республиканская диалектологическая научная сессия. Телави. 27-29 октября, 1981г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1981. - С. 38.
206. ლოკალურ პრევერბთა ძირითადი სახეობანი და მათი გაფორმება აფხაზურსა და აზაზურში / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1981. - 101 გვ. - რეზ. რუს. - ბიბლიოგრ.: გვ. 99-100.

Основные разновидности локальных превербов и их оформление в абхазском и абазинском языках / Ин-т языкознания АН ГССР - Тб. : Мецниереба, 1981. - 101 с. - Рез. рус. – Библиогр.: с. 99-100.

207. მასდარის ერთი კორელაციური წყვილი ძველ ქართულში // ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები = Вопросы структуры картвельских языков : [კრებული] ტ. 5. / საქ. სსრ მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1981. - გვ. 7-10.

Коррелятивная пара масдара в древнегрузинском // Вопросы структуры картвельских языков: [Сборник]. Т. 5. / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1981. - С. 7-10.

208. ნათესაური ურთიერთობების განსაზღვრის საფუძველი ენობრივ მონაცემთა მიხედვით // ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXVII სამეცნ. სესია. 1981წ. 15-17 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ.აკადემია. - თბ.: მეცნიერება, 1981. - გვ. 36-37.

Основы определения родственных отношений по языковым данным // XXXVII научная сессия Ин-та языкознания. 15-17 декабря 1981г. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб. : Мецниереба, 1981. - С. 36-37.

209. ქართული „უბელო“ და ერთი ფონეტიკური პროცესის საკითხი აფხაზურში // აკაკი შანიძეს : [სტატიების კრებული] / თსუ. - თბ., 1981. - გვ. 81-86.

Грузинское слово *ubelo* «неоседланная (лошадь)» и вопрос об одном фонетическом процессе в абхазском языке // Акакию Шанидзе : [Сборник статей] / ТГУ. - Тб., 1981. - С. 81-86.

210. В редакцию «Заря Востока»: [Благодарность за поздравления в связи с 70-летием со дня рождения] // Заря Востока. - 1981. - 14 марта. - С. 4.

„ზარია ვოსტოკას“ რედაქციას (რუს. ენ.).

211. Вклад в науку : [К 80-летию языковеда В. Т. Топурия] // Заря Востока. - 1981. - 16 октября. - С. 4.

Соавт. И. Гигинейшвили.

მეცნიერების შენამენი (რუს. ენ.).

212. Окаменелый падежный суффикс в клятвенных выражениях в абхаз. и абаз. языках // IX регион. науч. сессия по изуч. системы и истории иберийско-кавказ. яз. 16–18 сент. 1981 г. Тезисы докладов. – Махачкала, 1981. – С. 9-10
გაქვავებული ბრუნვის ნიშანი აფხაზური და აბაზური ენების წყველის ფორმულებში (რუს. ენ.)

1982

213. -იო დაბოლოებიანი სოკოს სახელები ქართულში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1982. - №3. - გვ.81-87. - რეზ. რუს.
Названия грибов с суффиксом -ио в грузинском // Известия Акад. наук Груз. ССР. Серия языка и литературы. - 1982. - №3. - С. 81-87. - Рез. рус.
214. ნათესაობის ზოგი სახელის წარმოებისა და კნინობითობის -ია სუფიქსის საკითხი // ენათმეცნიერების ინ-ტის XXXVIII სამეცნ. სესია. 1982წ. 22-23 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ აკად. - თბ., 1982. - გვ. 28-31.
Образование некоторых имен, обозначающих родство, и вопрос о суффиксе уменьшительности -ia // XXXVIII Научная сессия ин-та языкознания. 22-23 ноября 1982 г. План работы и тезисы докладов / АН Груз. ССР. - Тб., 1982. - С. 28-31.
215. ულოცავენ : [საქ. სსრ მეცნ აკად. დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტერატურის და ისტორიის ინსტიტუტის დაარსების 50 წლისთავის გამო] // კომუნისტი. - 1982. - 17 ივნისი. - გვ. 2. თანავკტ. გ. მელიქიშვილი.
Поздравления : [По поводу 50-летия основания Абхазского Института языка, литературы и истории им. Д. Гулия АН ГССР] // Комунисти.- 1982. - 17 июня. - С. 2.
Соавт. Г. Меликишвили.
216. შინაურ ცხოველთა სახელდების ზოგი ასპექტი ქართული ენის მონაცემთა მიხედვით // IV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ბათუმი. 2-3 დეკემბერი. მოხსენ.

ნებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1982. - გვ. 20-21.

Некоторые аспекты номинации домашних животных по данным грузинского языка // IV Республиканская диалектологическая сессия. Батуми, 2-3 декабря. Тезисы докладов / АН Груз. ССР. ин-т языкознания. - Тб., 1982. - С. 20-21.

217. წინებული მკვლევარი, ბრწყინვალე ლექტორი : [ენათმეცნიერ ივანე გიგინეიშვილის გარდაცვალების გამო] // ლიტერატურული საქართველო. - 1982. - 5 თებერვალი. - გვ. 12.
თანაავტ. ი. ქავთარაძე.

Превосходный исследователь, прекрасный лектор : [По поводу кончины языковеда И. Гигинейшвили] // Литератури Сакартველო. - 1982. - 5 февраля. - С. 12.

Соавт. И. Кавтврвдзе.

218. К вопросу о закономерном регулярном характере звуковых соответствий // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник Иберийско-Кавказского языкознания). - 1982. - Т. 9 - С. 15-21. - Рез. груз., англ.
ბგერათმესატყვისობათა კანონზომიერებისა და რეგულარულობის საკითხი // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1982. - ტ. 9. - გვ. 19-20. - რეზ. ქართ., ინგლ.

1983

219. აფხაზურ-აბაზური ა-ბზგა („კეთილი“ „კარგი“) [გაქვავებული -ა სიტყვათწარმოებითი სუფიქსის გამოყოფასთან დაკავშირებით] // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1983. - ტ. 109, №2.- გვ. 433-435. - რეზ. რუს., ინგლ.

Структура абхазско-абазинского слова a-abzja «хороший» (В связи с выделением окаменелого словообразовательного суффикса -ja) // Сообщения Акад. наук. Груз. ССР. - 1983. - Т. 109, №2. - С. 433-435. - Рез. рус., англ.

220. კერავს ზმნის ეტიმოლოგიისათვის // ენათმეცნიერების ინტის XXXIX სამეცნ. სესია. 28-30 მარტი. მუშაობის გეგმა და

მოსხენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1983. - გვ. 36-37.

К этимологии глагола *keravs* „шьет» // XXXIX научная сессия ин-та языкознания. 28-30 марта. 1983г. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1983. - С. 36-37.

221. მკვლევარი და პედაგოგი : [პროფ. ა. მარტიროსოვის დაბადების 70 წლისთავის გამო] // კომუნისტი. - 1983. - 3 სექტ. - გვ. 4.

თანავტ. : შ. ძიმიგური, ი. ქავთარაძე.

Исследователь и педагог : [К 70-летию со дня рождения проф. А. Мартиросова] // Коммунист. - 1983. - 3 сент. - С. 4.

Соавт.: Ш. Дзидзигური, И. Кавтарაдзе.

222. ნათესაური ურთიერთობის განსაზღვრის საფუძველი ენობრივ მონაცემთა მიხედვით // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1983. - №3. - გვ. 134-140. - რეზ. რუს.

Основы определения родственных отношений по языковым данным // Известия Акад. наук Груз. ССР. Серия языка и литературы. - 1983. - №3. - С. 134-140. - Рез. рус.

223. პოზიციური წარმოშობის მკვეთრი სპირანტები გურულ დიალექტში // V რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. თბილისი, 1983 წ. 9-10 დეკემბერი. მოსხენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1983. - გვ. 25-26.

Резкие спиранты позиционного происхождения в гурийском диалекте // V республиканская диалектологическая научная сессия. Тбилиси. 9-10 декабря, 1983г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1983. - С. 25-26.

224. ქართველურ ენათა ნათესაობის ლექსიკიდან (დედამთილ-მამამთილი, სიდედრ-სიმამრი) // ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XL სამეცნ. სესია. 11-12 ოქტომბერი. მუშაობის გეგმა და მოსხენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1983. - გვ. 22-23.

Из лексики родства картвельских языков (свекровь - свекр, теща - тесть) // XL научная сессия Ин-та языкознания. 11-12

октябры. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1983. - С. 22-23.

225. К вопросу о диалектных разновидностях в убыхском языке // X Региональная научная сессия по ист. сравн. изуч. Иберийско-кавказских языков. Тезисы докладов. - Грозный, 1983. - С. 4-5.

დიალექტურ სახეობათა საკითხისათვის უბიხურ ენაში (რუს. ენ.).

226. Особенности выражения категории грамматических классов в абхазском и абазинском языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1983. - Т. 10. - С. 96-105. - Рез. груз., англ.

გრამატიკული კლას-კატეგორიის გამოხატვის თავისებურებანი აფხაზურსა და აბაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1983. - ტ. 10. - გვ. 102-103. - რეზ. ქართ., ინგლ.

227. Основные типы локальных прервербов в абхазском и абазинском языках // Система прервербов и послелогов в иберийско-кавказских языках. - Черкесск, 1983. - С. 10-14.

ლოკალურ ზმნისწინთა ძირითადი ტიპები აფხაზურსა და აბაზურ ენებში. (რუს. ენ.).

1984

228. დიალექტური ლექსიკის ადგილი სალიტერატურო ენაში // ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წგ. 6. / საქ. სსრ მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1984. - გვ. 64-70.

Место Диалектной лексики в письменном языке // Вопросы культуры речи грузинского языка. Кн. 6. / АН Груз. ССР; Ин-т языкознания. - Тб.: Мецნიერება, 1984. - С. 64-70.

229. ინკლუზივ-ექსკლუზივის საკითხის შესახებ აფხაზურში // ენათმეცნიერების ინ-ტის XLII სამეცნ. სესია. 1984 წლის 25-27 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ.: მეცნიერება, 1984. - გვ. 26-27.

К вопросу об инклюзиве-эксклюзиве в абхазском языке // XLI научная сессия ин-та языкознания. 25-27 декабря 1984г. План работы и тезисы докладов / АН Груз. ССР. -Тб.: Мецниереба, 1984. - С. 26-27.

230. ისევ ფშაველთა „ლაშარის ჯვრის“ შესახებ // VI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია მიძღვნილი ქართული ენის დიალექტოლოგიური ატლასისა და ენის ისტორიის საკითხებისადმი (ქუთაისი, 1984 წ. 25-26 ოქტომბერი). მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1984. - გვ.14-15.

Еще раз о «Лашарис джвари» («Лашарское молилице») пшавцев // VI республиканская диалектологическая научная сессия, посвященная вопросам диалектологического атласа и истории грузинского языка (г. Кутаиси, 25-26 октября 1984 г.). План работы и тезисы докладов. -Тб.: Мецниереба. 1984. - С. 14-15.

231. კალკების საკითხისათვის ქართულში // საქართველოს სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა X რესპუბლიკური სამეცნ.-მეთოდ. კონფერენცია. მოხსენებათა თეზისები. - თბ.,1984. - გვ. 18-19.

К вопросу о кальках в грузинском языке // X Республиканская научно-методическая конференция кафедр грузинского языка высших учебных заведений Груз.ССР. Тезисы докладов. - Тб., 1984. - С. 18-19.

232. კომპლექსთაგან მომდინარე ბილაბიალური ხშულები ქართველურ ენებში / ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1984. - 68 გვ. - რეზ. რუს. - საძიებელი: გვ. 62-67.

Билабиальные смычные, образованные от комплексов в картвельских языках / Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1984. - 68 с. - Рез. рус. - Указ.: С . 62-67.

233. ღვაწლმოსილი პედაგოგი, ცნობილი მკვლევარი: [ენათმეცნიერ ა. კიზირიას დაბადების 70 წლისთავის გამო] // თბილისი. - 1984. - 20 ნომბ. - გვ. 3; სამშობლო. - 1984. - ნომბერი. - გვ. 6.

თანაავტ.: შ. მიძიგური, გ. იმნაიშვილი.

Заслуженный педагог, известный исследователь : [К 70-летию со дня рождения языковеда А. Кизириа] // Тбилиси. - 1984. - 20 ноября. - С. 3; Самшобло. - 1984. - ноябрь. - С. 6.

Соавт.: Ш. Дзидзигური, Г. Имნაიшვილი.

234. ქართველურ ენათა ნათესაობის ლექსიკიდან (დედამთილ-მამამთილი, სიდედრ-სიმამრი) // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1984. - ტ.11. - გვ. 37-45. - რეზ. რუს., ინგლ.

Из лексики родства картвельских языков (свекровь-свекр, теща-тесть) // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1984. - Т. 11. - С. 37-45. - Рез. рус., англ.

235. Особенности фонологической системы и звуковых соответствий в иберийско-кавказских языках // III Всесоюзная конференция по теоретическим вопросам языкознания «Типы языковых общностей и методы их изучения». Тезисы докладов. - М., 1984. - С. 147-149.

ფონოლოგიური სისტემისა და ბგერათა შესიტყვების თავისებურებანი იბერიულ-კავკასიურ ენებში (რუს. ენ.).

1985

236. არნოლდ ჩიქობავა და ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი // ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში. - 1985. - №3-4. - გვ. 221-231.

Арн. Чикобава и «Толковый словарь грузинского языка» // Картули ენა და ლიტერატურა სკოლაში (Грузинский язык и литература в школе). - 1985. - №3-4. - С. 221-231 .

237. კალკებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი ქართულში // ლიტერატურული საქართველო. - 1985. - 22 მარტი. - გვ. 12-13.

Некоторые вопросы, связанные с кальками в грузинском языке // Литературиლი საქართველო - 1985. - 22 მარტ. - С. 12-13.

238. კვლავ „ღამარის ჯვარის“ შესახებ: [სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის] // მნათობი. - 1985. - №8. - გვ. 142-147.

Еще раз о «Лашарис джвари» («Лашарское молилице») // Мნათობი. - 1985. - №8. - С. 142-147.

239. ს. ჯანაშია - ენათმეცნიერი // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1985. - ტ. 24. - გვ. 3-9. - რეზ. რუს.
С. Н. Джанашиа - языковед // Иберийско-кавказское языкознание. - 1985. - Т. 24. - С. 3-9. - Рез. Рус.
240. სიტყვის უკუსესხების ერთი შემთხვევა // ენათმეცნიერების ინ-ტის XLIII სამეცნ. სესია. 26-28 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1985. - გვ. 28.
Случай обратного заимствования слова // XLIII научная сессия Ин-та языкознания. 26-28 ноября. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1985. - С. 28.
241. ფონეტიკურ ცვლილებათა არათანაბარი ხასიათის შესახებ // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1985. - ტ. 23. - გვ. 31-35. - რეზ. რუს.
О неоднородном характере фонетических процессов // Иберийско-кавказское языкознание. - 1985. - Т. 23. - С. 31-35. - Рез. рус.
242. ქართული ენათმეცნიერების ბურჯი [აკად. არნ. ჩიქობავას ხსოვნას] // კომუნისტი. - 1985. - 12 ნოემბ. - გვ. 3.
Опора грузинского языкознания [Памяти А.С. Чикобава] // Коммунисти. - 1985. - 12 ноября. - С. 3.
243. ქართული ენის მოამაგე: [ივანე გიგინიშვილი] // კომუნისტი. - 1985. - 20 იან. - გვ. 4.
თანაავტ. ლ. ლეჟავა.
Попечитель грузинского языка : [Иване Гигинеишвили] // Коммунисти. - 1985. - 20 янв. - С. 4.
Соавт. Л. Лежава.
244. შესავალი სიტყვა // პროფ. შ. გაფრინდაშვილის 70 წლის-თავისადმი მიძღვნილი სამეცნ. საბჭოს სხდომა. 1985წ. 9 დეკემბერი. მოხსენებების მოკლე შინაარსები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1985.
Вступительное слово // Заседание ученого совета, посвященное 70-летию со дня рождения проф. Ш. Гаприндашвили. 9 декабря 1985г. Краткие содержания докладов / Ин-т языкознания АН ГССР. - Тб., 1985.

245. შვილ- ფუძის შედგენილობისათვის // VII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ცხინვალი, 1985 წ. 23-24-25 ოქტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1985. - გვ. 41-42.
К структуре основы švil-i „дитя“ // VII республиканская диалектологическая научная сессия. Цхинвали. 23-24-25 октября, 1985г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1985. - С. 41-42.

1986

246. „მოწონება-სიყვარულის“ გამომხატველ ზმნათა ამოსავალი სემანტიკისათვის ქართველურსა და აფხაზ-ადიღურ ენებში // ენათმეცნიერება [I]. მოხსენებათა თეზისები: ეძღვნება აკაკი შანიძის დაბადების 100 წლისთავს. 1986 წ. 17-20 დეკ. / თსუ ფილოლოგ. ფაკ. და საქ. სსრ უმაღლ. სასწ. ენის კათედრების რესპ. სამეცნ. კონფერენცია. - თბ. : თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1986. - გვ. 31-33.
К исходной семантике глаголов, обозначающих «нравиться», «любить» в картвельских и абхазско-адыгских языках // Вопросы языкознания [I]. 1986 г. 17-20 дек. / ТГУ, Республиканская научно-методическая конференция кафедр грузинского языка высших учебных заведений Груз. ССР. - Тб.: Изд-во Тбил. Гос. ун-та, 1986; - С. 31-33.
247. პოზიციური წარმოშობის მკვეთრი სპირანტები გურულ დიალექტში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1986. - ტ. 13. - გვ. 66-71. - რეზ. რუს., ინგლ.
Абруптивные спиранты позиционного происхождения в гурийском диалекте грузинского языка // Ежегодник Иберийско-кавказского языкознания. - 1986. - Т. 13. - С. 66-71. - Рез. рус., англ.
248. სონანტთან კომპლექსში მჟღერის გამკვეთრება და ზოგი საკუთარი სახელის წარმომავლობის საკითხი ქართულში // ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XLIV სამეცნ. სესია. 1986 წლის 11-13 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1986. - გვ. 23.

Случай абруптивизации звонкого в комплексе с сонантом и происхождение некоторых грузинских собственных имен // XLIV научная сессия Ин-та языкознания. 11-13 июня 1986 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецниереба, 1986. - С. 23.

249. ქართული „კერავს“ ზმნის ეტიმოლოგიისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1986. - ტ. 25. - გვ. 125-128. - რეზ. რუს.

К этимологии грузинского глагола *keravs* «шьет» // Иберийско-кавказское языкознание. - 1986. - Т. 25. - С. 125-128. - Рез. рус.

250. შინაურ ცხოველთა ზოგადი სახელისათვის ქართული ენის დიალექტებში // VIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. სოხუმი, 1986 წ. 25-26-27 სექტემბერი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1986. - გვ.31.

Об обобщающем названии домашних животных в диалектах грузинского языка // VIII республиканская диалектологическая научная сессия. Сухуми. 25-26-27 сентября, 1986г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1986. - С.31.

251. Сложная система сибилантов – одна из основных особенностей консонантизма иберийско-кавказских языков // XI региональной научной сессии по изучению иберийско-кавказских языков. Тезисы докладов. - Нальчик, 1986. – С. 30-31.

სიბილანტთა რთული სისტემა – იბერიულ-კავკასიურ ენათა კონსონანტიზმის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება (რუს. ენ.).

1987

252. გურული ჯაკელის მნიშვნელობისათვის // IX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. გორი, 1987 წ. 22-23-24 სექტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1987.

- К семантике гурийского *žakeli* // IX республиканская диалектологическая научная сессия. Сухуми. 22-23-24 сентября, 1987 г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1987.
253. კავკასიოლოგიის დიდი დანაკლისი : [ფრანგი მეცნიერის, პროფესორის, იბერიულ-კავკასიურ ენათა თვალსაჩინო მკვლევარის ჟორჟ დიუმეზილის გარდაცვალების გამო] // ლიტერატურული საქართველო. - 1987. - 20 თებერვალი. - გვ. 16.
თანაავტ. გ. თოფურია, რ. ჯანაშია.
Великая потеря для кавказоведения : [по поводу кончины французского ученого, профессора, выдающегося исследователя иберийско-кавказских языков Жоржа Дюмезиля] // Литератури Сакартველო. - 1987. - 20 ფებრალი. - С. 16.
Соавторы : Г. Топуриа, Р. Джанашиа.
254. ნათესაობის ზოგი სახელის წარმოებისა და კნინობითობის - ია სუფიქსის საკითხი ქართულში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1987. - ტ. 26. - გვ. 68-74. - რეზ. რუს.
Об образовании некоторых терминов родства и вопрос о суффиксе уменьшительности -ia в грузинском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1987. - Т. 26. - С. 68-74. - Рез. рус.
255. ოდენ თავგანწირვის ფასად : [საუბარი ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორთან] / ჩაიწერა ნ. ჯოხარიძემ // თბილისი. - 1987. - 16 აპრილი. - გვ.4.
Лишь ценою самопожертвования : [Беседа с директором Института языкознания] / Записала Н. Джохаридзе // Тбилиси. - 1987. - 16 აპრელი. - С. 4.
256. ქართული კულტურის მეგობარი : [ნორვეგიელი ქართველოლოგი ჰ. ფოგტი.] // ლიტერატურული საქართველო. - 1987. - 9 იანვარი. - გვ. 11.
თანაავტ.: შ. ძიმიგური, გ. თოფურია, ნ. ჩართოლანი.
Друг грузинской культуры : [Норвежский картвелолог Г. Фогт]// Литერатури Сакарტველო. - 1987. - 9 იანვარი. - С. 11.
Соавторы: Ш. Дзидзигური, Г. Топуриа, Н. Чартолани.
257. ქართული ენათმეცნიერება დიდი ოქტომბრის 70 წლის- თავზე // ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XLV სამეცნ. სესია.

- 1987 წლის 19-20 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები . - თბ.: მეცნიერება, 1987. - გვ. 19.
- Грузинское языкознание к 70-летию Великого октября // XLV научная сессия Ин-та языкознания. 19-20 ноября 1987 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецниереба, 1987. - С. 19.
258. ყვლეფს ზმნის ეტიმოლოგიისათვის // ეტიმოლოგიური მიეზანი / საქ. სსრ მეცნ აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1987. - გვ. 12-14.
К этимологии глагола *qvleps* „раздирает“ // Этимологические разыскания / АН Грузии Институт языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1987. - С. 12-14.
259. შესავალი სიტყვა // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები I: მასალები / საქ. სსრ მეცნ აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1987.
Вступительное слово // Чикобавские чтения I : Материалы / АН Грузии ССР. Институт языкознания. - Тб., 1987.
260. შესავალი სიტყვა // ენათმეცნიერების ინ-ტის საიუბილეო სესია მიძღვნილი ილია ჭავჭავაძის დაბადების 150 წლისთავისადმი. თბილისი. 1987 წ. 26 ივნისი / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. - თბ., 1987.
Вступительное слово // Юбилейная сессия Ин-та языкознания, посвященная 150-летию со дня рождения Ильи Чавчавадзе. Тбилиси, 26 июня 1987г. / АН ГССР. - Тб., 1987.
261. „შვილ“ ფუძის შედგენილობის საკითხი // აკაკი შანიძე - 100. საიუბილეო კრებული. - თბ., 1987. - გვ. 175-180.
Вопрос структуры основы *švil-i* "дитя" // Акакий Шанидзе - 100. Юбилейный сборник. - Тб., 1987. - С.175-180.
262. შინაურ ცხოველთა სახელდების ზოგი ასპექტი ქართული ენის დიალექტთა მონაცემების მიხედვით // დიალექტოლოგიური კრებული / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1987. - გვ. 85.
Некоторые аспекты номинации домашних животных по данным диалектов грузинского языка // Диалектологический сборник / Ин-т языкознания АН ГССР. - Тб.: Мецниереба, 1987. - с. 85.

263. ჩვენი ვალია ... [დიდი ოქტომბრის 70 წლისთავის საუბილეოდ] // კომუნისტი. - 1987. - 5 ნოემბ. - გვ. 4.: სურ.
Мы должны... [К юбилею Великого октября] // Комунисти. - 1987. - 5 ноября. - с. 4.: фото.
264. ჰარმონიის მოშლა აბაზური ენის კომპლექსებში // ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XLV სამეცნ. სესია. 1987 წლის 19-20 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1987. - გვ. 20.
Дегармонизация в комплексах абазинского языка // XLV научная сессия Ин-та языкознания. 19-20 ноября 1987 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецნიერება, 1987. - С. 20.
265. И летит его песня / Художник, гражданин, патриот ... [К 70-летию Б.В. Шинкубы. Выступление дир. Ин-та языкознания АН ГССР на вечере : Напеч. с сокр. Сухуми] // Заря Востока. - 1987. - 12 мая.
266. К вопросу об инклюзиве и эксклюзиве в абхазском и абазинском языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1987. - Т. 14. - С. 113-117. - Рез. груз., англ.
ინკლუზივ-ექსკლუზივის საკითხის შესახებ აფხაზურსა და აბაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1987. - Т. 14. - С. 115-116. - რეზ. ქართ., ინგლ.
267. «Красой грузинской речи...» : [Беседу с дир. ин-та языкознания АН ГССР о работе ин-та Записала С. Гвелесиани] // Веч. Тбилиси. - 1987. - 19 мая. - С. 3.
268. К вопросу о диалектных разновидностях в убыхском языке // Проблемы лексического состава и разработки диалектных словарей иберийско-кавказских языков. - Грозный, 1987. - С. 6-10.
უბიხურ ენაში დიალექტურ სახესხვაობათა საკითხისათვის (რუს. ენ.).
269. Общая грузинско-абхазская падежная морфема // Вопросы истории и структуры картвельских языков. Симпозиум (1987, Тбилиси) Резюме докладов симпозиума «Вопросы истории и структуры картвельских языков» = Summaries of the papers

presented at the symposium "Problems of the history and structure of kartvelian languages, 25-27. 02. 1987. - Тб., 1987. - С. 18-20. - Текст парал.: рус., англ. - Часть текста парал.: рус., фр. საერთო ქართულ-აფხაზური ბრუნვის მორფემა (ტექსტი პარალ. რუს., ინგლ., ნაწილი პარალ. რუს., ფრანგ.).

270. Окаменелый падежной суффикс в клятвенных выражениях в абхазском и абазинском языках // Падежный состав и система склонения в кавказских языках. - Махачкала, 1987. - С. 9-13.
გაქვევებული ბრუნვის ნიშანი აფხაზური და აბაზური ენების წყველის ფორმულებში. (რუს. ენ.).
271. Славный путь : [К 100-летию языковеда Акакия Шанидзе] // Заря Востока. - 1987. - 26 февраля. - С. 3.
სახელოვანი გზა : [ენათმეცნიერ აკაკი შანიძის 100 წლისთავის გამო] (რუს. ენ.).
272. Учитель: [По поводу кончины Акакия Шанидзе] // Веч. Тбилиси. - 1987. - 1 апр. - С. 4.
მასწავლებელი [აკაკი შანიძის გარდაცვალების გამო] (რუს. ენ.).

1988

273. Апысуа бызшәа азцаарақуа. [Ашә.] 1. - Ақуа : Алашара, 1988. - 228 ад.
აფხაზური ენის საკითხები. [წ.] 1. - სოხუმი : ალაშარა, 1988. - 228 გვ. - აფხაზ. ენ.
Вопросы абхазского языка. [Кн.] 1. - Сухуми : Алашара, 1988. - 228 с. - на абхаз. яз.
274. ბედნიერი ვარ, მე ივანე ჯავახიშვილს მოვესწარი : [თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების 70 წლისთავი] // ახალგაზრდა კომუნისტი. - 1988. - 15 ოქტომბერი. - გვ. 1.
Я счастлива, была знакома с Иване Джавахишвили : [70-летие основания Тбилисского государственного университета] // Ахалгазрда комунисти. - 1988. - 15 октябрь. - С. 1.
275. ენისა და ერის სამსახურში : [დიალოგი არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტში ქ. ლომთათიძესთან და ბ.

ჯორბენამქსთან] / ჩაიწერა ლ. ღვინჯილიამ // კომუნისტი. - 1988. - 14 აპრ. - გვ. 3.

Служа языку и нации : [Диалог в Ин-те языкознания им. А.С. Чикобава с К. Ломтатидзе и В. Джорбенадзе] / Записал Л. Гвинджилия // Комунисти. - 1988. - 14 апреля. - С. 3.

276. ერთი ზოგადი ფონეტიკური კანონზომიერება იბერიულ-კავკასიურ ენათა მიხედვით // ენათმეცნიერების ინ-ტის XLVI სამეცნ. სესია. 1988 წლის 26-28 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: მეცნიერება, 1988. - გვ. 18.

Одна общая фонетическая закономерность по данным иберийско-кавказских языков // XLVI научная сессия Ин-та. 26-28 декабря 1988 г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Мецниереба, 1988. - С. 18.

277. კალკებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი ქართულში // ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წგ. 8 / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1988. - გვ. 59-68.

Некоторые вопросы связанные с кальками в грузинском // Вопросы культуры грузинской речи. Кн. 8 / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1988. - С. 59-68.

278. მხარს ვუჭერთ : [ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის პროექტის განხილვა] // ახალგაზრდა კომუნისტი. - 1988. - 12 ნოემბერი.

Мы поддерживаем : [Обсуждение проекта государственной программы грузинского языка] // Ахалгазრда комунисти. - 1988. - 12 ноября.

279. ნიკო მარი და იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება // აკადემიკოსი ნიკო მარი - 120. - თბ.: მეცნიერება, 1988. - გვ. 56-60.

Нико Марр и иберийско-кавказское языкознание // Академик Нико Марр - 120. - Тб.: Мецниереба, 1988. - С. 56-60.

280. სონანტთან კომპლექსში მჟღერი ხშულის გამკვეთრება და ზოგიერთი საკუთარი სახელის წარმომავლობის საკითხი ქართულში // ეტიმოლოგიური მიებანი / საქ. სსრ მეცნ. აკად.

ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1988. - გვ. 3-9. - რეზ. რუს.

Абруптивизация звонкого смычного в соседстве с сонантом и вопрос происхождения некоторых собственных имен в грузинском языке // Этимологические разыскания /АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1988.- С. 3-9. - Рез. рус.

281. ქართულ დიალექტებში დამოკიდებული წინადადებების თავისებური გამოხატვის ფუნქციური საფუძველი // X რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. თელავი, 1988 წ. 20-21-22 ოქტომბერი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1988.
Функциональные основы выражения придаточных предложений в грузинских диалектах // X республиканская диалектологическая научная сессия. Телави. 20-21-22 октября, 1988г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1988.
282. შინაურ ცხოველთა ზოგადი სახელისათვის ქართული ენის დიალექტებში // დიალექტოლოგიური კრებული / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1988. - გვ. 3-7.
Об обобщенном названии домашних животных в диалектах грузинского языка // Диалектологический сборники /АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1988. - С. 3-7.
283. И с пользой для общества [О создании фонда милосердия] // Веч. Тбилиси. - 1988. - 24 мая. - С. 3.
284. К вопросу о дифференциации картвельских языков = Towards the Differentiation of the Kartvelian Languages // Резюме докладов второго международного симпозиума "Грузия в контексте историко-литературных взаимосвязей Востока и Запада" = Summaries of the papers presented at the second international symposium "Georgia in the context of East-Western historical and literary contacts", 12-14.X. 1988. - Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1988. - С. 40-41; 122-123. - Текст парал.: рус., англ.
ქართველურ ენათა დიფერენციაციის საკითხისათვის (რუს. ინგ. ენ.).

285. К вопросу об инфинитных образованиях глаголов в абхазском и абаз. языках // XII научная сессия иберийско-кавказских языков. Тезисы докладов. - Черкесск, 1988. - С. 24.
ზმნების ინფინიტურ წარმოებათა საკითხისათვის აფხაზურ-სა და აბაზურ ენებში (რუს. ენ.).
286. К истории показателей т.н. обстоятельственного «падежа» в абхазском и абазинском языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1988. - Т. 15. - С. 149-155. - Рез. груз., англ.
ე.წ. ვითარებითი „ბრუნვის“ მაწარმოებელთა ისტორიისათვის აფხაზურსა და აბაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1988. - ტ. 15. - გვ. 153-154. - რეზ. ქართ., ინგლ.
287. Особенности фонологической системы и звуковых соответствий в иберийско-кавказских языках // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება (Иберийско-кавказское языкознание). - 1988. - Т. 26. - С. 50-57.
იბერიულ-კავკასიურ ენათა ფონეტიკური სისტემისა და ბგერათმეცნიერებისათვის თავისებურებანი. (რუს. ენ.).
288. Прислушайтесь к голосу разума [Обращени к молодежи по поводу их отношения к проекту изменений в Конституции СССР] // Веч. Тбилиси. - 1988. - 28 ноябр. - С. 1.
ყური ვუგდოთ გონების ხმას [მიმართვა ახალგაზრდებისადმი სსრკ კონსტიტუციის ცვლილებების პროექტის მიმართ მათი დამოკიდებულების გამო] (რუს. ენ.).

1989

289. თვალი გავუსწოროთ სიმართლეს!: [რეპლიკა ბატონ ჯ. ჰიუიტის ტელევიზიით გამოსვლასთან დაკავშირებით] // კომუნისტი. - 1989. - 16 აგვისტო.
Посмотрим правде в глаза! : [Реплика в связи с выступлением господина Дж. Хьюита по телевидению] // Коммунисти. - 1989. - 16 августа.

290. თითოეულ ჩვენგანზეა დამოკიდებული [საუბარი ქ. ლომთა-თიქესთან] / ჩაიწერა თ. ჩიქოვანმა // თბილისი. - 1989. - 25 აგვისტო. - გვ. 37.
Зависит от каждого из нас / Записала Т. Чиковани // Тбилиси. - 1989. - 25 августа. - С. 37.
291. იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის თანამედროვე მდგომარეობა და ამოცანები // იბერიულ-კავკასიური ენები ზოგადი და ტიპოლოგიური ენათმეცნიერების თვალსაზრისით. თბილისი, 1989 წ. 13-19 აპრილი [შრომების კრებული] / საქ. სსრ მეცნ. აკად., ენათმეცნ. ინ-ტი, თსუ, ლუნდის უნ-ტის ენათმეცნიერებისა და ფონეტიკის ფაკ-ტი (შვეცია). - თბ.: მეცნიერება, 1989. - გვ. 23-26. - ქართ. და ინგლ. ენ.
Ibero-Caucasian Languages - Current State and Problems of the Study // Ibero-Caucasian Languages from the Viewpoint of General and Typological Linguistics. April 13-19, 1989. Tbilisi / The Georgian Academic of Science; Institute of Linguistics; Tbilisi State University; Department of Linguistics and Phonetics Lund University (Sweden). - Tb.: Mecniereba, 1989. - P. 70-79 (in Georg. and Engl.).
Современное состояние и задачи изучения иберийско-кавказских языков // Иберийско-кавказские языки с точки зрения общего и типологического языкознания. Тбилиси. 13-19 апр., 1989. [Сборник статей] - Тб.: Мецниереба, 1989. - С. 23-26; 70-79. - на груз. и англ. яз.
292. კალკირებით გამოწვეული ზოგი ენობრივი დარღვევა ქართულში / არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის XLVII სამეცნ. სესია. 19-20 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. - თბ., 1989. - გვ. 14-15.
Некоторые языковые нарушения в грузинском, вызванные калькированием // XLVII научная сессия Ин-та языкознания им. А.С. Чикобава. 19-20 декабря. План работы и тезисы докладов / АН ГССР. - Тб., 1989. - С. 14-15.
293. მ- პრეფიქსიანი თავისებური წარმოება სახელისა ქართულში (დიალექტური ლექსიკონის მიხედვით) // XI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ცხინვალი 1989 წ.

2-4 ნოემბ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1989.

Своеобразное образование имен с префиксом м- в грузинском языке // XI республиканская диалектологическая научная сессия. Цхинвали. 2-4 ноября, 1989г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1989.

294. მშობლიური ენის მესაიდუმლე: [ედვნება გამოჩენილი ენათმეცნიერის ივანე გიგინეიშვილის ხსოვნას] // კომუნისტი. - 1989. - 17 ნოემბერი.

Поверенный тайн родного языка: [Посвящается памяти выдающегося языковеда Иване Гигинейшвили] // Комунисти. - 1989. - 17 ноября.

295. სიტყვის უკუსესხების ერთი შემთხვევა // ეტიმოლოგიური ძიებანი / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1989. - გვ. 49-52.

Случай обратного заимствования // Этимологические разыскания / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецნიერება, - 1989. - С. 49-52.

296. ფოთის სახელწოდებისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1989. - ტ. 16. - გვ. 62-66. - რეზ. რუს., ინგლ.

К названию города Поти // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1989. - Т. 16. - С. 62-66. - Рез. рус., англ.

297. შესავალი სიტყვა // XI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ცხინვალი, 1989 წ. 2-4 ნოემბ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1989.

Вступительное слово // XI республиканская диалектологическая научная сессия. Цхинвали. 2-4 ноября, 1989г. Тезисы докладов / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб., 1989.

298. ჰარმონიის მოშლა აბაზური ენის კომპლექსებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1989. - ტ. 28. - გვ. 188-190. - რეზ. რუს.

Дегармонизация комплексов в абазинском языке // Иберийско-кавказское языкознание. - 1989. - Т. 28. - С. 188-190 - Рез. рус.

299. Большая утрата : [По поводу кончины академика Г. Джибладзе] // Веч. Тбилиси. - 1989. - 29 сент. - С. 4.
დიდი დანაკლისი [აკად. გ. ჯიბლადის გარდაცვალების გამო] (რუს. ენ.).
300. Всегда помнить добро: [Беседу со специалистом абхаз. яз. акад. АН Грузии К. Ломтатидзе] / Записала О. Гвелесиани // Веч. Тбилиси. - 1989. - 31 июля. - С. 3.
ყოველთვის გვახსოვდეს სიკეთე [საუბარი აფხაზური ენის სპეციალისტთან, აკად. ქ. ლომთათიძესთან] (რუს. ენ.).
301. К вопросу об инфинитных образованиях глаголов в абхазском и абазинском языках // Отглагольные образования в иберийско-кавказских языках. - Черкесск, 1989. - С. 75-77.
ზმნის ინფინიტურ წარმოებათა საკითხისათვის აფხაზურსა და აბაზურ ენებში. (რუს. ენ.).
302. По поводу искажения грузино-абхазских взаимоотношений [Ответ авторам «Абхазского письма»] // Заря Востока. - 1989. - 28 июля. - С. 3-4; 29 июля. - С. 3-4; 30 июля. - С. 3.
Соавт.: М. Гаприндашвили, Г. Гиоргадзе, Дж. Гиунашвили, В. Джорбенадзе, Ш. Дзидიგური, О. Жордания, Ю. Качарава, Б. Ломинадзе, М. Лорткипанидзе, Г. Меликишвили, Д. Мухелишвили, Г. Начкебия, У. Сидамонидзе, А. Сургуладзе, Э. Хоштария, С. Цаишвили.
ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა დამახინჯების გამო [პასუხი „აფხაზთა წერილის“ ავტორებს] (რუს. ენ.)
303. Посмотрим правде в глаза! : [Реплика по поводу выступления господина Дж. Хьюйта по телевидению] // Заря Востока. - 1989. - 17 августа. - С. 4.
შეხვედოთ სიმართლეს თვალეებში [რეპლიკა ბ-ნ ჯ. ჰიუიტის სატელევიზიო გამოსვლის გამო] (რუს. ენ.)
304. Творческий путь А. С. Чикобава // Отглагольные образования в иберийско-кавказских языках. - Черкесск, 1989. - С. 3-12.
არნ. ჩიკობავას შემოქმედებითი გზა. (რუს. ენ.).
305. Abaza // The Indigenous Languages of the Caucasus // Ed. by J.A.S. Greppin, B.G. Hewit. V. 2. - Delmar. New-York: Karavan Books, 1989. - P. 89-154.

Coauth. R. Klichev.
აზაზა // კავკასიის მკვიდრი ენები
თანავტ. რ. კლიჩევი (ინგ. ენ.).

1990

306. აღვუდგინოთ კუთვნილი უფლება : 14 აპრილი ქართული ენის დღეა // კომუნისტი. - 1990. - 14 აპრილი. - გვ. 3.
Восстановим в правах : 14 апреля день грузинского языка // Коммунисти. - 1990. - 14 апреля. С. 3.
307. გურული ჯაკელის მნიშვნელობისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1990. - ტ. 29. - გვ. 194-196. - რეზ. რუს.
К семантике гурийского **ჯაკელი** // Иберийско-кавказское языкознание. - 1990. - Т. 29. - С. 194-196. - Рез. рус.
308. „მოწონება-სიყვარულის“ გამომხატველ ზმნათა ამოსავალი სემანტიკისათვის ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში // ეტიმოლოგიური ძიებანი / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი - თბ.: მეცნიერება, 1990. - გვ. 43-54.
К исходной семантике глаголов, обозначающих «нравиться», «любить» в картвельских и абхазско-адыгских языках // Этимологические разыскания / АН ГССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецნიერება, 1990. - С. 43-54.
309. უნებურობის კატეგორია აფხაზურ-ადიღურ ენებში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები II: მასალები / საქ. მეცნ აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1990.
Категория непроизвольности в абхазско-адыгских языках // Чикобавские чтения II : Материалы / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1990.
310. Об отношении классного (моноклассного) и личного (полиперсонального) спряжений к глагольному словообразованию в иберийско-кавказских языках // Тезисы докладов тринадцатой региональной научной сессии по историко-сравнительному изучению иберийско-кавказских языков. - Майкоп, 1990. - С. 84-85.

კლასოვანი (მონოკლასოვანი) და პიროვანი (პოლიპერსონალური) უღვლილების მიმართების შესახებ ზმნურ სიტყვათწარმოებასთან იბერიულ-კავკასიურ ენებში. (რუს. ენ.).

311. Содержат ли названия парных частей тела («рог», «нога») показатель двойственного числа («два») в абхазско-адыгских языках? // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1990. - Т. 17. - С. 28-31. - Рез. груз., англ.

შეიცავს თუ არა სხეული წყვილი ნაწილები („რქა“, „ფეხი“) ორობითი რიცხვის („ორის“) გამომხატველს აფხაზურადილურ ენებში? // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1990. - ტ. 17. - გვ. 30-31. - რეზ. ქართ., ინგლ.

1991

312. ბრძანებითი კილოს შესახებ // ივ. ჯავახიშვილის სახ. სახელმწ. უნივერსიტეტისა და არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის ერთობლივი საიუბილეო სამეცნ. სესია მიძღვნილი ვარლამ თოფურისა დაბადებიდან 90 წლისთავისადმი. 1991 წ. 20-21 ივნისი / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1991.

О повелительном наклонении. // Совместная юбилейная научная сессия ТГУ им. И. Джавахишвили и Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава, посвященная 90-летию со дня рождения Варлама Топуриа. 20-21 июня 1991г. / АН Грузии. - Тб. - 1991.

313. გრამატიკული და ლოგიკური (ცნებითი) კატეგორიების ურთიერთდაპირისპირებისათვის // კავკასიოლოგთა I საერთაშორისო სიმპოზიუმი. თბილისი, 1991 წ. 15-20 ოქტომბერი / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1991.

К вопросу о противопоставлении грамматических и логических (понятийных) категорий // I международный симпозиум кавказоведов. Тбилиси, 15-20 октября 1991г. / Ин-т языкознания АН Грузии. - Тб., 1991.

314. ეთონიმ აბაზგის წარმომავლობისათვის // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის XLIX სამეცნ. სესია. 1991 წლის

17-19 დეკ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1991. - გვ. 19-20.

К происхождению этнонима **abazg** // XLIX научная сессия Ин-та языкознания им. А.С. Чикобава. 17-19 декабря. 1991 г. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1991. - С.19-20 .

315. კონკრეტული სახელის განზოგადებისა და საგნობრივ მიმართებათა გადანაცვლების ტენდენციის შესახებ (ნაშიერის სახელთა მიხედვით) // ეტიმოლოგიური ძიებანი / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი - თბ.: მეცნიერება, 1991. - გვ. 47-51.

К вопросу о тенденции обобщения конкретных имен и перемещения предметного отношения (На материале названий детенышей) // Этимологические разыскания / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1991. - С. 47-51.

316. როდის ამდიდრებს კალკები ენას და როდის ადარიბებს? // ლიტერატურული საქართველო. - 1991. - 26 აპრ. - გვ. 11-12.

Когда обогащается язык кальками и когда обедняется? // Литературиლი Сакартველო. - 1991. - 26 აპრ. - С. 11-12.

317. საენათმეცნიერო კვლევა-ძიების ისტორიიდან საქართველოში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება - 1991. - ტ. 30. - გვ. 3-6.

Из истории лингвистических исследований в Грузии // Иберийско-кавказское языкознание. - 1991. - Т. 30. - С. 3-6.

318. ქართული ფულის ერთეულის სახელწოდებისათვის // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის XLIX სამეცნ. სესია. 1991 წლის 17-19 დეკ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1991. - გვ. 20-21.

О названии грузинской денежной единицы // XLIX научная сессия Ин-та языкознания им. А.С. Чикобава. 17-19 декабря. 1991 г. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1991. - С. 20-21.

319. წველიკარის (გალის რ.) XI საუკუნის წარწერის ერთი ადგილის წაკითხვისათვის // XII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. გორი, 1991 წ. 21-23 ნოემბერი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1991. - გვ. 24

К дешифровке одного места надписи XI века из Цкеликари (Гапский р-н) // XII республиканская диалектологическая научная сессия. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1991. - გვ. 24

1992

320. აფხაზური ხ-ს ადიღური შესატყვისობისათვის // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის სამეცნ. სესია მიძღვნილი პროფ. ტოგო გუდავას ხსოვნისადმი. 1992 წ. 15 დეკემბერი / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1992.
К адыгскому соответствию абхазского х // Науч. сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава, посвященная памяти проф. Того Гудава. 15 декабря 1991г. / АН Грузии. - Тб., 1992.
321. გრამატიკული და ლოგიკური კატეგორიების ურთიერთდაპირისპირებისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1992. - ტ. 18-19. - გვ. 88-95. - რეზ. რუს., ინგლ.
К вопросу о противопоставлении грамматических и логических (понятийных) категорий // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1992. - Т. 18-19. - С. 88-95. - Рез. рус., англ.
322. „მიცემა“ და „თხრობა“ ზმნათა ორპირიანი სახეობების ფუძეები აფხაზურსა და აბაზურში // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის L სამეცნ. სესია. 1992 წლის 24-25 დეკემბერი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1992. - გვ. 14.
Основы двухличных разновидностей глаголов «давать» и «сказать, рассказать» в абхазском и абазинском языках // L научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. 24-25 декабря, 1992 г. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1992. - С. 14.
323. ნათესაობის აღმნიშვნელი ძირითადი ლექსიკა აფხაზურ-ადიღურ ენებში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1992. - ტ. 31. - გვ. 227-241.

Основная лексика, обозначающая родство, в абхазско-адыгских языках // Иберийско-кавказское языкознание. - 1992. - Т. 31. - С. 227-241.

324. შა (||<ს) ფუძე-წინდებული აფხაზურსა და აბაზურში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები III: მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1992.
Основа-преверб *ša* (||<*s*) в абхазском и абазинском // Чикобавские чтения III : Материалы / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1992.

1993

325. გასუბტანტივების ერთი შემთხვევა აფხაზურში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები IV: მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1993.
Один пример субстантивизации в абхазском // Чикобавские чтения IV : Материалы / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1993.
326. ზ სპირანტის აფრიკატიზაცია ხშულთა წინა პოზიციაში // XIV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ბათუმი, 1993 წ. 28-29 ოქტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1993.
Аффрикатизация спиранта *z* в позиции перед смычными // XIV республиканская диалектологическая научная сессия. Телави. 28-29 октября, 1993г. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1993.
327. ქართ. უცხო და აფხ. აჩაჲ („ვარგისი“) ფუძეების შედგენილობა და ამოსავალი სემანტიკა // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LI სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1993. - გვ. 32.
Структура и исходная семантика основ груз. *უცხო* «чужой» и абхаз. *აჩაჲ* «пригодный» // LI научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1993. - С. 32.

328. ქართველურ ენათა დიფერენციაციის საკითხისათვის // მეორე საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის მასალები. 1988 წ. თბილისი. - თბ. : თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1993. - გვ. 269-273. - რეზ. რუს. ინგლ.
К вопросу о дифференциации картвельских языков // Материалы второго международного картвелологического симпозиума. - Тб.: Изд-во Тбил. Гос. ун-та, 1993. - С. 269-273. - Рез. рус. , англ.
329. ქართული ენის ფონოლოგიური მოდელის დარღვევის გამო წარმოთქმაში // ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წ. 10. - თბ., 1993. - გვ. 28-32.
По поводу нарушения в произношении фонологической модели грузинского языка // Вопросы культуры речи грузинского языка. Кн. 10. - Тб., 1993. - С. 28-32.

1994

330. ე. წ. ხმოვანმონაცვლე ვალ-ვიდა ზმნის ფონეტიკური ვარიანტი და მასთან დაკავშირებული ზოგი ფუძე // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1994. - გვ. 17.
Фонетический вариант глагола с т. н. изменчивой основой vaI-vida и связанные с ним некоторые основы // LII научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1994. - С. 17.
331. ერთი უბიხური სიტყვის წარმომავლობისათვის აფხაზურში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები V: მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1994.
Об убыхском происхождении одного слова в абхазском // Чикобавские чтения V : Материалы / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1994.
332. კვლავ ქართ. წ ~ აფხ. შა ბგერათფარდობისათვის // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LIII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1994. - გვ. 38-39.

Опять о звукосоотношении груз. $\zeta \sim$ абх. ξ // LIII научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1994. - С. 38-39.

333. მარტო, მარტივი... // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1994. - გვ. 14.

marṭo «одинок», marṭivi «простой, несложный» // LII научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1994. - С. 14.

334. ტყვარჩელის გაგებისათვის // ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების I სამეცნ. კონფერენცია. თბილისი, 1994 წლის 10-11 მაისი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1994. - გვ. 9.

К пониманию *ṭqvarčeli* // I научная конференция Общества Виссариона Джорбенадзе / Тбилиси, 10-11 мая, 1994г. Тезисы докладов / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1994. - С. 9.

335. On the Imperative Mood // Indogermanica et Caucasica. Festschrift für Karl Horst Schmidt zum 65 Geburtstag / Herausgegeben von Roland Bielmeier und Reinhard Stempel unter Mitarbeit von Rene Lanszweert. - Berlin-New York: Walter de Gruyter, 1994. - P. 479-484.

1995

336. აფხ.-ადილ. შა ~ ქართ. თ || <სთ- თვ || <სთვ ბგერათმესატყვისობა (კითი-სთველი-თქვენ-მათვე ~ აფხ. აშა-ახა „ორშაბათი“ ...ფუძეთა ანალიზი) და ქართ. თ || <*სთ ~ ზან. სთ, *შთ > ზან. თ - *შთ > სვან. შთ || შდ || შტ შესატყვისობის საკითხი // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები VI : მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1995.

Звукосоответствие абх.-адыг. ξ ~ груз. t // < tv // stv (анализ основ *ḵiti* - *stveli* - *tkven* - *martve* ~ $as'{}^{\circ}a$ - ξ ა-ха «понедельник») и вопрос соответствия груз. t // < $*st$ ~ зан. st , $*\xi t$ > зан. t - ξt > сван. ξt // ξd // $\xi \ddot{t}$ // Чикобавские чтения VI : Материалы / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1995.

337. ზაგისმიერთა მიდრეკილება ანლაუტში მოხვედრისა აფხა-ზურ ენაში და ტოპონიმი „ამტყალ“ // ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების II სამეცნ. კონფერენცია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1995. - გვ. 19.
Тяготение лабиальных согласных к перемещению в позиции анлаута в абхазском языке и топоним «Амткял» // II научная конференция Общества Виссариона Джорбенадзе. Тезисы докладов / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1995. - С. 19.
338. ბრძანებითი კილოს შესახებ // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1995. - ტ. 20-21. - გვ. 72-77. - რეზ. რუს., ინგლ.
О повелительном наклонении // Ежегодник Иберийско-кавказского языкознания. - 1995. - Т. 20-21. - С. 72-76. - Рез. рус., англ.
339. ერთი გასუბსტანტივებული წარმოების რაობისათვის აფხა-ზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1995. - ტ. 33. - გვ. 175.
О сущности одного субстантивированного образования в абхазском // Иберийско-кавказское языкознание. - 1995. - Т. 33. - С. 175.
340. ზოგი „მან-მეტი“ ფუძის შესახებ ქართულში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 1995. - ტ. 33. - გვ. 147-148.
О некоторых основах с «излишним» -m в картлийском диалекте // Иберийско-кавказское языкознание. - 1995. - Т. 33. - С. 147-148.
341. კვლავ ქართ. წ ~ აფხ. შა ბგერათფარდობისათვის // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1995. - ტ. 20-21. - გვ. 261-266. - რეზ. რუს., ინგლ.
Опять о звукосоотношении груз. ц ~ абх. ша // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 1995. - Т. 20-21. - С. 261-266. - Рез. рус., англ.
342. „ხის“ (მუხის) აღმნიშვნელ ფუძეთა ურთიერთობისათვის ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში // არნ. ჩიქო-

ბავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LIV სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1995. - გვ. 24-25.

О взаимоотношении основ обозначающих «дереву» (дуб) в картвельских и абхазско-адыгских языках // LIV научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1995. - С. 24-25.

1996

343. აფხ აშ° („ყველი“) სიტყვის თავდაპირველი სახეობისათვის (ძველი ქართულის წერილობითი ჩვენების გათვალისწინებით) // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LV სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1996. - გვ. 18-19.

К исходной разновидности абхазского слова аш° («сыр») (с учетом древнегрузинских письменных данных) // LV научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1996. - С. 18-19.

344. „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი გმირის – ტარიელის სახელის სემანტიკასთან დაკავშირებით // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LV სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1996. - გვ. 19-20.

По поводу семантики имени главного героя «Витязя в тигровой шкуре» - Таризел // LV научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1996. - С. 19-20.

345. მეორე („განუსაზღვრელი“) მყოფადის -შაა მაწარმოებლის რაობისათვის აფხაზურ-აბაზურში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები VII : მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1996. - გვ. 20-22.

О сущности показателя второго ("неопределенного") будущего -შაа в абхазско-абазинском // Чикобавские чтения VII / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1996. - С. 20-22.

346. სონანტა მეზობლად ხშულთა გამკვეთრება (დაყრუება) ქართველურ ენებში / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1996. - 23 გვ. - რეზ. ინგლ.
 Диссимиляционная абруптивизация (оглушение) смычных в соседстве с сонантами в картвельских языках / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб.: Изд-во Тбил. ун-т, 1996. - 23 с. - Рез. англ.
347. ყოფნა-არსებობისა და ქონა-ყოლის გამომხატველ ზმნათა ძირეული ნაირსახეობების წარმომავლობა ქართველურ ენებში და მათ საერთო ამოსავალთან აბაზურ-აფხაზურ მონაცემთა კავშირი // ქართველური მემკვიდრეობა. ტ.1. - ქუთაისი, 1996. - გვ. 162-166. - პარალ. ტექსტი ინგლ. - გვ. 164-166.
 Генезис корневых разновидностей глаголов обозначающих «быть», «существовать» и «иметь», «владеть» в картвельских языках и связь с их общим исходным вариантом абазино-абхазских данных // Картвелური მემკვიდრეობა (Картвельское наследство). Т. 1. - Кутаиси, 1996. - С. 162-164 - Текст парал. англ. - С. 164-166.
348. ქართველურ ენათა ისტორიული ურთიერთმიმართების საკითხები // ქუთაისური საუბრები - III : სიმპოზიუმის მასალები : მოხსენებათა თეზისები / ქუთაისის სახელმწ. უნ-ტის დიალექტ. სამეცნ.-კვლევ. ინ-ტი. - ქუთაისი, 1996. - გვ. 139-140.
 თანაავტ.: ე. ოსიძე.
 Вопросы исторического взаимоотношения картвельских языков // Кутаисские беседы – III : Материалы симпозиума : Тезисы докладов / Науч.-исслед. Ит-т диалектологии Кутаисского Гос. ун-та. - Кутаиси, 1996. - С.139-140.
 Соавт. Е. Осидзе.
349. ქართულ-ზანური „ზოპვა“-ს წარმომავლობა // ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების III სამეცნ. კონფერენცია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1996.
 Вопрос генезиса грузино-чанского **zop-va** «говорить неправду, лгать» // III научная конференция Общества Виссариона

Джорбенадзе. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания им. А. С. Чикобава. - Тб., 1996.

350. ქართულ-ჭანური ზოპვა-ს წარმომავლობის საკითხი // საენათმეცნიერო ძიებანი. კრ. 5. - თბ., 1996. - გვ. 3-7.

Вопрос генезиса грузино-чанского **zop-va** «говорить неправду, лгать» // Лингвистические разыскания. Сб. 5. - Тб., 1996. - С. 3-7.

351. ხვალ[ე] ზმნისართის ეტიმოლოგია და ამოსავალი ფუძის სემანტიკური ველის ზოგი ასპექტი (შესაბამისი უბიხურ-ჩერქეზული მონაცემებითურთ) // ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები = Questions of the Structure of Kartvelian Languages. ტ. 6. - თბ. : უნივერსალი, 1996. - გვ. 101-104.

Этимология наречия **xval[e]** «завтра» и некоторые аспекты семантического поля исходной основы (с соответствующими убыхско-черкесскими данными) // Вопросы структуры картвельских языков. Т. 6. - Тб.: Универсали, 1996. - С. 101-104.

1997

352. აფხ. აკ^ადა („სუსტი“) და ძვ. ქართ. მკოდოვი („ღარიბი“) // ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების IV სამეცნ. კონფერენცია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1997.

Абхаз. **ak^aada** («слабый») и др.-груз. **mkodovi** («бедный») // IV научная конференция Общества Виссариона Джорбенадзе. Тезисы докладов / АН Грузии. Институт языкознания. - Тб., 1997

353. აფხაზური ა-დამრა-ს („აკლდამა“, „სამარე“) წარმომავლობა // საენათმეცნიერო ძიებანი. - ტ. 6. - თბ., 1997. - გვ. 3-4.

Генезис абхазского **a-damra** («склеп») // Лингвистические разыскания. - Т. 6. - Тб., 1997. - С. 3-4.

354. აფხაზური ა-დამრა-ს („აკლდამა“, „სამარე“) წარმომავლობისათვის // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის სამეცნ. სესია მიძღვნილი ილია ცერცვაძის ხსოვნისადმი. თბილისი, 1997 წ. 2 დეკემბერი / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1997.

- К генезису абхазского *a-damra* («склеп») // Научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава посвященная памяти Ильи Церцвадзе. Тбилиси, 2 декабря 1997г. / АН Грузии. - Тб., 1997.
355. აფხაზურში ნასესხებ სიტყვათა ფუძეების აუსლაუტის ა-ური ვოკალიზაცია // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LVI სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1997. - გვ. 17.
 Вокализация с помощью а ауслаута основ заимствованных слов в абхазском // LVI научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1997. - С. 17.
356. აქლემის აღმნიშვნელი აფხაზური (და უბიხურ-ადიღური) სახელწოდების შესახებ // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის სამეცნ. სესია მიძღვნილი პროფ. ა. კიზირიას ხსოვნისადმი. 1997 წ. 30/IX-1/X. - თბ., 1997.
 Об абхазском (и убыхско-адыгском) названии, обозначающем верблюда // Научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава посвященная памяти Антона Кизириа. Тбилиси, 30. IX - 1. X 1997г. / АН Грузии. - Тб., 1997.
357. ეთნონიმების აფშილ / აფსილისა და აფსარის შესახებ // ეტიმოლოგიური ძიებანი. კრ. 6/ საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1997. - გვ. 123-127.
 Об этнонимах *apšil* / *apsil* и *apsari* // Этимологические разыскания. Сб.6. / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1997. - С. 123-127.
358. ვაჟა-ფშაველას ენობრივი ფენომენი // ქუთაისური საუბრები-IV : ქართველოლოგთა სიმპოზიუმი / ქუთაისის სახ. უნ-ტი, დიალექტ. ს.კ. ინ-ტი. - ქუთაისი, 1997. - გვ. 71-72.
 Языковый феномен Важа-Пшавела // Кутаисские беседы-IV. Материалы симпозиума / Науч.-исслед. Ит-т диалектологии Кутаисского Гос. ун-та. - Кутаиси, 1997. - С. 71-72.
359. ცეკვის აღმნიშვნელი ზოგიერთი ფუძის შესახებ // ეტიმოლოგიური ძიებანი : კრ. 6. / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1997. - გვ. 128-133.

О некоторых основах обозначающих «танцевать» // Этимологические разыскания. Сб. 6. / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1997. - С. 128-133.

360. ხვალ[ე] ზმნისართის ეტიმოლოგია და ამოსავალი ფუძის სემანტიკური ცვლის ზოგი ასპექტი (შესაბამისი უბიხურ-ჩერქეზული მონაცემებითურთ) // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები VIII: მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1997.

Этимология наречия *xval[e]* «завтра» и некоторые аспекты семантического поля исходной основы (с соответствующими уبخско-черкесскими данными) // Чикобавские чтения VIII : Материалы / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1997.

1998

361. აფხ. აკ^აადა („სუსტი“) და ძვ. ქართ. მკოდოვი („ღარიბი“): [ამ სიტყვების წარმომავლობის შესახებ] // საენათმეცნიერო მიუზიკი. კრ. 7. - თბ., 1998. - გვ.7-9. - რეზ. ინგლ.

Абхаз. *ak^aada* («слабый») и др-груз. *mkodovi* («бедный») // Лингвистические разыскания. Сб. 7. - Тб., 1998. - С. 7-9. - Рез. англ.

362. აფხაზური აყ^აარდ^ა („საჯდომი ჯორკო“) სიტყვის წარმომავლობა (ლაბიალიზებული დ^ა ფონემის აფხაზურ-აბაზურში ოდენ ნასესხებ ფუძეებში არსებობასთან დაკავშირებით) // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LVII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1998. - გვ. 36-37.

Генезис абхазского слова *aq^aard^a* («низкий стул») (В связи с присутствием лабиализованной фонемы *d^a* лишь в заимствованных основах в абхазском и абазинском) // LVII научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1998. - С. 36-37.

363. აფხაზური აშაქქ^ას („წელიწადი“) სიტყვის აგებულება-ეტიმოლოგია // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები IX: მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1998. - გვ. 26.

- Структура и этимология абхазского слова *aʒajkʰs* («год») // Чикобавские чтения IX : Материалы / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1998. - გვ. 26.
364. დ > გ მონაცვლეობის შემთხვევები ქართულში და ამ პროცესებთან დაკავშირებული ზოგი ფუძის წარმომავლობის საკითხი აფხაზურში // ქუთაისური საუბრები-V : სიმპოზიუმის მასალები / ქუთაისის სახელმწ. უნ-ტის დიალექტოლოგიის სამეც. კვლევ. ინ-ტი. - ქუთაისი, 1998. - გვ. 51.
Случаи изменений *d* → *g* в грузинском и вопрос генезиса некоторых основ, связанных с этими процессами в абхазском // Кутаисские беседы - V. Материалы симпозиума / Науч.-исслед. Ин-т диалектологии Кутаисского Гос. ун-та. - Кутаиси, 1998. - С. 51.
365. ვაჟა-ფშაველას ენობრივი ფენომენი // ქართველური მემკვიდრეობა. ტ. 2. - ქუთაისი, 1998. - გვ. 167-168. - რეზ. ინგლ.
Языковой феномен Важа-Пшавела // Картвельское наследство. Т. 2. - Кутаиси, 1998. - С. 167-168. - Рез. англ.
366. ისევ „ჭიაკოკონა" // ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების V სამეცნიერო კონფერენცია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1998. - გვ. 22-23.
Опять *ჭიაკოკონა* «ритуальный огонь» // V научная конференция Общества Виссариона Джорбенадзе. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1998. - С. 22-23.
367. მოგონებები : [პეტრე ქავთარაძეზე] // ცისკარი. - 1998. - N12. - გვ. 118-128.
თანავტ.: მ. ქავთარაძე, გ. ქიქოძე, შ. ამირეჯიბი.
Воспоминания : [О Петре Кавтарадзе] // Цискари. - 1998. - №12. - С. 118-128.
Соавторы : М. Кавтарадзе, Г. Кикодзе, Ш. Амiredжиби.
368. წერილობით წყაროებში არსებული იალბუზის ზოგი კავკასიური სახელწოდების შესახებ // არნოლდ ჩიქობავა - 100. საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1998. - გვ. 57.
О некоторых кавказских названиях Эльбруса, представленных в письменных источниках // Арнольд Чикобава - 100.

Материалы международного симпозиума / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1998. - С. 57.

369. წკელიკარის (გალის რ-ნი) XI საუკუნის წარწერის ერთი ადგილის წაკითხვისათვის // ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები = Questions of the Structure of Kartvelian Languages. ტ. 7. - თბ.: უნივერსალი, 1998. - გვ. 168-169.
К дешифровке одного места надписи XI века из Цкеликари (Гапский р-н) // Вопросы структуры картвельских языков. Т. 7. - Тб.: Универсали, 1998. - С. 168-169.
370. О взаимоотношении основ, обозначающих «дерево» в картвельских и абхазско-адыгских языках // IX международный коллоквиум Европейского общества кавказоведов. Тезисы докладов. - Махачкала, 1998. - С. 5.
„ხის“ აღმნიშვნელ ფუძეთა ურთიერთმიმართების შესახებ ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში. (რუს. ენ.).

1999

371. აფხაზურსა და ქართველურ ენებში არსებული ზოგი საერთო ფუძის ნასესხობის მიმართულებისათვის // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები X : მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1999. - გვ. 25-28.
К направлению заимствования некоторых общих основ, существующих в абхазском и картвельских языках // Чикобавские чтения X : Материалы/ АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1999. - С. 25-28.
372. გამორჩეული [ივანე გიგინეიშვილი] // საქართველოს რესპუბლიკა. - 1999. - 18 სექტ. - 5 გვ.
Выдающий [Иване Гигинеишвили] // Сакартвелос Республика. - 1999. - 18 сент. - С. 5.
373. დ → გ მონაცვლეობის შემთხვევები ქართულში და ამ პროცესთან დაკავშირებული ზოგი ფუძის წარმომავლობის საკითხი აფხაზურში // ქართველური მემკვიდრეობა. ტ. 3. - ქუთაისი, 1999. - გვ. 123-125. - რეზ. ინგლ.

Случаи изменений $d \rightarrow g$ в грузинском и вопрос генезиса некоторых основ, связанных с этими процессами в абхазском // Картвельское наследство. Т. 3. - Кутаиси, 1999. - С. 123-124. - Рез. англ.

374. კვლავ „საბძელისა“ და ანალოგიურ ფუძეთა კვალიფიკაციისათვის // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LVIII სამეცნ. სესია. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 1999. - გვ. 35-36.

Еще раз по поводу квалификации слова *subzeli* «сеновал» и аналогичных с ней основ // LVIII научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 1999. - С. 35-36.

375. მიწათმოქმედების დარგის ერთი საერთო ზმნური ფუძე ქართულსა და აფხაზურში და მისი ეტიმოლოგიის ცდა // ქუთაისური საუბრები-VI: სიმპოზიუმის მასალები / ქუთაისის სახელმწ. უნ-ტის დიალექტოლოგიის სამეც. კვლევ. ინ-ტი. - ქუთაისი, 1999. - გვ. 109-110.

Общая глагольная основа из отрасли земледелия в грузинском и абхазском и попытка ее этимологизации // Кутаисские беседы - VI. Материалы симпозиума / Науч.-исслед. Ит-т диалектологии Кутаисского Гос. ун-та. - Кутаиси, 1999. - С. 109-110.

376. პროფ. აკ. შანიძის შენიშვნების გამო ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონზე // ენათმეცნიერების საკითხები. - 1999. - N4. - გვ. 134-140.

По поводу замечаний проф. Ак. Шанидзе на толковый словарь грузинского языка // Вопросы языкознания. - 1999. - №4. - С. 134-140.

377. ღალიძგა-ს გაგებისათვის // XIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია. ახალციხე, 5-6 ნოემბერი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 1999. - გვ. 43-44.; საქ. მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის სამეცნ. სესია მიძღვნილი პროფ. მაქსიმე ქალდანისადმი. 1999 წ. 28-30 ივნისი / საქ. მეცნ. აკად. - თბ., 1999.

К пониманию *yalizga* // XIX республиканская диалектологическая научная сессия. Ахалцихе, 5-6 ноября. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 1999. - С. 43-44.; Научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава посвященная памяти проф. Максима Калдани. 28-30 июня 1999г. / АН Грузии. - Тб., 1999.

2000

378. აფხ. აყ^არდ° („საჯდომი ჯორკო“) სიტყვის წარმომავლობა (ლაბიალიზებული დ° ფონემის აფხაზურ-აბაზურში ოდენ ნასესხებ ფუძეებში არსებობასთან დაკავშირებით) // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LIX სამეცნ. სესია. მიძღვნილი ს. ჯანაშიას დაბადების 100 წლისთავისადმი. 2000 წლის 12-15 დეკემბერი. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 2000. - გვ. 34-35.
Генезис абхазского слова *aq^aard°* («низкий стул») (В связи с присутствием лабиализованной фонемы *d°* лишь в заимствованных основах в абхазско-абазинском) // LIX научная сессия ин-та языкознания им. А. С. Чикобава посвященная 100-летию со дня рождения акад. С. Н. Джанашиа. 12-15 декабря, 2000 г. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 2000. - С. 34-35.
379. ბილაბიალური მ სონანტის „მადელაბიალიზებელი“ როლის შესახებ და აფხ. ამცა („ცეცხლი“) ფუძის ამოსავალი სახეობა // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XI : მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2000. - გვ. 39-40.
О «делабиализирующей» роли билабиального сонанта *m* и исходная разновидность абхазской основы *amca* («огонь») // Чикобавские чтения XI : Материалы / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 2000. - С. 39-40.
380. ერთი ფონეტიკური პროცესი (ს...გ > ს...კ) და ეთნონიმ მოსინიკების ამოსავალი ფუძის საკითხი // აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნ. სესია : მოხსენებების მოკლე შინაარსები. 2000 წლის

16-19 ნოემბერი / ივ.ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინ-ტი. - თბ., 2000. - გვ. 41-43.

Один фонетический процесс (s... g > s... k) и вопрос исходной основы этнонима **mosiniḱ** // Научная сессия посвященная 100-летию со дня рождения акад. С. Н. Джанашиа. 16-19 ноября, 2000 г. Краткие содержания докладов / Ин-ут истории и этнологии им. И. А. Джавахишвили. - Тб., 2000. - С. 41-43.

381. მიწათმოქმედების დარგის ერთი საერთო ზმნური ფუძე ქართულსა და აფხაზურში და მისი ეტიმოლოგიის ცდა // ქართველური მეცნიერება. ტ. 4. - ქუთაისი, 2000. - გვ. 233-234. - რეზ. ინგლ.

Общая глагольная основа из отрасли земледелия в грузинском и абхазском и попытка ее этимологизации // Картвльское наследство. Т. 4. - Кутаиси, 2000. - С. 233-234. - Рез. англ.

382. მჭევალ-იდან [ფ]ხე-მდე (აფხაზურ-ადიღურ ენათა სათანადო ფუძეებთან ურთიერთობის გათვალისწინებით) // XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ზუგდიდი. 2000 წ. 20-21 ოქტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2000. - გვ. 72-74.

От **mḱevali** "служанка" до [p]хе (с учетом соответствующих основ абхазско-адыгских языков) // XX республиканская диалектологическая научная сессия. Зугдиди, 2000 г. 20-21 окт. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 2000. - С. 72-74.

383. „ნიბლიას“ სემანტიკისათვის // თბილისის სახელმწ. უნ-ტის ახალი ქართული ენის კათედრისა და არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის სამეცნ. სესია მიძღვნილი ვ. თოფურიას ხსოვნისადმი. 2000 წ. 8 იანვარი / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 2000.

К семантике **niblia** «зблик» // Научная сессия кафедры новогрузинского языка ТГУ и Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава, посвященная памяти В. Топуриа. 8 января 2000г. / АН Грузии. - Тб., 2000.

384. საერთო იბერიულკავკასიური „ნებისა“ და „გამარჯვების“ სიმბოლო ✎ და მისი ლინგვისტური საფუძველი // იბე-

რიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 2000. - ტ. 34. - გვ. 124-125.

Общеиберийско-кавказский символ «воли» и «победы» и его лингвистическая основа // Иберийско-кавказское языкознание. - 2000. - Т. 34. - С. 124-125.

385. ხის აღმნიშვნელ ფუძეთა ურთიერთმიმართებისათვის ქართველურსა და აფხაზურ-ადიღურ ენებში (იბერიულ-კავკასიურ ენათა გენეტური ურთიერთობისა და კონტაქტის ნიადაგზე წარმოქმნილი საერთო მასალის გამიჯვნისათვის) // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება. - 2000. - ტ. 34. - გვ. 126-128.

К взаимоотношению основ, обозначающих дерево в картвельских и абхазско-адыгских языках (К размежеванию общего материала, образованного на почвах генетической связи и контактов) // Иберийско-кавказское языкознание. - 2000. - Т. 34. - С. 126-128.

2001

386. აფხაზური და აბაზური ენების რთული მორფონოლოგიურ-სინტაქსურ-ლექსიკოლოგიური მოდელი (გრამატიკის აგების პრინციპებთან დაკავშირებით) // ვარლამ თოფურია-100 : [კრებული] / თბილისის სახ. უნ-ტი, საქ. მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 2001. - გვ. 9-11. - ტექსტი პარალ. რუს.

Сложная морфонологическая, синтаксическая и лексикологическая модель абхазского и абазинского языков (В связи с принципами построения грамматики) // Варлам Топурия - 100: [Сборник] / Тбил. Гос. ун-т. АН Груз. Институт языкознания. - Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 2001. - С. 11-12. - Текст парал. груз.

387. ერთი ფონეტიკური კანონზომიერება ბგერათა ფარდობისა : ქართ. ხ (ჰ), ხვ (ჰვ) - აფხ ჰ, ჰ° (ნასესხებ ფუძეებში) და სვან. მგხვგე („ძმა ძმისთვის“) - აფხ. ამაჰ° („სიმე“) // არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LX სამეცნ. სესია. 2001 წლის 18-21 დეკემბერი / საქ. მეცნ. აკად. - თბ., 2001. - გვ. 33-34.

Одна фонетическая закономерность звуковых соотношений: груз. **x** (**q**), **xv** (**qv**) - **ახ** **h**, **h°** (в заимствованных основах) и сван **məxvbe** («брат для брата») – **абх. ámah°** («зять») // LX научная сессия ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. 18-21 дек. 2001г. / АН Грузии. - Тб., 2001. - С. 33-34.

388. ვ. თოფურია, მ. ქალდანი - „სვანური ლექსიკონი“ // აკად. ვ. თოფურიას დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სესიის მასალები. - თბ., 2001. - გვ. 14-15.
В. Топтуриа, М. Калдани – «Сванский словарь» // Юбилейная сессия, посвященная 100-летию со дня рождения акад. В. Т. Топуриа. Тезисы докладов. - Тб., 2001. - С. 14-15.
389. ზოგი რამ ბ-ნ ვარლამ თოფურიას შესახებ // ბურჯი ეროვნებისა. - 2001. - N5. - გვ. 5.
Некоторые данные о г-не Варламе Топуриа // Бурджи эрв-небиса. - 2001. - №5. - С. 5.
390. ქართ. უცხო და აფხ. აჩაჲ („ვარგისი“, „კარგი“) ფუძეების შედგენილობა და თავდაპირველი მნიშვნელობა // XXI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია. ქ. ბათუმი, 2001. 26-27 ოქტ. მოხსენებათა თეზისები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2001. - გვ.65-66.
Структура и исходное значение груз. **უცხო** («чужой», «хороший») и **აფხ. აჩაჲ** («пригодный», «хороший») // Материалы XXI республиканской диалектологической научной сессии. Батуми, 2001 г. 26-27 окт. Тезисы докладов / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 2001. - С. 14-15.

2002

391. სვანური **ამსვალდ** („ადამიანი“) // ქუთაისური საუბრები - IX: სიმპოზიუმის მასალები : მოხსენებათა თეზისები / ქუთაისის სახელმწ. უნ-ტის დიალექტ. სამეცნ.-კვლევ. ინ-ტი. - ქუთაისი, 2002. - გვ. 44.
Сванское **amsvald** («человек») // Кутаисские беседы - IX. Материалы симпозиума. Тезисы докладов / Науч.-исслед. Ин-т диалектологии Кутаисского гос. ун-та. - Кутаиси, 2002. - С. 44.

392. ქალის საკუთარი სახელი ადა აფხაზურში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XIII : მასალები / საქ. მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2002. - გვ. 53.
Женское собственное имя *ada* в абхазском // Чикобавские чтения XIII : Материалы / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 2002. - С. 53.

2003

393. შ° (||ს°) ფუძე-წინდებული აფხაზურსა და აბაზურში // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 2003. - ტ. 22. - გვ. 11-15. - რეზ. რუს., ინგლ.
Основа-преверб *š°* (||*s°*) в абхазском и абазинском языках // Ежегодник иберийско-кавказского языкознания. - 2003. - Т. 22. - С. 11-15. - Рез. рус., англ.

2004

394. კალკებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი ქართულში // ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წგ. 12. - 2004. - გვ. 12-13.
Некоторые вопросы, связанные с кальками в грузинском языке // Вопросы культуры грузинской речи. кн. 12. - 2004. - С. 12-13.
395. ლინგვისტური ნაშრომი იუნესკოს ეგიდით [რეც. წგ-ზე: თ. გვანცელაძე. აფხაზური და ქართული ენების შემსწავლელთათვის. - თბ.: ინტელექტი, 2003. ტ. 1. - 240 გვ.; ტ. 2. - 252 გვ.] // ბურჯი ეროვნებისა. - 2004. - №1-3. - გვ. 35.
Лингвистический труд под эгидой ЮНЕСКО [Рецензия о книге: Т. Гванцеладзе. Для изучающих абхазского и грузинского языков. - Тб.: Интеллекти, 2003. Т.1. - 240 с.; Т. 2. -252 с.]. - // Бурджи эрვნებისა. - 2004. №1-3. - С. 35.
396. როდის ამდიდრებს კალკები ენას და როდის აღარბებს? // საქართველოს რესპუბლიკა. - 2004. - 14 თებერვალი. - N37 (4766). - 4 გვ.

Когда обогащают язык кальки и когда обедняют? // Сакар-
თველოს რესპუბლიკა. - 2004. - 14 ფებვრალი. №37 (4766). - С. 4.

2005

397. როდის ამდიდრებს კალკები ენას და როდის აღარიბებს?
// გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. - 2005. - N2. -
გვ. 18-33.
Когда обогащают кальки язык и когда обедняют? // Журнал
Гелатской Академии наук. - 2005. №2. - С. 18-33.

2006

398. აფხ. აშაქჟს („წელიწადი“) სიტყვის აგებულება- ეტიმო-
ლოგია // არხ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტის LXV
სამეცნ. სესია. 2006 წლის 25-28 დეკემბერი. მოხსენებათა
თეზისები / საქ. მეცნ. აკადემია. - თბ., 2006.
Структура и этимология абхаз. слова ашәкәʃ („год“) // LXV
научная сессия Ин-та языкознания им. А. С. Чикобава. 25-28
декабря. 2006 г. Тезисы докладов / АН Грузии. - Тб., 2006.
399. აბაზური ენა = Абазинский язык : (მოკლე მიმოხილვა) / რედ.:
თ. გვანცელაძე, რ. ჯანაშია, რუს. ვერსიის რედ. მ. აბალაკი.
ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : [უნივერსალი], 2006. - 210 გვ.
- ტექსტი ქართ. და რუს. ენ.
Абазинский язык (Краткое обозрение) / Ред. Т. Гванцеладзе, Р.
Джанашиа. Ред. рус. версий М. Абалаки. - Тб.: [универсали],
2006. - 210 с. - На груз. и рус. яз.
400. მცირე შენიშვნა ლაშა სახელთან დაკავშირებით // არნოლდ
ჩიქობავას საკითხავები XVII, 2006 წ. 2-5 მაისი : მასალები /
საქ. მეცნ აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი (თბილისი). სამეც-
ნიერო სესია „არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები“ (17, 2006). -
თბ., 2006. - გვ. 29-31.
Краткое замечание в связи с именем laša // Чикобавские чте-
ния XVII, 2-5 мая 2006 г. Материалы / АН Груз. Ин-т. Языко-
знания (Тбилиси). Научная сессия «Чикобавские чтения» (17,
2006). - Тб., 2006. - С. 29-31.

2007

401. დიალექტოლოგიისა და ენობრივი კონტაქტების შესახებ // XXVII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნ. სესია : თელავი, 2007 წლის 9-10 ნოემბერი. მოხსენებათა თეზისები / ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2007.
О диалектологии и языковых контактах // XXVII республиканская диалектологическая науч. сессия. Телави, 9-10 ноября, 2007 г. Тезисы докладов / Ин-т языкознания . - Тб., 2007.

2009

402. ქართული ენის ფონოლოგიური მოდელის დარღვევის გამო წარმოთქმაში // ქართული ენა და ლიტერატურა : [5 ტომად] : ტ. 2: ქართული ენა / გამოცდების ეროვნული ცენტრი. - თბ., 2009. - გვ. 276-278.
О нарушении в произношении фонологической модели грузинского языка // Грузинский язык и литература : [в 5 томах] : Т. 2 : Грузинский язык / Национальный экзаменационный центр. - Тб., 2009. - С. 276-278.

2011

403. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების თანამედროვე მდგომარეობა : (80-იანი წლები) : [მოხსენება] // ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები. 3: კრებული ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს / რედ.: თ. გვანცელაძე, მ. ნაჭყებია; სოხუმის სახელმწ. უნი-ტი, ქართველური ენათმეცნიერების ინ-ტი; აფხაზური ენისა და კულტურის ინ-ტი. - თბ.: უნივერსალი. - 2011. - გვ. 9-17.
Современное положение иберийско-кавказского языкознания : (80-е годы) : [Доклад] // Проблемы лингвистической кавказологии и абхазоведения. 3 : Сборник посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе / Ред.: Т. Гванцел

ლადზე, М. Начкебия; Сухумский гос. унив.-т, Ин-т картвельского языкознания; Ин-т абхазского языка и культуры. - Тб.: Универсали, 2011. - С. 9-17.

404. Ашьхарыуатәи адиалекти егырт аҭсуа-абаза диалектқәа рыбжьара уи иааннакыло аҭыҭи (Атеқстқәа ацны) / Ақыртҭа бызшәахьтә еиҭаргеит Н. В. Арыш-пҭхаи, Е. Кь. Кьыл-пҭхаи; Аред. В. М. Бганба. - Ақәа.: 2011. - 457 ад. - Арез. урыс.
აშხარული დიალექტი და მისი ადგილი სხვა აფხაზურ-აბაზურ დიალექტთა შორის (ტექსტებითურთ) / ქართულიდან აფხაზურ ენაზე თარგმნეს ნ. არშბამ და ე. კილბამ; რედ. ვ. ბგანბა. - სოხუმი, 2011. - 457 გვ. - რეზ. რუს.
Ашхарский диалект и его место среди других абхазско-абазинских диалектов (С текстами) / С груз. на абх. перевели Н.В. Аршба и Э.К. Килба; Ред. В.М. Бганба. - Сухуми, 2011. - 457 с. - Рез. рус.

2014

405. ანას : [წერილები და მოგონებები ანა კალანდაძეზე] / არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი; რედ. გუჩა კვარაცხელია. - თბ., 2014. - გვ. 14.
Anne : [Письма и воспоминания о Анне Каландадзе] / Ин-т языкознания им. А. С. Чикобава; Ред. Гуча Кварацхелиа. - Тб., 2014. - С. 14.

ქეთევან ლომთათიძის რედაქციით გამოცემული
შრომები

Works Edited by Ketevan Lomtadze

Труды изданные под редакцией Кетеван Ломтатидзе

1941

406. რუსთაველი, შოთა. აბჟას-ცა ზმუ : აპოემა / აქერთუა ეითეიგეიტ დ. გულია; [ასახ~აქუა თიხიტ ი. თოიძე]; აფგაუა - მ. დელბა/ - აყუა, 1941. - 345 ად. + 18 აილლ. - აფსუა ტექსტ. - ახვ ქერთგ., ურგს.

აიცრედაქტორ ს. ჯანაშია.

რუსთაველი, შოთა. ვეფხისტყაოსანი : პოემა / ქართულიდან აფხაზურად თარგმნა დ. გულიამ; [ილ. ი. თოიძე]; შესავ. მ. დელბასი. - სოხუმი, 1941. - 345, [4] გვ. + [18] ჩართ. ფ. ილ. - ტექსტი აფხაზ. - პარალ. თავგ. ქართ., რუს.

თანარედ.: ს. ჯანაშია.

Руставели, Шота. Витязь в тигровой шкуре : Поэма / Перевод с грузинского Дмитрия Гулия ; [Иллюстр. Ир. Тоидзе] ; Предисловие М. Делба. - Сухуми, 1941. - 345 с. + 18 с. илл. - Текст абх. - Паралл. титуль. л. груз, рус.

Соред. С. Джанашиа.

1950-1964

407. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია; ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1950...

1950 წ. ტ. 1 - 1964 წ. ტ. 8.

მთ. სარედ. კოლეგიის წევრი.

Толковый словарь грузинского языка / АН Груз. ССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Изд-во АН. Груз. ССР, 1950...

1950 г. Т. 1 - 1964 г. Т. 8.

Член гл. редколлегии.

1953-1964, 1968-1973, 1978-2005

408. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება = Иберийско-кавказское языкознание = Ibero-Caucasica / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია ; ენათმეცნ. ინ-ტი - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1946...
1953 წ. ტ. 5 (თანარედ. ივ. გიგინეიშვილი).
1954 წ. ტ. 6. - 1962 წ. ტ. 13 (რედაქტორი).
1964 წ. ტ. 14 (თანარედ. ვ. ფანჩვიძე).
1968 წ. ტ. 16 - 1973 წ. ტ. 18 (სარედ. კოლეგიის წევრი)
1978 წ. ტ. 20 - 1989 წ. ტ. 28 (მთ. რედაქტორი).
1990 წ. ტ. 29 - 2005 წ. ტ. 35 (სარედ. კოლ. წევრი).
Иберийско-кавказское языкознание / АН Груз. ССР. Ин-т языкознания. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1946 ...
1953 г. Т. 5(Соред. Ив. Гигинеишвили).
1954 г. Т. 6. - 1962 г. Т. 13 (Редактор).
1964 г. Т. 14 (Соред. В. Панчвидзе)
1968 г. Т. 16 - 1973 г. Т. 18 (Член Редаколлегии)
1978 г. Т. 20 - 1989 г. Т. 28 (Гл. Редактор)
1990 г. Т. 29 - 2005 г. Т. 35 (Член Редаколлегии)

1955

409. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინ-ტის VI (XII) სამეცნ. სესია. 1955 წლის 10-11 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. -თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1955. - 54 გვ.
VI (XII) науч. сессия Ин-та языкознания Акад. Наук. Груз. ССР. 10-11 июня 1955 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1955. - 54 с.

1956-1959

410. რუსულ-ქართული ლექსიკონი / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა.
ტ.1. - 1956. - 802 გვ.
ტ.2. - 1958. - 830 გვ.

ტ.3. - 1959. - 822 გვ.

სარედ. კოლეგიის თავმჯდომარე.

Русско-грузинский словарь / АН Груз. ССР. - Тბ.: Изд-во АН Груз ССР.

Т. 1. [А - М] - 1956. - 802 с.

Т. 2. [Н - П] - 1958. - 830 с.

Т. 3. [Р - Я] - 1959. - 822 с.

Предс. редколлегии.

411. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინ-ტის XIII სამეცნ. სესია. 1956 წლის 16-17 მაისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1956. - 41გვ.

XIII науч. сессия Ин-та языкознания Акад. Наук. Груз. ССР. 16-17 мая 1956 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1956. - 41с.

1957

412. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინ-ტის XIV სამეცნ. სესია. 1957 წლის 10-12 ივნისი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1957. - 35 გვ.

XIV науч. сессия Ин-та языкознания Акад. Наук. Груз. ССР. 10-12 июня 1957 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1957. - 35 с.

1958

413. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინ-ტის XVI სამეცნ. სესია. 1958 წლის 10-11 ნოემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1958. - 38 გვ.

XVI науч. сессия Ин-та языкознания Акад. Наук. Груз. ССР. 10-11 ноября 1958 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1958. - 38 с.

1959

414. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინ-ტის XVIII სამეცნ. სესია. 1959 წლის 30-31 დეკემბერი. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: 1959, საქ.სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა. - 24 გვ.
XVIII науч. сессия Ин-та языкознания Акад. Наук. Груз. ССР. 30-31 декабря 1959г. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1959. - 24 с.
415. ჯანაშია, ს. შრომები. ტ. 3 / საქ. სსრ მეცნ აკადემია; ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გან-ბა, 1959. - 369 გვ.
სარედ. კოლეგიის წევრი.
Джанашиа, С. Труды. Т. 3 /АН Груз. ССР ; Ин-т языкознания. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1959. - 369 с.
Член редколлегии.

1961

416. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინ-ტისა და ხელნაწერთა ინ-ტის გაერთიანებული სამეცნ. სესია. 1961 წლის 14, 15 და 17 აპრილს. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1961. - 45 გვ.
თანარედ. ილ. აბულაძე.
Объединенная науч. сессия Ин-та языкознания и Ин-та рукописей Акад. Наук. Груз. ССР. 14, 15 и 17 апреля 1961 года. План работы и тезисы докладов. - Тб.: Изд-во АН ГССР, 1961. - 45с.
Соред. И. Абуладзе.

1966

417. Арстаа Шь. К., Чкадуа Л.П. Апысуа бызшэа (Афонетикеи аморфологиეи). Алекциакуа ркурс. - Акуа, Алашара, 1966. - 259 ад.

Аристава, Ш.К., Чкадуа, Л.П. Абхазский язык (Фонетика и морфология). Лекц. Курс. - Сухуми, Алашара, 1966. - 259 с.

1967

418. კაიშაური, ლ. მთიულურის დარგობრივი ლექსიკა / საქ. სსრ მეცნ. აკად.; ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1967. - 255გვ.
Кайшаури, Л. Отраслевая лексика мтиульского диалекта / Академия наук Груз. ССР; Ин-т языкознания. – Тб.: Мецниереба, 1967. - 255 с.
419. Языки народов СССР. Т. 4. Иберийско-кавказские языки. - М.: Наука, 1967. - 712 с.
Соред.: Е.А. Бокарев, Ю. Д. Дешериев, М.А. Кумахов, Г.Б. Муркелинский, С.М. Хайдаков, А.К. Шагириов.

1970

420. Чкадуа, Л.П. Система времен и основных модальных образований в абхазско-абазинских диалектах / АН Груз. ССР, Абх. ин-т языка, лит-ры и истории. - Тб. : Мецниереба, 1970. - 310 с. - Библиогр.: с. 301-306.

1972-2004

421. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები: [სტატიების კრებული] / საქ. სსრ მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1972...
წ. 1 - 12. - 1972 - 2004 წწ.
სარედ. კოლეგიის წევრი.
Вопросы культуры грузинской речи: [Сборник статей] / АН Груз. ССР; Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба. 1972...
Кн. 1-12. - 1972-2004 гг.
Член редколлегии.

1973

422. ციკოლია, მ. სიტყვათა რიგი აფხაზურ ენაში / დ. გულიას სახ. აფხაზეთის ენის, ლიტ. და ისტ. ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1973. - 389 გვ. : 1 ფ. ტაბლ.
Циколия, М. Порядок слов в абхазском языке / Абхаз. ин-т языка, литературы и истории им. Д.И. Гулия. - Тб.: Мецниереба, 1973. - 389 с.: 1 л. табл.

1974

423. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადული = Ежегодник ибенийско-кавказского языкознания = Annual of ibero-caucasian linguistics / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. - თბ.: მეცნიერება, 1974... (ტექსტი ქართ., ინგლ., რუს.)
1974 წ. ტ. 1 - 1982 წ. ტ. 9 (მთ. რედ. მოადგილე).
1983 წ. ტ. 10 - 1988 წ. ტ. 15 (სარედ. კოლეგიის წევრი).
1989 წ. ტ. 16 - 2003 წ. ტ. 22. (მთ. რედაქტორი).
Ежегодник ибенийско-кавказского языкознания / АН Груз. ССР; - Тб.: Мецниереба. 1974... (Текст на груз., англ., рус.)
1974 г. Т. 1 - 1982 г. Т. 9 (Зам. гл. ред.).
1983 г. Т. 10 - 1988 г. Т. 15 (Чл. редколлегии).
1989 г. Т. 16 - 2003 г. Т. 22. (Гл. ред.).

1979

424. თოფურია, ვ. შრომები. ტ. 3 / საქ. სსრ მეცნ. აკად; ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1979. - 343 გვ. - რეზ. რუს.
სარედ. კოლეგიის წევრი.
Топурия, В.Т. Труды. Т.3 / АН Груз. ССР; Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1979. - 343 с. - Рез. рус.
Член редколлегии.

1981

425. ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები = Вопросы структуры картвельских языков :[კრებული]. ტ. 5 / საქ. სსრ მეცნ. აკად.; ენათმეცნიერების ინსტიტუტი. - თბ. : მეცნიერება, 1981. - 222 გვ. - ტექსტი ქართ., რუს.
თანარედ. ი. ქავთარაძე.
Структура картвельских языков : [Сборник]. Т. 5. / АН Груз. ССР; Ин-т языкознания. - Тб.: Мецниереба, 1981. -222 с. - Текст на груз., рус. яз.
Соред. И. Кавтарадзе.

1983

426. რუსულ-ქართული ლექსიკონი / საქ. სსრ მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინ-ტი ; [შემდგ.: რ. გაგუა, ნ. ვაჩნაძე, ლ. კაიშაური [და სხვ.]]. - თბ. : საბჭ. საქართველო, 1983. - 864 გვ.
სარედ. კოლ. წევრი.
Русско-грузинский словарь / АН ГССР, Ин-т языкознания; [Сост. Н.С. Вачнадзе, Р.Р. Гагуа, Л.Г. Кайшаури и др.]. - Тб.: Сабчота Сакартвело, 1983. - 864 с.
Член редколлегии.
427. Килба, Э.К. Особенности речи батумских абхазов / АН ГССР, Абхаз. ин-т яз., лит. и истории им. Д.И. Гулиа. – Тб. : Мецниереба, 1983. - 100 с. - Парал. загл. на абхаз. и груз. яз.

1984

428. ვარლამ თოფურია (1901-1966) : ბიობიბლიოგრაფია / საქ. სსრ მეცნ. აკად., ცენტრ. სამეცნ. ბიბ-კა; შემდგ.: მ. პატარაია, ვ. გოგილაშვილი. - თბ. : მეცნიერება, 1984. - 140 გვ.
თანარედ. ს. ხადურია.
Варлам Топуриа (1901-1966) : Биобиблиография / АН ГССР, Центр. науч. Библиотека. Сост.: М. Патараиа, В. Гогилашвили. - Тб.: Мецниереба, 1984. - 140 с.
Соред. С. Хадური.

188

429. VI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია მიძღვნილი ქართული ენის დიალექტოლოგიური ატლასისა და ენის ისტორიის საკითხებისადმი (ქუთაისი, 1984 წ. 25-26 ოქტომბერი). მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. - თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1984. - 33 გვ.
თანარედ. შ. ძიძიგური.
VI республиканская диалектологическая научная сессия, посвященная вопросам диалекто-логического атласа и истории грузинского языка (г. Кутаиси, 25-26 октября 1984 г.). План работы и тезисы докладов. -Тб.,1984. - 33 с.
Соред. Ш. Дзидзигური.
430. ქართული ზმნის უღვლილების ფორმოზრივი და სემანტიკური ანალიზი : XLI სამეცნ. სესიის მასალები / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1984. - 31 გვ.
Формальный и семантический анализ спряжения грузинского глагола: Материалы XLI науч. сес. / АН ГССР. Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава - Тб.: Мецниереба, 1984. - 31 с.
431. Конджария, В.Х. Из истории развития абхазского литературного языка : (Дореволюционный период). - Сухуми : Алашара, 1984. - 87 с.
კონჯარია, ბ. ხ. აფხაზური სალიტერატურო ენის განვითარების ისტორიიდან (რევოლუციამდელი პერიოდი) (რუს. ენ.)

1987-1997

432. ეტიმოლოგიური ძიებანი / საქ. სსრ. მეცნ. აკადემია; არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1987 ...
1987 წ. [ტ. 1]. - 1997 წ. [ტ. 6].
სარედ. კოლეგიის წევრი.
Этимологические разыскания / АН ГССР. Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава. - Тб.: Мецниереба, 1987 ...
1987 г. [Т. 1]. - 1997 г. [Т. 6].
Член редколлегии.

1988

433. დიალექტოლოგიური კრებული / საქ. სსრ მეცნ. აკადემია; არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: მეცნიერება, 1988. - 168 გვ.
სარედ. კოლეგიის წევრი.
Диалектологический сборник /АН ГССР; Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава. - Тб.: Мецниереба, 1988. - 168 с.
Член редколлегии.
434. ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი / ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე ; საქ. სსრ მეცნ. აკადემია ; არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1988. - 522 გვ.
Словарь морфем и модальных элементов грузинского языка / В. Джорбенадзе, М. Кобаидзе, М. Беридзе; АН ГССР. Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава. - Тб.: Мецниереба, 1988. - 522 с.

1989

435. Категория грамматических классов в иберийско-кавказских языках : [Материалы сес.: Региональная научная сессия по историко-сравнительному изучению иберийско-кавказских языков (7, 1977, Сухуми) / АН ГССР, Абхаз. ин-т яз., лит. и истории им. Д.И. Гулиа. - Тб. : Мецниереба, 1989. - 164 с.
გრამატიკულ კლასთა ისტორია იბერიულ-კავკასიურ ენებში (რუს. ენ.)

1991

436. გვანცელაძე, თ. ზმნის უარყოფით ფორმათა წარმოების ძირითადი პრინციპები აფხაზურსა და აბაზურ ენებში / საქ. მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. - მეცნიერება, 1991. - 70 გვ. - რეზ. რუს.
Гванцеладзе, Т. И. Основные принципы образования отрицательных форм глагола в абхазском и абазинском языках / Ин-т

190

языкознания им. Арн.Чикобава АН Грузии. - Тб. – Мецниереба, 1991. - 70 с. - Рез. рус.

437. ქართული ენის სახელობნური ფუძეების ლექსიკონი : (მასალები ქართ. ენის სისტემატ. კურსისათვის) / გ. გოგოლაშვილი, ც. კვანტალიანი, დ. შენგელია; საქ. მეცნ. აკად., აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1991. - 408 გვ.

მთ. რედაქტორი.

Словарь основ наречий грузинского языка : (Материалы для системного курса грузинского языка) / Г. Гоголашвили, Ц. Кванталиани, Д. Шенгелиа ; Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава АН Грузии. - Тб. : Мецниереба, 1991. - 408 с.

Гл. редактор.

1994

438. ხალხური სიბრძნე. ტ. 1 : მეგრული და ლაზური ანდაზები / შემდგ.: რ. შეროზია, ო. მემიშიში. - თბ. : მსგეფსი, 1994. - 270 გვ.
Народная мудрость. Т. 1 : Мегрельские и лазские пословицы / Сост.: Р. Шерозиа и О. Мемишиши. - Тб. : Мსგეფსი, 1994. - 270 с.

439. გვანცელაძე, თ. აფხაზეთთან დაკავშირებული ჩანართები ჯუანშერის მატანის ტექსტში / საქ. მეცნ. აკად.; არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : მეცნიერება, 1997. - 46გვ. - რეზ.ინგლ.,რუს.

თანარედ.რ. თოფჩიშვილი.

Гванцеладзе,Т. И. Интерполяции,связанные с Абхазией, в Тексте летописи Джуаншера / Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава АН Грузии. - Тб. - Мецниереба,1997. – 46 с. - Рез. англ., рус.

Соред. Р. Топчишвили.

2000

440. გვანცელაძე, თ. მცირე აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი / ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწ. უნ-ტი. - თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 2000. - 196 გვ.

Гванцеладзе, Т. И. Краткий абхазско-грузинский словарь / ТГУ им. И. Джавахишвили. - Тб.: Изд. ТГУ, 2000. - 196 с.

2003

441. გვანცელადე, თ. აფხაზური და ქართული ენების შემსწავლელთათვის / იუნესკო, საქ. რესპ. იუნესკოს საქმ. ეროვნ. კომისია, საქ. მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ. : ქართული ენა : ინტელექტი. - პარალ. თავფ. აფხ., ინგლ., რუს. ენ.
ტ. 1 : აფხაზური ენის გრამატიკული მიმოხილვა : აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი. - 2003. - 240 გვ. - ქართ ენ.
ტ. 2 : ქართული ენის გრამატიკული მიმოხილვა : ქართულ-აფხაზური ლექსიკონი. - 2003. - 252 გვ. - აფხაზ. ენ.
Гванцеладзе, Т. И. Для изучающих абхазского и грузинского языков / ЮНЕСКО, Национальная комиссия по делам ЮНЕСКО Республики Грузия, Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава АН Грузии. - Тб.: Картули эна, Интеллекти. – Титульный лист параллельно на абх., англ., рус. яз.
Т. 1 : Грамматический очерк абхазского языка : Абхазско-грузинский словарь. - 2003. - 240 с. - На груз. яз.
Т. 2 : Грамматический очерк грузинского языка : Грузинско-абхазский словарь. - 2003. - 252 с. - На абхаз. яз.

2006

442. მაჭავარიანი, ნ. სინტაქსურ მიმართებაში შემავალი ზმნური კატეგორიები აფხაზურსა და ქართულში: [მონოგრაფია] / არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: ქართული ენა, 2006. - 164 გვ.
Мачавариани, Н.М. Глагольные категории в абхазском и грузинском языках, вступающие в синтаксические отношения : [Монография] / Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава. - Тб.: Картули эна, 2006. - 164 с.

2008

443. ჩუხუა, მ. იბერიულ-იჩქერიულ ენათა შედარებითი გრამატიკა: [მონოგრაფია] / ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწ. უნივერსიტეტი, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ.: უნივერსალი, 2008. - 763 გვ.
Чухуа, М. Сравнительная грамматика иберийско-ичкерийских языков : [Монография] / ТГУ им. И. Джавахишвили, Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава . - Тб., Универсали, 2008. - 763 с.

2010

444. Джанашиа, Б. П. Абхазская лексика виноградарства и виноделия / Сухумский гос. ун-т. Ин-т абхаз. яз. и культуры. - Тб. : [Интеллекти], 2010. - 107 с. : ил. + [4] вкл. л. ил., [1] вкл. л. фронт. портр. - Парал. тит. л. абхаз.
Соред, Т.И. Гванцеладзе.
ჯანაშია, ბ. პ. მევენახეობისა და მეღვინეობის აფხაზური ლექსიკა (რუს. ენ.)

2011

445. გვანცელაძე, თ. აფხაზური ენა : სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება : [მონოგრაფია] / სოხუმის სახელმწ. უნ-ტი, აფხაზური ენისა და კულტურის ინ-ტი. - თბ. : უნივერსალი, 2011. - 560 გვ. - თავფურ. ქართ., აფხ. ენ.
Гванцеладзе, Т. Абхазский язык : Структура, история, функционирование : [Монография] / Сухумский гос. университет, Ин-т абхазского языка и культуры. - Тб., 2011. - 560 с. – Титульный лист на груз., абх. яз.
446. Мачавариани, Н. Глагольные категории в абхазском и грузинском языках, вступающие в синтаксические отношения / Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава. - Тб. : Дедаена, 2011 - 142 с.

მაჭავარიანი, ნ. სინტაქსურ ურთიერთობებში შემავალ ზმნათა კატეგორიები აფხაზურ და ქართულ ენებში (რუს. ენ.)

2012

447. გვანცელაძე, თ. აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი : [4500-მდე სიტყვა]. - თბ. : ინტელექტი, 2012. - 236 გვ. - ეძღვნება აფხაზური მხატვრული ლიტერატურის შექმნის 100 წლისთავს. - გარეკანი და თავფურ. ქართ., აფხ. ენ.
Гванцеладзе, Т. Абхазско-грузинский словарь : [около 4500 слов]. - Тб.: Интеллекти, 2012. - 236 с. - Посвящается 100-летию основания абхазской художественной литературы. - Обложка и титуль. лист на груз., абх. яз.
448. გვანცელაძე, თ. ქართულ-აფხაზური ლექსიკონი : [4200-მდე სიტყვა] - თბ. : ინტელექტი, 2012. - 260 გვ. - ეძღვნება აფხაზური მხატვრული ლიტერატურის შექმნის 100 წლისთავს. - გარეკანი და თავფურ. ქართ. და აფხ. ენ.
Гванцеладзе, Т. Грузинско-абхазский словарь : [около 4200 слов]. - Тб.: Интеллекти, 2012. - 260 с. - Посвящается 100-летию основания абхазской художественной литературы. - Обложка и титуль. лист на груз., абх. яз.

ლიტერატურა ქეთევან ლომთათიძის შესახებ
Publications about Ketevan Lomtadidze
Литература о Кетеван Ломтатидзе

1947

449. მშრომელთა დეპუტატების ადგილობრივი საბჭოების დეპუტატობის კანდიდატთა დასახელება [...]. ბ. ლომთათიძე // კომუნისტი. - 1947. - 13 დეკ. - გვ. 2.; Заря Востока. - 1947. - 12 дек.
Выдвижение кандидатов в депутаты местных советов [...Кетеван Виссарионовна Ломтатидзе] // Коммунисти. - 1947. - 13 дек. - С. 2.; Заря Востока. - 1947. - 12 дек.

1950

450. Дзидзигური, В. Простой советский человек // Учительская Газета. - 1950. - 16 дек.

1953

451. Академики, профессора, научные сотрудники, служащие Академии Наук Грузинской ССР единодушно выдвинули кандидатами в депутаты Тбилисского городского Совета депутатов трудящихся ... К. В. Ломтатидзе и др. // Заря Востока. - 1953. - 24 янв. - С. 2.

1954

452. თოფურია, ვ., შალამბერიძე, გ. მოწინავე საბჭოთა ენათმეცნიერი : [სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატობის კანდიდატები] // კომუნისტი. - 1954. - 3 მარტი. - გვ. 2.
Топурия В., Шаламберидзе, Г. Передовой советский языковед: [Кандидаты в депутаты в Верховный Советов СССР] // Коммунисти. - 1954. - 3 марта. - С. 2.

195

453. სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატები // კომუნისტი.
- 1954. - 13 თებ.; Заря Востока. - 1947. - 13 февр.
Кандидаты блока коммунистов и беспартийных // Комунисти.
- 1954. - 13 февр.; Заря Востока. - 1947. - 13 февр.
454. სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატობის კანდიდატ-
თა რეგისტრაცია // კომუნისტი. - 1954. - 9 თებ.; Заря Востока.
- 1947. - 9 февр.
Регистрасия кандидатов в депутаты Верховного совета СССР //
Комунисти. - 1954. - 9 февр.; Заря Востока. - 1947. - 9 февр.
455. Мухранели, Г. Беспокойное сердце // Заря Востока. - 1954. - 10
марта. - С. 2.

1956

456. Женщины-ученые (Женщины Страны социализма) // Заря
востока. - 1956. - 8 марта. - С. 3.: Коллективное фото.

1958

457. დელბა, მ., ციკოლია, მ. ხალხის ღირსეული შვილი // საბჭო-
თა აფხაზეთი. - 1958. - მარტი.
Делба, М., Циколия, М. Достойная дочь всего народа //
Сабчота Апхазети. - 1958. - Марта.
458. შალამბერიძე, გ., გაჩევილაძე, პ. მეცნიერი - ხალხის მსა-
ხური // სახალხო განათლება. - 1958. - 26 თებ. - №9. - გვ. 1.
Шаламберидзе, Г., Гачечиладзе, П. Ученый - слуга народа //
Сахалхо ганатлеба. - 1958. - 26 февр. - №9. - С. 1.
459. ხუბულური, ლ. გულისხმიერი მეცნიერი // კომუნისტი. -
1958. - 11 მარტი. - გვ. 3.
Хубулури, Л. Чуткий ученый // Комунисти. - 1958. - 11 марта.
- С. 3.

1959

460. ქეთევან ლომათათიძე [ნარკვევი]. სახელოვანი თანასოფ-
ლელები // ხიდისთავის კოლმეურნე. - 1959. - 20 ივლ.

Кетеван Ломтатидзе [Очерк]. Славные односельчане // Хидиставის კოლმეურნე. - 1959. - 20 ივლისი.

1960

461. ანთიმე, ქ., ხოფერია, ნ. [ქეთევან ლომთათიძე] // ქალის კალენდარი. - ბათუმი, 1960. - გვ. 55.
Антидзе, К., Хоперия, Н. [Кетеван Ломтатидзе] // Калის კალენდარი (женский календарь). - Батумი, 1960. С. 55.
462. ელისაშვილი, ი. მათ ბევრი აქვთ საერთო... : [მეცნიერ ქალ ქეთევან ლომთათიძესა და სხვა ქართველ დედებს] // თბილისი. - 1960. - 7 მარტი.
Элиашвили, И. У них много общего... : [У ученого-женщины Кетеван Ломтатидзе и других грузинских матерей] // Тბილისი. - 1960. - 7 მარტი.

1962

463. ბრძანებულება საქ. სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა საქ. სსრ საპატიო წოდების მინიჭების შესახებ : [მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში თვალსაჩინო დამსახურებისათვის : ქ. ლომთათიძე და სხვ.] // კომუნისტი. - 1962. - 19 აგვ. - გვ. 4.
Указ Президиума Верховного Совета Грузинской ССР о присвоении почетных званий : [За выдающиеся заслуги в области науки и техники : К. Ломтатидзе и др.] // Кომუნისტი. - 1962. - 19 აგვ. - С. 4.
464. ჯილდო - დირსეულთ [სიგელის გადაცემა საქ. სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდების მინიჭების გამო] // კომუნისტი. - 1962. - 7 ნოემბ. - გვ. 1.
Награда - достойным [Вручение грамот в связи с присвоением почетного звания Заслуженный деятель науки Грузинской ССР] // Кომუნისტი. - 1962. - 7 ნოემბ. - С. 1.

1963

465. ჭუმბურიძე, ზ. ქართული ენის კათედრათა სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენცია [თბილისი. 1963 წ. აპრილი. მოხსენება ქ. ლომთათიძისა] // სკოლა და ცხოვრება. - 1963. - №8. - გვ. 77-79.
Чумбуридзе, З. Научно-методическая конференция кафедр грузинского языка [Тбилиси, апрель 1963г. Доклад К. Ломтатидзе] // Скола да цховრება. - 1963. - №8. - С. 77-79.

1971

466. ცაგარეიშვილი, ნ. ქეთევან ლომთათიძე // საქართველოს ქალი. - 1971. - №5. - გვ. 11.
Цагарейшвили, Н. Кетеван Ломтатидзе // Сакаръвелოს კალი. - 1971. - №5. - С. 11.
467. Дзидзигური, Ш. Сокровищница грузинского языка [Гос. Премия ГССР составителям «Толкового словаря грузинского языка» : К. Ломтатидзе и др.] // Заря Востока. - 1971. - 11 июля. - С. 4.
468. Чикобава, А. Толковый словарь грузинского языка [Интервью с А. Чикобава о словаре и его составителях: ... К. В. Ломтатидзе и др.] // Веч. Тбилиси. - 1971. - 26 янв. - С. 2.

1977

469. მამულაშვილი, მ. საყურადღებო გამოკვლევა : [რეც. წგ.-ზე: ქ. ლომთათიძე. აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი. I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები. - თბ.: მეცნიერება, 1976 (ყდაზე 1977). - 343 გვ.] // წიგნის სამყარო. - 1977. - №24. - გვ. 3.
Мамулашвили, М. Значительное исследование : [Рец. на кн.: К. Ломтатидзе. Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы. - Тб.: Мецნიერება, 1976 (на обл. 1977). - 343 с. - На груз. яз.] // Цигნის სამყარო. - 1977. - №24. - С. 3.

198

470. მეცნიერი ქალები : [... ქეთევან ლომთათიძე, თინათინ შარადზენიძე, თინათინ წერეთელი და სხვ.] // საქართველოს ქალი. - 1977. - №11. - გვ. 15-16.
Ученые женщины : [... Кетеван Ломтатидзе, Тинатин Шарадзенидзе, Тинатин Церетели и др.] // Сакартвелოს კალი. - 1977. - №11. - С. 15-16.
471. ციკლია, მ. ახალი სიტყვა აფხაზურ-აბაზური ენების კვლევაში : [რეც. წგ-ზე: ქ. ლომთათიძე. აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი. I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები. - თბ.: მეცნიერება, 1976 (ყდაზე 1977). - 343 გვ.] // საბჭოთა აფხაზეთი. - სოხუმი, 1977. - 2 აგვისტო.
Циколия, М. Новое слово в исследовании абхазского и абазинского языков : [Рец. на кн.: К. Ломтатидзе. Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы. - Тб.: Мецниереба, 1976 (на обл. 1977). - 343 с. - На груз. яз.] // Сабчота Апхазети. - Сухуми, 1977. - 2 августа.
472. ამჩ-ბა, ს. ატაარა ტაულა, ახამტა წყი // აბსნი კაბსი. - 1977. - ავგუსტი 1. - ად. 3-4.
ამიჭბა, ს. ღრმა კვლევა, ახალი მოსაზრება [ქ. ლომთათიძის ახალი მონოგრაფიის გამოცემის შესახებ] // აფსნი ყაფშ. - 1977. - 1 აგვ. - გვ. 3-4.
Амичба, С. Глубокое исследование, новая идея [О выходе новой монографии К.В. Ломтатидзе] // Абсны капшы. - 1977. - 1 авг. - С. 3-4.
473. შარადზენიძე, ტ. ცენნი ვკლად ვ იზუჩენი აბხაზსკო-აბაზინსკიხ ჯაზიკოვ [Рец. на кн.: К. Ломтатидзе. Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы. - Тб.: Мецниереба, 1976 (на обл. 1977). - 343 с. - На груз. яз.] // ჯარა ვოსტოკა. - 1977. - 14 იულია. - С. 4.
474. ჭკადუა, ლ. არშბა, ნ. ნოვე ვ იზუძოვანი აბხაზსკო და აბაზინსკო ჯაზიკოვ : [Рец. на кн.: К. Ломтатидзе. Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы. - Тб.: Мец-

ნიერება, 1976. (ნაობლ. 1977). - 343 ს. - ნა გრუზ. იაზ.] // სოვეტსკია აბხაზია. - 1977. - 3 სენტიბრია.

1978

475. შამელაშვილი, რ. გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი // საბჭოთა ოსეთი. - 1978. - 25 მარტი.
Шамелашвили, Р. Выдающийся грузинский ученый // Сабчота ოსეთი. - 1978. - 25 მარტი.
476. ჯანაშია, რ. [რეც. წგ-ზე: ქ. ლომთათიძე. აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი. I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები. - თბ.: მეცნიერება, 1976 (ყდაზე 1977). - 343 გვ.] // თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები. ენათმეცნიერება. - 1978. - ტ. 200. - გვ. 237-241.
Джанашиа, Р. [Рец. на кн.: К. Ломтатидзе. Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы. - Тб.: Мецნიერება, 1976. (ნაობლ. 1977). - 343 ს. - ნა გრუზ. იაზ.] // Труды Тбил. Гос. Ун-та. Языкознание. - 1978. - Т. 200. - С. 237-241.
477. Шенгелиа, В. Г. [Рец. на кн.: К. Ломтатидзе. Историко-сравнительный анализ абхазского и абазинского языков. I. Фонологическая система и фонетические процессы. - Тб.: Мецნიერება, 1976. [ნაობლ. 1977]. - 343 ს. (ნა გრუზ. იაზ.) // ობერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული (Ежегодник иберийско-кавказского языкознания). - 1978. - Т. 5- С. 320-325. - Рез. გრუზ., ანგლ.
შენგელია, ვ. [რეც. წგ-ზე: ლომთათიძე, ქ. აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი. I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები. - თბ.: მეცნიერება, 1976 [ყდაზე 1977]. - 343 გვ.] // ობერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული. - 1978. - ტ. 5- გვ. 325. - რეზ. ქართ., ინგლ.

1980

478. ლანდია, ნ. ქართველი მეცნიერი ქალები [ქეთევან ლომთათიძე, ნინო ჯავახიშვილი, ეთერ ქემერტელიძე, მზია ანდრონიკაშვილი, თინათინ ყაუხჩიშვილი] // დროშა. - 1980. - №3. - გვ. 1-2.
Ландия, Н. Грузинские ученые женщины [Кетеван Ломтатидзе, Нино Джавахишвили, Этер Кемертелидзе, Мзия Андроникашвили, Тинатин Каухчишвили] // Дроша. - 1980. - №3. - С. 1-2.
479. Харадзе, Э. Языкознание - наука точная [Творческий путь акад. К.В. Ломтатидзе] // Веч. Тбилиси. - 1980. - 7 марта. - С. 2.: с портр.

1983

480. თოფურია, გ. ლომთათიძე ქეთევან // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 6. - თბ., 1983 წელი. - გვ. 285.
Топурия, Г. Ломтатидзе Кетеван // Грузинская советская энциклопедия. Т. 6. - Тб., 1983 г. - С. 285.

1984

481. გაბრიჩიძე, ნ. იბერიულ-კავკასიური ენათა ქურუმი // სოფლის ცხოვრება. - 1984. - 13 იანვარი.
Габричидзе, Н. Жрица иберийско-кавказских языков // Соплис цховреба. - 1984. - 13 января.
482. სესიაშვილი, ე. ქართული მეცნიერების ჰორიზონტებზე [ქართველი მეცნიერი ქალები: ქ. ლომთათიძე და სხვ.] // საქართველოს ქალი. - 1984. - №4-5 - გვ. 13.: ფოტო.
Сесиаშვილი, Э. На горизонтах грузинской науки [Грузинские женщины-ученые: К. Ломтатидзе и др.] // Сакартвелოს კალი. - 1984. - №4-5 - С. 13.: Фото.
483. Высокое признание. Лауреаты Государственной премии Абхазской АССР имени Д.И. Гулия 1984 года : [О вручении

дипломов и нагрудных знаков лауреатам Гос. премии Абхаз. АССР им. Д. Гулиа: языковед К. Ломтатидзе, поэте Ал. Джонуа, поэтессе М. Эшба и др.] // Литературная Абхазия. - 1984. - 10 ноября. - С. 8: Фото.

484. Шинкуба, Б. Их вклад достойно оценен : [О лауреатах Гос. премии Абхаз. АССР им. Д. Гулиа: языковед К. Ломтатидзе, поэте Ал. Джонуа, поэтессе М. Эшба и др.] // Советская Абхазия. - 1984. - 14 сентябрь.

1987

485. ქართველი მეცნიერი ქალები // საქართველოს ქალი. - 1987. - №11. - გვ. 12-13.

Грузинские ученые женщины // Сакартвелოს კალი. - 1987. - №11. - С. 12-13.

486. თბილისობა - 87. წარსულისა და მომავლის თანაზიარობა [თბილისის საპატიო მოქალაქეთა დაჯილდოება: ე. ლომთათიძე და სხვ.] // სოფლის ცხოვრება. - 1987. - 27 ოქტომბერი. - №247 (11 112). გვ. 4.: ფოტო.

Тбилисობა - 87. Общность прошлого и настоящего [Награждение почетных граждан г. Тбилиси: К. Ломтатидзе и др.] // Соплис цховრება. - 1987. - 27 октября. - №247 (11 112). - С. 4.: Фото.

1988

487. საქართველოს სსრ მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგის სახელმწიფო პრემიის ლაურეატები (ცნობარი) : [მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში სახელმწიფო პრემიის მინიჭების შესახებ] // საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტრო. საქართველოს სსრ კ. მარქსის სახელობის რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა. - თბ., 1988. - გვ 9.

Лауреаты Государственной Премии в области науки и техники (Справочник) [О присуждении Государственной Премии Грузинской ССР в области науки и техники] // Минис-

терство культуры Грузинской ССР. Республиканская библиотека им. К. Маркса Грузинской ССР. - Тб., 1988. - С. 9.

1996

488. საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება : ქ. ლომთათიძის ღირსების ორდენით დაჯილდოების შესახებ // საქ. რესპუბლიკა. - 1996. - 19 აპრილი. - N73 (2186). - გვ. 1.
Указ президента Грузии : о награждении К. Ломтатидзе Орденом достоинства // Сакартвелოს республика. - 1996. - 19 апр. - №73 (2186). - С. 1.

2000

489. გვანცელაძე, თ. აფხაზურ-აბაზურ ენათა დიდი მკვლევარი [სამეცნიერო-პედაგოგიური საქმიანობის მიმოხილვა სახელმწიფო პრემიის განმეორებით მინიჭების გამო] // საქ. რესპუბლიკა. - 2000. - 12 აპრილი. - №98. - გვ. 6: ფოტო.
Гванцеладзе, Т. Выдающийся исследователь абхазского и абазинского языков [Обзор научной и педагогической деятельности в связи с повторным присуждением Государственной Премии Грузии по науке и технике] // Сакартвелოს республика. - 2000. - 12 апреля. - №98. - С. 6: Фото.
490. შევარდნაძე, ე. ქალბატონ ქეთევან ლომთათიძეს : მილოცვა [მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში საქართველოს სსრ სახელმწიფო პრემიის განმეორებით მინიჭების გამო] // საქ. რესპუბლიკა. - 2000. - 14 მარტი. - N69 (3470). - გვ. 1.
Шеварднадзе, Э. Госпоже Кетеван Ломтатидзе : Поздравление [В связи с повторным награждением Государственной премией по науке и технике] // Сакартвелოს республика. - 2000. - 14 марта. - №69 (3470). - С. 1.

2002

491. Перадзе, Г. Зал аплодировал стоя // Абхазский меридиан. - 2002. - Май. - №1. - С. 3.: фото.

203

2005

492. ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი : ალბომი // საქ. რესპუბლიკა. - 2005. - 17 თებ. - გვ. 8. - სურათზე: აკად. სიმონ ჯანაშიას დაბადებიდან 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საქ. მეცნ. აკად. პრეზიდიუმის გასვლითი სესიის მონაწილენი: ხაგბა ლილი, არშბა ნელი, ლომინაძე ჯუმბერ, ლომთათიძე ქეთევან, ამიჭბა სარია, ჯანაშია რუსუდან. სოხუმი. 1980 წლის 13 დეკემბერი.

У всех есть что вспоминать : Альбом // Сакартвелос республика. - 2005. - 17 февр. - С. 8. - На снимке: Участники выездной сессии Президиума АН Грузии, посвященной 80-летию со дня рождения акад. Симона Джанашиа: Хагба Лили, Аршба Нелли, Ломинадзе Джумбер, Ломтатиძე Кетеван, Амичба Сария, Джанашиа Русудан. 13 декабря 1980г.

2006

493. გვანცელაძე, თ. აკადემიკოსი ქეთევან ლომთათიძე - კლასიკოსი ენათმეცნიერი // 65-ე სამეცნ. სესია : მასალები, 2006 წ. 25-28 დეკემბერი : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 95 წლისთავს / ენათმეცნიერების ინ-ტი (თბილისი). სამეცნიერო სესია (65, 2006). - თბ., 2006. - გვ. 28-29.

Гванцеладзе, Т. Академик Кетеван Ломтатиძე - классик языкознания // 65-я науч. сессия : Материалы, 25-28 декабря 2006г. : Посвящается 95-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатиძე / Инст.-т языкознания (Тбилиси). Науч. сессия (65, 2006). - Тб., 2006. - С. 28-29.

494. ლომთათიძე ქეთევან // თბილისის საპატო მოქალაქეები [1979-2006 / თბილისის მერიის განათლ. და კულტ. სამსახური]. - თბ., 2006. - გვ. 82.

Ломтатиძე Кетеван // Почетные граждане Тбилиси [1979-2006 / Служба просвещения и культуры мериი Тбилиси]. - Тб., 2006. - С. 82.

495. მარგიანი, ლ. მეცნიერი, ვისაც მთელი კავკასია ეთაყვანება [ქეთევან ლომთათიძის მოღვაწეობის შესახებ] // 24 საათი. - 2006. - 17 ივლ. - გვ. A6.
 Маргиани, Л. Ученый, которой поклоняется весь Кавказ [О деятельности Кетеван Ломтатидзе] // 24 часа. - 2006. 17 июля. - С. A6.
496. მოსიაშვილი, თ. ქეთევან ლომთათიძე: „მინდა, შევეკრიბო ჩემი სტუდენტები და დავიწყოთ შერიგება“ // რეზონანსი. - 2006. - 17 ივლისი. - №190. - გვ. 11.
 Мосиашвили, Т. «Хочу собрать моих студентов и начать примирение» // Резонанси. - 2006. - 17 июля. - №190. - С. 11.

2007

497. აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის ნაშრომთა ბიბლიოგრაფია / რედ.: თ. გვანცელაძე, ნ. მაჭავარიანი; ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბ. სახელმწ. უნივერსიტეტი; ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი; კავკასიოლოგიის ინ-ტი. - თბ.: უნივერსალი, 2007. - 56 გვ.: პორტრ. - 213 სხწ. - ტექსტი ქართ., რუს.
 Библиография работ академика Кетеван Ломтатидзе / Ред.: Т. Гванцеладзе, Н. Мачавариани; Тб. Гос. Университет им. Ив. Джавахишвили; Факультет гуманитарных наук; Ин-т кавказоведения. - Тб.: Универсели, 2007. - 56 с. - 213 назв.
498. სირბილაძე, მ. 95 წლის ქეთევან ლომთათიძე ისევ განაგრძობს აფხაზური და აბაზური ენების შესწავლას // საქ. რესპუბლიკა. - 2007. - 30 იანვ. - გვ. 7.
 Сирбиладзе, М. 95-летняя Кетеван Ломтатидзе продолжает исследовать абхазский и абазинский языки // Сакартвелос республика. - 2007. - 30 янв. - С. 7.

2008

499. აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძეს = Академику Кетеван Ломтатидзе : [კრებული] / თსუ, ჰუმანიტ. მეცნ. ფაკ-ტი, კავკასიოლ. ინ-ტი ; [რედ. თ. გვანცელაძე]. - თბ. : უნივერსალი, 2008. - 170 გვ.

Академику Кетеван Ломтатидзе : [Сборник] / ТГУ, факультет гуманитар. наук, Инст.-т кавказоведения; [Ред. Т. Гванцеладзе]. - Тб.: Универсали, 2008. - 170 с.

500. გვანცელაძე, თ. ლომთათიძე ქეთევან ბესარიონის ასული // ენციკლოპედია „ქართული ენა“. - ქართული ენციკლოპედიის ირაკლი აბაშიძის სახ. მთავარი სამეცნიერო რედაქცია; არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი; საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია. - თბ.: ეროვნული მწერლობა, 2008. - გვ. 296.
- Гванцеладзе, Т. Ломтатидзе Кетеван Виссарионовна. Энциклопедия «Грузинский язык». - Главная научная редакция имени Ираклия Абашидзе Грузинской энциклопедии; Инст.-т языкознания им. А. Чикобава; Национальная Академия наук Грузии. - Тб.: Эровнули мцერლობა, 2008. - С. 296.
501. მასალები აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის ბიოგრაფიისათვის // აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძეს / თსუ, ჰუმანიტ. მეცნ. ფაკ-ტი; კავკასიოლ. ინ-ტი. - თბ., 2008. - გვ. 161-162.
- Материалы к биографии академика Кетеван Ломтатидзе // Академику Кетеван Ломтатидзе / ТГУ, фак. гуманитар. наук; Инст.-т кавказоведения. - Тб., 2008. - С. 161-162.
502. Гванцеладзе, Т. Академик К.В. Ломтатидзе - адыговед // Материалы VI международной научной конференции. Актуальные проблемы общей и адыгской филологии. - Майкоп, 2008. - С. 99.

2009

503. ქეთევან ლომთათიძე : [გახსენება] / საქ. მეცნ. ეროვნული აკადემია, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი, ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილ. სახელმწ. უნ-ტი // იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება / არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2009. - ტ. XXXVII. - გვ. 334-336.: ფოტო.
- Кетеван Ломтатидзе : [Воспоминание] / НАН Грузии, Инст.-т языкознания им. А. Чикобава, ТГУ им. И. Джавахишвили // Иберийско-кавказское языкознание / Инст.-т языкознания им. А. Чикобава. - 2009. - Т. XXXVII. - С. 334-336.: Фотоснимок.

504. ავაკიმოვი, ა. აკად. ქ. ლომთათიძე სახელის სრულხმოვნობის შესახებ აფხაზურ და აბაზურ ენებში // არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXI, 2010 წლის 13-16 აპრილი: მასალები / ენათმეცნიერების ინ-ტი. - თბ., 2010. - გვ. 7-8.
 Авакимов, А. Акад. К. Ломтатидзе о полногласности имен в абхазском и абазинском языках // Чикобавские чтения XXI. 13-16 апреля, 2010 г.: Материалы / АН Грузии. Ин-т языкознания. - Тб., 2010. - С. 7-8.
505. გვანცელაძე, თ. ორი დიდი ქართველი აფხაზოლოგი [პეტრე ჭარაიასა და ქეთევან ლომთათიძის წვლილი აფხაზოლოგიის განვითარების საქმეში] // რუსიფიკატორული პოლიტიკა და ეთნოლინგვისტური ვითარება აფხაზეთში XIX-XXI სს. / აფხაზეთის ა/რ განათლ. და კულტ. სამინ. - თბ., 2010. - გვ. 9-22.
 Гванцеладзе, Т. Два великих грузинских абхазоведа [Вклад Петра Чараиа и Кетеван Ломтатидзе в дело развития абхазоведения] // Русификаторская политика и этнолингвистическая ситуация в Абхазии XIX-XXI вв. / Министерство просвещения и культуры Абхазской АР. - Тб., 2010. - С. 9-22.
506. თბილისის საპატიო მოქალაქეები კულტურის, ხელოვნებისა და სპორტის სფეროდან: [ლადო გუდიაშვილი, აკაკი შანიძე, ირაკლი აბაშიძე ... ქეთევან ლომთათიძე და სხვ.] // ლიტერატურა და ხელოვნება. - 2010. - N4(52). - გვ. 47-49.
 Почетные граждане Тбилиси из области культуры, искусства и спорта: [Ладло Гудиашвили, Акакий Шанидзе, Ираклий Абашидзе, ... Кетеван Ломтатидзе и др.] // Литература да хеловнеба. - 2010. - №4. - С. 47-49.

507. Н.В. Арыш-п̄ха, Е.К. Кьыл-п̄ха. Аиҭагаӡца ркынтә [მთარგმნელთა წინასიტყვაობა ქეთევან ლომთათიძის მონოგრაფიის „ამზარული დიალექტი და მისი ადგილი სხვა აფხა-

ზურ-აბაზურ დიალექტთა შორის“ აფხაზური თარგმანის შესახებ] // Қъетеван Ломтатидзе. Ашьхарыуатэи адиалекти егырт аҕсуа-абаза адиалекткэа рыбжьара уи иааннакыло атыҕы (Атексткэа ацны). - Акэа, 2011. - Ад. 3-5.

2012

508. საქართველოს მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგის სახელმწიფო პრემიის ლაურეატები. 1993-2004 წწ. [ქ. ლომთათიძისა და სხვა ლაურეატების ბიოგრაფიები და ფოტოები]. - თბ.: უნივერსალი, 2012. - გვ. 128-129.
Лауреаты Государственной Премии Грузии в области науки и техники. 1993-2004гг. [Биографии и фотографии К.В. Ломтатидзе и других лауреатов]. - Тб.: Универсали, 2012. - С. 128-129.

2013

509. ჯორჯიკია, ნ. სამეცნიერო ცხოვრება: [არნოლდ ჩიქობავას, აკაკი შანიძის, გიორგი მელიქიშვილის, ქეთევან ლომთათიძის, სერგი ჯიქიას, ილია აბულაძის სამეცნიერო საქმიანობა] // საქართველოს კულტურული ცხოვრება XIX საუკუნიდან ჩვენს დღემამდე. - თბ., 2013. - გვ. 55-68.
Джорджикиа, Н. Научная жизнь: [Научная деятельность Арнольда Чикобава, Акакия Шанидзе, Георгия Меликишвили, Кетеван Ломтатидзе, Сергия Джикиа, Ильи Абуладзе] // Культурная жизнь Грузии с XIX века до наших дней. - Тб., 2013. - С. 55-68.

საიუბილეო თარიღები
Jubilee Dates
Юбилейные Даты

დაბადების 70 წლისთავი
70 Years Anniversary
70-летие со дня рождения

510. ამიჭბა, ვ., ამიჭბა, ს. გამოჩენილი მეცნიერი. აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო // საბჭოთა აფხაზეთი. - 1981. - 11 თებერვალი. - №29 (10 897). - გვ. 4.: ფოტო.
Амичба, В. Амичба, С. Выдающийся ученый. По поводу 70-летия со дня рождения академика Кетеван Ломтатидзе // Сабчота Апхазети. - 1981. - 11 февраля.: фото.
511. ბანძელი, რ. გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი // ქუთაისი. - 1981. - 12 თებერვალი.
Бандзели, Р. Выдающийся грузинский языковед // Кутаиси. - 1981. - 12 февраля.
512. გიგინეიშვილი, ი., ბურჭულაძე, გ. სასიქადულო მეცნიერი // ცისკარი. - 1981. - №8. - გვ. 143-147.
Гигинеишвили, И. Бурчуладзе, Г. Славный ученый // Цискари. - 1981. - №8. - С. 143-147.
513. გიგინეიშვილი, ი., ბურჭულაძე, გ. ქეთევან ლომთათიძე // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია. - 1981. - №4. - გვ. 188-191.
Гигинеишвили, И. Бурчуладзе, Г. Кетеван Ломтатидзе // Известия АН Грузии, серия языка и литературы. - 1981. - №4. - С. 188-191.
514. თოფურია, გ. ფართო ხედვის მკვლევარი // თბილისი. - 1981. - 21 იანვ. - გვ. 3.
Топурия, Г. Широко мыслящий исследователь // Тбилиси. - 1981. - 21 янв. - С. 3.

515. თოფურია, გ. დვაწლმოსილი მეცნიერი // სამშობლო. - 1981. - 25 თებერვალი. - გვ. 8.
Топуриа, Г. Заслуженный ученый // Самшобло. - 1981. - 25 февраля. - С. 8.
516. კიზირია, ა. სახელოვანი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე // სახალხო განათლება. - 1981. - 11 თებერვალი. - გვ. 3.
Кизириа, А. Именитый ученый и общественный деятель // Сахалхо ганатлеба. - 1981. - 11 февраля. - С. 3.
517. მირნელი, მ. ... ქეთევან ლომთათიძე... [ლექსი] // საბჭოთა აფხაზეთი. - 1981. - 12 მაისი.
Мирнели, М. ... Кетеван Ломтатидзе... [Стихотворение] // Сабчота Апхазети. - 1981. - 12 мая.
518. რატიანი, პ. მეცნიერი, მოღვაწე, ადამიანი // მნათობი. - 1981. - №3. - გვ. 173-175.
Ратиани, П. Ученый, деятель, человек // Мнатоби. - 1981. - №3. - С. 173-175.
519. საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭო. პრეზიდიუმი. ბრძანებულება: საქ. სსრ მეცნ. აკად. აკადემიკოსის ქ. ბ. ლომთათიძის ოქტომბრის რევოლუციის ორდენით დაჯილდოების შესახებ // კომუნისტი. - 1981. - 11 თებერვალი. - გვ. 1.
Верховный Совет СССР. Президиум. О награждении академика Академии наук Грузинской ССР Ломтатидзе К. В. Орденом Октябрьской Революции : [Указ] // Комунисти. - 1981. - 11 февраля. - С. 1.; Заря Востока. - 1981. - 10 февраля.
520. ქავთარაძე, ივ. გამოჩენილი ენათმეცნიერი // ლიტ. საქართველო. - 1981. - 13 თებერვალი. - გვ. 7.
Кавтарадзе, И. выдающийся ученый // Литературиლი Сакартвелო. - 1981. - 13 февраля. - С. 7.
521. ქეთევან ლომთათიძე : [ცხოვრება და მოღვაწეობა] // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. - 1981. - ტ. 102, №1. - გვ. 233-236.
Кетеван Ломтатидзе : [Жизнь и деятельность] // Сообщения АН ГССР. - 1981. - Т. 102, №1. - С. 233-236.
522. შამელაშვილი, რ. გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი // საბჭოთა ოსეთი (ცხინვალი). - 1981. - 11 თებერვალი.
Шамелашвили, Р. Выдающийся грузинский языковед // Сабчота Осети (Цхинвали). - 1981. - 11 февраля.

523. შარაძენიძე, თ., შენგელია, ვ. ქეთევან ლომთათიძე // დროშა. - 1981. - №3. - გვ. 14-15.
 შარაძენიძე, თ. შენგელია, ვ. კეთევან ლომთათიძე // დროშა. - 1981. - №3. - ს. 14-15.
524. შენგელია, ვ. ღვაწლმოსილი // სოფლის ცხოვრება. - 1981. - 19 თებერვალი.
 შენგელია, ვ. Заслуженная // Соплис цховრება. - 1981. - 19 февраля.
525. მიდიგური, შ., თოფურია, გ. ღვაწლი სამაგალითო // კომუნისტი. - 1981. - 11 თებერვალი.
 Дзидзиგური, Ш., Топурия, Г. Примерная заслуга // Комунисти. - 1981. - 11 февраля.
526. ჯანაშია, რ. კვალი, რომელიც რჩება. ჩვენი ამაგდარი აღმზრდელები // ახალგაზრდა კომუნისტი. - 1981. - 12 თებერვალი. - გვ. 3.: ფოტო.
 Джанашиа, Р. След, который остается. Наши заслуженные воспитатели // Ахалгазрда комунисти. - 1981. - 12 февраля. - С. 3.: Фото.
527. არიშ-პუჩა, ნ. Ихъзырхәагоу амѡа. Академик К.В. Ломтатидзе дийжтѡи 70 шыкәса апра иазкны // Апсны капшы. - 1981. - февраль. - ад. 3. - Апатрет.
 არშბა, ნ. სასახელო გზა. აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო // აფსნი ყაფშ. - 1981. - თებერვალი. - გვ. 3: ფოტო. - აფხაზ. ენ.
 Аршба, Н. Славный путь. К 70-летию со дня рождения академика К.В. Ломтатидзе // Апсны капш. - 1981. - Февраль. - С. 3: Фото. - На абхаз. яз.
528. პაზ, რ. Х|ыбызшва зцрихаз(Апхъахъа ду лыхъазла ажва) // Коммунизм алашара. - 1981. - май а7. - №55 (6086).
 პაზოვი, რ. ვისთვისაც ჩვენი ენა მშობლიურად იქცა (სიტყვა დიდი მეცნიერის შესახებ) // Коммунизм алашара. - 1981. - 7 მაისი. - №55 (6086). - აბაზურ ენ.
 Пазов, Р. Та, для кого наш язык стал родным (Слово о великом ученом) // Коммунизм алашара. - 1981. - 7 мая. - №55 (6086). - На абазинском яз.

529. Абрегов, А. Талант исследователя // Адыгейская правда. - 1981 - 20 мая (№99). - С. 4.
530. Конджария, В., Чкадуа, Л. Верность призванию // Советская Абхазия (Сухуми). - 1981. - 11 февраля.
531. Магометов, А., Осидзе, Е. Славный путь в науке // Веч. Тбилиси. - 1981. - 14 февраля.
532. Шарадзенидзе, Т., Шенгелия, В. Исследователь, ученый, педагог // Заря Востока. - 1981. - 13 февраля.

პირველი მონოგრაფიის „აფხაზური ენის ტაპანტური
დიალექტის“ გამოცემის 40 წლისთავი
40-летие издания первой монографии «Тапантский
диалект абхазского языка»

533. Кълыч, Рауф. Абаза-абхаз бызшвадырра атурых йауап | : [Ломтатидзе К.В. лынхара „Абхаз бызшва ат|ап|анта диалект“ гац|ц|иштарა сквш 40 аиубилей] // Коммунизм алашара. - 1984. - апрель а7. - №43 (6532). - Анапа 3: Фото.
კლიჩევი, რაუფ. იგი შესულია აბაზურ-აფხაზური ენათმეცნიერების ისტორიაში : [ქ. ლომთათიძის მონოგრაფიის „აფხაზური ენის ტაპანტური დიალექტის“ გამოქვეყნების 40 წლისთავის გამო] // Коммунизм алашара. - 1984. - 7 აპრილი. - №43 (6532). - გვ. 3: ფოტო. - აბაზურ ენ.
Клычев, Рауф. Она вошла в историю абазино-абхазского языкознания : [По поводу 40-летия издания монографии К.В. Ломтатидзе «Тапантский диалект абхазского языка»] // Коммунизм алашара. - 1984. - 7 апреля. - №43 (6532). - С.3: Фото. - На абаз. яз.

დაბადების 75 წლისთავი
75 Years Anniversary
75-летие со дня рождения

534. ბარამიძე, ალ. დიდი მეცნიერი და ღირსეული მოქალაქე [ივანე ჯავახიშვილის მედლით დაჯილდოების გამო] // ლიტ. საქართველო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - გვ. 13.
Барамидзе, Ал. Выдающийся ученый и достойный человек [В связи с награждением медалью И. Джавахишвили] // Литератури Сакартвелო. - 1986. - 11 апр. - № 15 (2534). - С. 13.
535. თოფურია, გ. გამოჩენილი მკვლევარი [ივანე ჯავახიშვილის მედლით დაჯილდოების გამო] // ლიტ. საქართველო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - გვ. 13.

- Топурия, Г. Выдающийся ученый [В связи с награждением медалью И. Джавахишвили] // Литературули Сакартвелო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - С. 13.
536. კალანდაძე, ა. შარავანდედი ნიჭისა [ივანე ჯავახიშვილის მედლით დაჯილდოების გამო] // ლიტ. საქართველო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - გვ. 13.
 Каландадзе, А. Нимб таланта [В связи с награждением медалью И. Джавахишвили] // Литературули Сакартвелო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - С. 13.
537. სილაგაძე, ჯ., ლემონჯავა, ნ. სახელოვანი მეცნიერი, თვალსაჩინო საზოგადო მოღვაწე // საბჭოთა აფხაზეთი. - 1986. - 26 ივნისი.
 Силагадзе, Дж., Лемонджава, Н. Именитый ученый, выдающийся общественный деятель // Сабчота Апхазети. - 1986. - 26 июня.
538. ჩვენი მილოცვა [სარედაქციო წერილი ივ. ჯავახიშვილის მედლით დაჯილდოების გამო] // ლიტ. საქართველო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - გვ. 13: ფოტო.
 Наше поздравление [Редакционная статья в связи с награждением медалью И. Джавахишвили] // Литературули Сакартвелო. - 1986. - 11 აპრ. - № 15 (2534). - С. 13: Фото.
539. Кълыч, Рауф. Х|ара Х|арыпхьаг|в : [Академик Ломтатидзе К.В. данг|ადრიზ ამш йапылуата] // Коммунизм алашара. - 1986. - июнь а21. - Анапа 9: Фото.
 კლიჩევი, რაუფ. ჩვენი მასწავლებელი : [აკად. ქ. ლომთათიძის დაბადების დღის აღსანიშნავად] // Коммунизм алашара. - 1986. - 21 ივნ. - გვ. 9: ფოტო. - აბაზურ ენ.
 Клычев, Рауф. Наш учитель : [В связи с днем рождения] // Коммунизм алашара. - 1986. - 21 июнь. - С. 9.: Фото. - На абазинском яз.
540. Кълыч, Рауф. Х|ара х|арыпхьаг|в Ломтатидзе К. В. (Апхяхьа лысквш йазцауата) // Абазашта адзыхькьва (Карачаевск). - 1986. - анапаква 8-11.
 კლიჩევი, რაუფ. ჩვენი მასწავლებელი ქ. ლომთათიძე (მეცნიერის საიუბილეოდ). // აბაზაშთა აძიხქვა (კარაჩაევსკი). - 1986. - გვ. 8-11. - აბაზურ ენ.

Клычев, Рауф. Наш учитель К. В. Ломтатидзе (К юбилею ученого) // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - С. 8-11. - На абазинском яз.

541. Мыхц, Къарым. Абазашта агрузин п|ха : [Академик Ломтатидзе К.В. данг|адрийз амш йапылуата] // Коммунизм алашара. - 1986. - июнь а21. - Анапа 9.: Фото.; Абазашта адзыхьква. - Карачаевск. - 1986. - анапа 16.- На абазинском яз.

მხცე, ქერიმ. აბაზეთის ქართველი ასული : [ლექსი აკად. ქ. ლომთათიძის დაბადების დღის აღსანიშნავად] // Коммунизм алашара. - 1986. - 21 ივნ. - გვ. 9.: ფოტო. - აბაზურ ენ.; აბაზაშთა აძიხქვა (კარაჩაევსკი). - 1986. - გვ. 16. - აბაზურ ენ.

Мыхц, Керим. Грузинская дочь Абазинии : [Стихотворение в честь дня рождения] // Коммунизм алашара. - 1986. - 21 июнь. - С. 9: Фото. Абазашта адзыхьква. - Карачаевск. - 1986. - С. 16. - На абазинском яз.

542. П|аз, Сергей. Дшпасхъаштылра ауи! : [Академик Ломтатидзе К.В. данг|адрийз амш йапылуата] // Коммунизм алашара. - 1986. - июнь а21. - Анапа 9.: Фото.

პაზოვი, სერგეი. როგორ დავივიწყო! : [აკად. ქ. ლომთათიძის დაბადების დღის აღსანიშნავად] // Коммунизм алашара. - 1986. - 21 ივნ. - გვ. 9.: ფოტო. - აბაზურ ენ.

Пазов, Сергей. Как мне забыть это! : [В связи с днем рождения] // Коммунизм алашара. - 1986. - 21 июнь. - С. 9.: Фото. - На абазинском яз.

543. П|аз, Сергей. Арыпхьаг|в гвымч|ва // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - анапаква 14-15.

პაზოვი, სერგეი. გამრჯე დამრიგებელი // აბაზაშთა აძიხქვა. - 1986. - გვ. 14-15. - აბაზურ ენ.

Пазов Сергей. Неугомонный наставник // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - С. 14-15. - На абазинском яз.

544. Тх|айц|ыхв, Бемырза. Анаука атшт|ва арк|კ|აг|вы // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - анапа 12.

თჰაიწუხოვი, ბემურზა. სამეცნიერო კერის გამჩადებელი // აბაზაშთა აძიხქვა (კარაჩაევსკი). - 1986. - გვ. 12. - აბაზურ ენ.

- Тхайцухов, Бемурза. Освещающий (осветитель) очага науки // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - С. 12. - На абазинском яз.
545. Тх|айц|ыхв, Бемырза. Квырмыш бзых|чпит|, х|ахца! : [Академик Ломтатидзе К.В. данг|адрийз амш йапылуата] // Коммунизм алашара. - 1986. - июнь а21. - Анапа 9.: Фото. თჰაიწუხოვი, ბემურზა. გეთაყვანებით, ჩვენო დაო! : [აკად. ქ. ლომთათიძის დაბადების დღის აღსანიშნავად] // Коммунизм алашара. - 1986. - июнь а21. - გვ. 9.: ფოტო. - აბაზურ ენ. Тхайцухов, Бемырза. Мы тебе поклоняемся, наша сестрица! : [В связи с днем рождения] // Коммунизм алашара. - 1986. - июнь а21. - С. 9.: Фото. - На абазинском яз.
546. Чквт|у, Микаэль. Квырмыш бзых|чпит|, х|ахца! // Абазашта адзыхьква. - Карачаевск. - 1986. - анапа 12. ჩიკატუევი, მიქაელ. გეთაყვანებით? ჩვენო დაო! // აბაზაშთა აძიხქვა (კარაჩაევსკი). - 1986. - გვ. 12. - აბაზურ ენ. Чикатуев Микаэль. Кланяюсь тебе, наша сестра! // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - С. 12. - На абазинском яз.
547. Абазашта адзыхьква (Рукописный студенческий журнал. Посвящается 75-летию со дня рождения академика К. В. Ломтатидзе) / Карачаево-Черкесский государственный педагогический институт. - Карачаевск. - 1986. - 231 с. - На абазинском и рус. яз. აბაზაშთა აძიხქვა [აბაზაშთის წყაროები] (ხელნაწერი სტუდენტური ჟურნალი. ეძღვნება აკადემიკოს ქ. ლომთათიძის დაბადების 75 წლისთავს) / ყარაჩაი-ჩერქეზეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი. - კარაჩაევსკი. - 1986. - 231 გვ. - აბაზურ და რუს. ენ.
548. Топурия, Г. В. Список печатных работ академика АН Грузинской ССР, профессора Кетеван Виссарионовны Ломтатидзе (к юбилею ученого) // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - Анапа 17-28. თოფურია, გ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსის, პროფესორ ქეთევან ბესარიონის ასულ ლომ-

თათიძის ნაბეჭდ ნაშრომთა ნუსხა (მეცნიერის საიუბილეოდ)
// აბაზაშთა აძიხქვა (კარაჩაევსკი). - 1986. - გვ. 17-28.

549. Чикобава, А.С. Характеристика научных трудов К. В. Ломтатидзе // Абазашта адзыхьква (Карачаевск). - 1986. - С. 5-7.
ჩიქობავა, ა. ქ. ლომთათიძის ნაშრომთა დახასიათება // აბაზაშთა აძიხქვა (კარაჩაევსკი). - 1986. - გვ. 5-7.

დაბადების 80 წლისთავი
80 Years Anniversary
80- ление со дня рождения

550. ლემონჯავა, ნ. ღვაწლმოსილი ქართველი ქალი : აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 80 წლისთავისათვის // აფხაზეთის ხმა. - 1991. - 12 თებერვალი. - №21 (13 387). - გვ. 3: ფოტო.
Лемонджава, Н. Заслуженная грузинская женщина : К 80-летию со дня рождения академика Кетеван Ломтатидзе // Апхазетис хма. - 1991. - 12 февраля. - №21 (13 387). - С. 3: Фото.
551. Академик Ломтатидзе К.В. : Данг|ადრიыйз амш йапылуата // Коммунизм алашара. - 1991. - май а14. - №48-49 (6863). - Анапа 3: Фото 2.
აკადემიკოსი ქ. ლომთათიძე : დაბადების დღის შესახვედრად // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 მაისი. - №48-49 (6863). - გვ. 3: 2 ფოტო. - აბაზურ ენ.
Академик К.В. Ломтатидзе : Отмечая день ее рождения // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 май. - №48-49 (6863). - С. 3. - На абазинском яз.
552. Аредакция ахьк|ьала // Коммунизм алашара. - 1991. - май а14. - №48-49 (6863). - Анапа 3.
რედაქციისაგან // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 მაისი. - №48-49 (6863). - გვ. 3. - აბაზურ ენ.
От редакции // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 май. - №48-49 (6863). - С. 3. - На абазинском яз.

553. Батал, Къасей. Апхъахъи абаза ш|алах|вари // Коммунизм алашара. - 1991. - май а14. - №48-49 (6863). - Анапа 3.
 ბატალოვი, ყასეი. მეცნიერი და აბაზური ზეპირსიტყვიერება // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 მაისი. - №48-49 (6863). - გვ. 3. - აბაზურ ებ.
 Баталов, Касей. Ученый и абазинский фольклор // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 май. - №48-49 (6863). - С. 3. - На абазинском яз.
554. Кълыч, Рауф. Х|ара х|арыпхъаг|в // Коммунизм алашара. - 1991. - май а14. - №48-49 (6863). - Анапа 3.
 კლიჩევი, რაუფ. ჩვენი მასწავლებელი // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 მაისი. - №48-49 (6863). - გვ. 3. - აბაზურ ებ.
 Клычев, Раф. Наш учитель // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 май. - №48-49 (6863). - С. 3. - На абазинском яз.
555. Пцмахва, Дуда. Апхъахъა ду г|выч|вг|высг|алаგъи длшдзап| // Коммунизм алашара. - 1991. - май а14. - №48-49 (6863). - Анапа 3.
 ფშიმახოვი, დუდა. დიდი მეცნიერი ადამიანურადაც მშვენიერია // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 მაისი. - №48-49 (6863). - გვ. 3. - აბაზურ ებ.
 Пшимахов, Дуда. Великий ученый красив по-человечески // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 май. - №48-49 (6863). - С. 3. - На абазинском яз.
556. П|аз, Сергей. Абаза бызшвадырра ащаташт|ац|агв // Коммунизм алашара. - 1991. - май а14. - №48-49 (6863). - Анапа 3.
 პაზოვი, სერგეი. აბაზური ენათმეცნიერების მესამი რვეული // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 მაისი. - №48-49 (6863). - გვ. 3. - აბაზურ ებ.
 Пазов, Сергей. Основоположник абазинского языкознания // Коммунизм алашара. - 1991. - 14 май. - №48-49 (6863). - С. 3. - На абазинском яз.

დაბადების 90 წლისთავი
90 Years Anniversary
90- ление со дня рождения

557. გვანცელაძე, თ. კავკასიოლოგიის კლასიკოსი // თბილისი. - 2001. - 15 თებერვალი. - №18 (19432). - გვ. 6: 2 ფოტო.
Гванцеладзе, Т. Классик кавказоведения // Тбилиси. - 2001. - 15 февраля. - №18 (19432). - С. 6: 2 фото.
558. ლემონჯავა, ნ. სასიქადულო ქართველი ქალი // ქართული ენისა და მწერლობის საკითხები. - თბ., 2001. - გვ. 55-59.
Лемонджавა, Н. Примерная грузинская женщина // Вопросы грузинского языка и литературы. - Тб., 2001. - С. 55-59.

სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 75 წლისთავი
75-летие научно-педагогической деятельности

559. აკად. ქეთევან ლომთათიძის სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 75 წლისთავისადმი მიძღვნილი რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია. - ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; კავკასიოლოგიის მიმართულება. - თბ., 2007 წლის 12-13 თებერვალი.
Республиканская научная конференция, посвященная 75-летию научно-педагогической деятельности акад. Кетеван Ломтатидзе. - Тбилисский государственный университет им. И. Джавахишвили, Направление кавказоведения. - Тб., 12-13 февраля 2007г.

დაბადების 100 წლისთავი
100 Years Anniversary
100-летие со дня рождения

2011

560. არაბული, ა., შენგელია, ვ. აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის ღვაწლი აფხაზურ-ჩერქეზულ და ქართველურ ენათა შესწავლის საქმეში // III საერთაშორისო სიმპოზიუმი „იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 24-32. - ტექსტი ქართ., ინგლ.
- Arabuli, A., Shengelia, V. Academician Ketevan Lomtadze's contribution to studying the Abkhaz-Circassian and Kartvelian languages // III International symposium "Ibero-caucasian languages: Structure, history, functioning" : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 24-32. - ტექსტი ინგლ. - გვ. 29-32.
- Арабули, А., Шенгелиа, В. Заслуги академика Кетеван Ломтатидзе в дело изучения абхазско-черкесских и картвельских языков // III международный симпозиум «Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование» : Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе : Материалы (3, 2011, Тбилиси). - Тб., 2011. - С. 24-32. - Текст груз., англ.
561. გამორჩეული გზა მეცნიერისა და მოღვაწისა : აკადემიკოსი ქეთევან ლომთათიძე - 100 / საქ. მეცნ. ეროვნული აკადემია; ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწ. უნ-ტი; არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინ-ტი // საქ. რესპუბლიკა. - 2011. - 27 ოქტ. - გვ. 6.
- Особый путь ученого и деятеля : Академик Кетеван Ломтатидзе - 100 / НАН Грузии; ТГУ им. И. Джавахишвили; Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава // Сакартвелос республика. - 2011. - 27 окт. - С. 6.

562. გვანცელაძე, გ., გვანცელაძე, თ. ქეთევან ლომთათიძის შემოქმედებითი გზა // ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები. ტ. 3. კრებული ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს / სოხუმის სახელმწ. უნ-ტი; ქართველური ენათმეცნიერების ინ-ტი; აფხაზური ენისა და კულტურის ინ-ტი. - თბ., 2011. - გვ. 43-60. - რეზ. რუს.
- Гванцеладзе, Г., Гванцеладзе, Т. Творческий путь Кетеван Ломтатидзе // Проблемы лингвистической кавказологии и абхазоведения. Т. 3. Сборник посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе / Сухумский государственный университет; Ин-т картвельского языкознания; Ин-т абхазского языка и культуры. - Тб., 2011. - С. 43-60. - Рез. рус.
563. გვანცელაძე, თ. აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის შემოქმედების ძირითადი ეტაპები // III საერთაშორისო სიმპოზიუმი „იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 53-56. - რეზ. ინგლ.
- Гванцеладзе, Т. Основные этапы творчества академика Кетеван Ломтатидзе // III международный симпозиум «Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование» : Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе : Материалы (3, 2011, Тбилиси). - Тб., 2011. - С. 53-56. - Рез. англ.
564. ეტიმოლოგიური ძიებანი. [კრ.] 7. ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადებიდან 100 წლისთავს / [სარედ. კოლ.: ავთანდილ არაბული (მთ. რედ.) [და სხვ.]]; საქ. მეცნ. აკად., არხ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნ. ინ-ტი. - თბ.: დედაენა, 2010. - 96 გვ.
- Этимологические разыскания. [Сб.] 7. Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе / [Ред. колл.: Автандил Арабули (гл. ред.) [и др.]]; АН Грузии, Ин-т языкознания им. Арн. Чикобава. - Тб.: Дедаена, 2010. - 96 с.
565. ვაშაკიძე, თ. ქეთევან ლომთათიძე და ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები // III საერთაშორისო სიმპოზიუმი

„იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 78-80. - რეზ. ინგლ.

Вашакидзе, Т. Кетеван Ломтатидзе и нормы грузинского литературного языка // III международный симпозиум «Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование»: Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе : Материалы (3, 2011, Тбилиси). - Тб., 2011. - С. 78-80. - Рез. англ.

566. კვარაცხელია, გ. თანამოაზრობა და მემკვიდრეობითობა მეცნიერებაში [ენათმეცნიერ ქეთევან ლომთათიძის ღვაწლი იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის საქმეში] // III საერთაშორისო სიმპოზიუმი იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები. (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 87-91. - ტექსტი ქართ., ინგლ.

Kvaratskhelia, G. Like-Mindedness and Hereditariness in Science // III International symposium Ibero-caucasian languages: Structure, history, functioning : ეძღვნება აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები - თბ., 2011. - გვ. 90-91. - ტექსტი ინგლ., ქართ.

Кварацхелиа, Г. Единомыслие и потомственность в науке [Вклад языковеда Кетеван Ломтатидзе в дело изучения иберийско-кавказских языков] // III международный симпозиум «Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование» : Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе : Материалы (3, 2011, Тбилиси). - Тб., 2011. - С. 87-91. - Текст груз., англ.

567. კვარაცხელია, გ. „ყოველ პოეზიას წააჭარბებდა...“ : [აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძის მოგონება] // ქართველოლოგია : სამეცნიერო ჟურნალი. - 2011. - მარტი-აპრილი. - [ტ.] 2. - გვ. 127-131: ფოტო.

Кварацхелиа, Г. «Превзошло бы всякой поэзии...» : [Воспоминания об академике Кетеван Ломтатидзе] // Картвелология :

Научный журнал. - 2011. - Март-апрель. - [Т.] 2. - С. 127-131: фото.

568. ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები. 3 : კრებული ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს / რედ.: თ. გვანცელაძე, მ. ნაჭყებია; სოხუმის სახელმწ. უნ-ტი, ქართველური ენათმეცნიერების ინ-ტი; აფხაზური ენისა და კულტურის ინ-ტი. - თბ.: უნივერსალი, 2011. - 352 გვ. : სურ.

Проблемы лингвистической кавказологии и абхазоведения. 3: Сборник посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе / Ред.: Т. Гванцеладзе, М. Начкебия; Сухумский гос. унив.-т, Инст.-т кавказского языкознания; Инст.-т абхазского языка и культуры. - Тб.: Универсали, 2011. - 352 с.: фото.

569. მაჭავარიანი, ნ. ქეთევან ლომთათიძის ცხოვრება და მოღვაწეობა // III საერთაშორისო სიმპოზიუმი „იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 112-116. - ტექსტი ქართ., ინგლ.

Machavariani, N. Ketevan Lomtadidze's life and activity // III International symposium "Ibero-caucasian languages: Structure, history, functioning" : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 112-116. - ტექსტი ინგლ. - გვ. 115-116.

Мачавариани, Н. Жизнь и деятельность Кетеван Ломтатидзе // III международный симпозиум «Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование» : Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе : Материалы (3, 2011, Тбилиси). - Тб., 2011. - С. 115-116. - Текст груз., англ.

570. III საერთაშორისო სიმპოზიუმი „იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ = III International symposium „Ibero-caucasian languages: Structure, history, functioning“ = III Международный симпозиум „Иберийс-

ко-кавказские языки: структура, история, функционирование“: ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები / სარედ. კოლ.: ვ. შენგელია (მთ. რედ.) [და სხვ.]; საქ. მეცნ. ეროვნ. აკად., ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ, არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნ. ინ-ტი, კავკასიის ფონდი. - თბ., 2011. - 412 გვ. - პარალ. თავფურ. ინგლ., რუს. - მასალები ქართ., რუს., ინგლ.

III международный симпозиум «Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование» : Посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе : Материалы / Ред. колл.: В. Шенгелиа (гл. ред.) [и др.]; НАН Грузии; ТГУ им. И. Джавахишвили; Инст.-т языкознания им. А. Чикобава; Фонд Кавказа. - Тб., 2011. - 412 с. - Титуль. лист параллельно груз., англ., рус. - Материалы груз., рус., англ.

571. ქეთევან ლომთათიძე : მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები // ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები. ტ. 3. კრებული ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს. / სოხუმის სახელმწ. უნ-ტი; ქართველური ენათმეცნიერების ინ-ტი; აფხაზური ენისა და კულტურის ინ-ტი. - თბ., 2011. - გვ. 5-8: ფოტო.

Кетеван Ломтатидзе : Краткие биографические сведения // Проблемы лингвистической картвелологии и абхазоведения. Т. 3. Сборник посвящается 100-летию со дня рождения акад. Кетеван Ломтатидзе / Сухумский гос. унив-т; Инст.-т картвельского языкознания; Инст.-т абхазского языка и литературы. - Тб., 2011. - С. 5-8: фото.

572. Абрегов, А. Н. Неоценимый вклад академика К. В. Ломтатидзе в развитие адыгейской этимологии // III საერთაშორისო სიმპოზიუმი „იბერიულ-კავკასიური ენები: სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება“ = III International symposium „Iberocaucasian languages: Structure, history, functioning“ = III Международный симпозиум „Иберийско-кавказские языки: структура, история, функционирование“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 219-222. - Текст рус., Англ.

Abregov, A. Invaluable Contribution of K. V. Lomtadze to the Development of Adyghe Etymology // III International symposium „Ibero-caucasian languages: Structure, history, functioning“ : ეძღვნება აკად. ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 100 წლის-თავს : მასალები (3, 2011, თბილისი). - თბ., 2011. - გვ. 219-222. - ტექსტი ინგლ.: 221-222.

მასალები გარდაცვალების შესახებ
Materials About Death
Кончина

2007

573. ნეკროლოგი // საქ. რესპუბლიკა. - 2007. - 25 სექტ. - გვ. 15.
Некролог // Сакартвелос республика. - 2007. - 25 сент. - С. 15.
574. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია. ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი. ნეკროლოგი [გარდაცვალების გამო] // საქ. რესპუბლიკა. - 2007. - 26 სექტ. - გვ. 15.
Национальная Академия Наук Грузии. Тбилисский государственный университет им. И. Джавахишвили. Институт языкознания им. А.С. Чикобава. Некролог // Сакартвелос республика. - 2007. - 26 сент. - С. 15.
575. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ქეთევან ლომთათიძე : ხსოვნა // საქ. რესპუბლიკა. - 2007. - 27 სექტ. - 15 გვ.
Сухумский государственный университет. Кетеван Ломтадзе : Память // Сакартвелос республика. - 2007. - 27 сент. - С. 15.
576. სოხუმის უნივერსიტეტი. დიდი მეცნიერის ხსოვნას // სოხუმის უნივერსიტეტი. - 2007. - ნოემბერი. - გვ. 7.: ფოტო.
Сухумский университет. Памяти великого ученого // Сохумис университети. - 2007. - Ноябрь. - С. 7.: Фото.

577. გვანცელაძე, თ. გამორჩეული მეცნიერი და მოქალაქე [გამოსათხოვარი სიტყვა ენათმეცნიერ ქეთევან ლომთათიძის სამგლოვიარო მიტინგზე 2007 წლის 27 სექტემბერს სახელმწ. უნივერსიტეტის ეზოში] // აკადემიკოს ქეთევან ლომთათიძეს / თსუ, ჰუმანიტ. მეცნ. ფაკ-ტი; კავკასიოლ. ინ-ტი. - თბ., 2008. - გვ. 163-165.
Гванцеладзе, Т. Избранный ученый и гражданин [Прощальная речь на траурном митинге во дворе Тбилисского гос. Университета, в связи с похоронами языковеда Кетеван Ломтатидзе 27 сентября 2007г.] // Академику Кетеван Ломтатидзе / ТГУ, фак. гуманитар. наук, Ин-т кавказоведения. - 2008. - С. 163-165.
578. გვანცელაძე, თ. კავკასიური ლინგვისტიკის კლასიკოსი // სოხუმის უნივერსიტეტი. - 2007. - ნოემბერი. - გვ. 7.
Гванцеладзе, Т. Классик кавказской лингвистики // Сохумис университети. - 2007. - Ноябрь. - С. 7.

სახელთა საძიებელი
Index of Names
Указатель имен

- აბალაკი, მ. (რედ.) 399
აბაშიძე, ირ. 506
აბულაძე, ი. (თანარედ.) 416
აბულაძე, ი. (მასზე) 509
აგიაშვილი, ნ. (მასზე) 75
ავაკიმოვი, ა. 504
ამირეჯიბი, შ. 367
ამიჭბა, ვ. 510
ამიჭბა, ს. 158
ამიჭბა, ს. (მასზე) 492
ანდრონიკაშვილი, მ. (მასზე) 478
ანთიძე, ქ. 461
არაბული, ა. 560
არაბული, ა. (რედ.) 564
არშბა, ნ. 404, 527
არშბა, ნ. (მასზე) 492
ახვლედიანი, გ. 75
- ბანძელი, რ. 511
ბარამიძე, ალ. 534
ბატალოვი, ყასეი 553
ბგანბა, ვ. (რედ.) 404
ბერიძე, მ. 434
- გაბრიჩიძე, ნ. 481
გაგუა, რ. (შემდგ.) 426
გამსახურდია, კ. (მასზე) 93
გაფრინდაშვილი, შ. (მასზე) 244
გაჩეჩილაძე, პ. 458
გვანცელაძე, გ. 562
- გვანცელაძე, თ. 436, 439-441, 445,
447, 448, 489, 493, 500, 505,
557, 562, 563, 577, 578
გვანცელაძე, თ. (რედ.) 399, 403,
497, 499, 568,
გვანცელაძე, თ. (მასზე) 395
გიგინეიშვილი, ივ. 512, 513
გიგინეიშვილი, ივ. (თანარედ.)
408
- გიგინეიშვილი, ივ. (მასზე) 217,
243, 294, 372
გიორგი მერჩულე (მასზე) 66
გოგილაშვილი, ვ. (შემდგ.) 428
გოგოლაშვილი, გ. 437
გუდიაშვილი, ლ. 506
გულია, დ. 406
გულია, დ. (მასზე) 147
- დათიკაშვილი, ქ. 75
დელბა, მ. 406, 457
დიუმეზილი, ჟ. (მასზე) 253
- ელისაშვილი, ი. 462
- ვაჟა-ფშაველა (მასზე) 358, 365
ვაჩნაძე, ნ. (შემდგ.) 426
ვაჩნაძე, ს. 75
ვაშაკიძე, თ. 565
- თოიძე, ი. 406

თოფურია, გ. 169, 253, 256, 480,
514, 515, 525, 535, 548,
თოფურია, ვ. 75, 388, 424, 452
თოფურია, ვ. (მასზე) 389, 428
თოფჩიშვილი, რ. (თანარედ.)
439
თჰაიწუხოვი, ბემურზა 544, 545

იმნაიშვილი, გ. 233
ინგოროყვა, პ. (მასზე) 66

კაიშაური, ლ. 418, 426
კალანდაძე, ა. 536
კალანდაძე, ა. (მასზე) 405
კალმახელიძე, ც. 85
კვანტალიანი, ც. 437
კვარაცხელია, გ. 566, 567
კვარაცხელია, გ. (რედ.) 405
კიზირია, ან. 516
კიზირია, ან. (მასზე) 233
კილბა, ე. 404
კლიჩევი, რ. 17, 533, 539, 540, 554
კობაიძე, მ. 434

ლანდია, ნ. 478
ლემონჯავა, ნ. 537, 550, 558
ლეჟავა, ლ. 243
ლომინაძე, ჯ. (მასზე) 492

მამულაშვილი, მ. 158, 469
მარგიანი, ლ. 495
მარი, ნ. (მასზე) 279
მარტიროსოვი, ა. (მასზე) 221
მაჭავარიანი, ნ. 442, 569
მაჭავარიანი, ნ. (რედ.) 497

მელიქიშვილი, გ. 215
მელიქიშვილი, გ. (მასზე) 509
მემიშიში, ო. (შემდგ.) 438
მირნელი, მ. 517
მოსიაშვილი, თ. 496
მხცე, ქერიმ 541

ნაჭყეზია, მ. (რედ.) 403, 568
ნინოშვილი, ეგ. 1
ნოდია, ო. 67

ოსიძე, ე. (შემდგ.) 348

პაზოვი, რ. 528
პაზოვი, ს. 542, 543, 556
პატარაია, მ. (შემდგ.) 428

რატიანი, პ. 518
რუსთაველი, შოთა 406
რუსთაველი, შოთა (მასზე) 111

სალაყაია, შ. 167
სესიაშვილი, ე. 482
სილაგაძე, ჯ. 537
სირბილაძე, მ. 498
სტალინი, ი. (მასზე) 36-38, 42, 44,
50-52

ფანჩვიძე, ვლ. 78
ფანჩვიძე, ვლ. (თანარედ.) 408
ფოგტი, ჰ. (მასზე) 169, 256
ფშიმახოვი, დუდა 555

ქავთარაძე, ი. 217, 221, 520
ქავთარაძე, ი. (თანარედ.) 425

- ქავთარაძე, მ. 367
ქავთარაძე, პ. (მასზე) 367
ქალდანი, მ. (მასზე) 388
ქემერტელიძე, ე. (მასზე) 378
ქიქოძე, გ. 367
- ღვინჯილია, ლ. 275
ლოლობერიძე, ნ. 75
- ყაუხჩიშვილი, თ. (მასზე) 478
- შალამბერიძე, გ. 452, 458
შამელაშვილი, რ. 475, 522
შანიძე, აკ. (რედ.) 1
შანიძე, აკ. (მასზე) 376, 506, 509
შარაძენიძე, თ. 176, 523
შარაძენიძე, თ. (რედ.) 195
შარაძენიძე, თ. (მასზე) 186, 470
შევარდნაძე, ე. 490
შენგელია, დ. 437
შენგელია, ვ. 477, 523, 524, 560
შენგელია, ვ. (რედ.) 570
შეროზია, რ. (შემდგ.) 438
- ჩართოლანი, ნ. 169, 256
ჩიკატუევი, მიქაელ 546
ჩიქობავა, ა. 75, 549
ჩიქობავა, ა. (რედ.) 17, 55
ჩიქობავა, ა. (მასზე) 78, 82, 122, 176, 236, 242, 304, 509
ჩიქოვანი, თ. 290
ჩუხუა, მ. 443
- ცაგარეიშვილი, ნ. 466
ციკოლია, მ. 158, 422, 457, 471
- ძიმიგური, შ. 169, 176, 221, 233, 256, 525
ძიმიგური, შ. (თანარედ.) 429
- წერეთელი, გ. 75
წერეთელი, თ. (მასზე) 470
- ჭარაია, პ. (მასზე) 505
ჭუმბურიძე, ზ. 465
- ხაგბა, ლ. (მასზე) 492
ხადური, ს. (თანარედ.) 428
ხოფერია, ნ. 461
ხუბულური, ლ. 459
- ჯავახიშვილი, ი. (მასზე) 123, 154, 163, 274
ჯავახიშვილი, ნ. (მასზე) 478
ჯანაშია, რ. 158, 253, 476, 526
ჯანაშია, რ. (რედ.) 399
ჯანაშია, რ. (მასზე) 492
ჯანაშია, ს. 121, 415
ჯანაშია, ს. (თანარედ.) 406
ჯანაშია, ს. (მასზე) 193, 239
ჯიქია, ს. (მასზე) 509
ჯორბენაძე, ბ. 275, 434
ჯორჯიკია, ნ. 509
ჯოხარიძე, ნ. 255
- ჰიუიტი, ჯ. (მასზე) 289
- Амч-пыха, С. 158, 472
Арстаа, Шь. К. 417
Арыш-пыхай, Н.В. 404

Батал, Къасей 553
Бганба, В. М. (Аред.) 404
Кълыч, Р. 17, 533, 539, 540, 554
Къыл- п̄хаи, Е. Къ. 404, 507
Мыхц, Къарым 541

П|аз, Р. 528
П|аз, С 542, 543, 556
Пщмахва, Дуда 555

Тх|айц|ыхв, Бемырза 544, 545

Чкадуа Л.П. 417
Чквт|у, Микаэль 546

Абалаки, М. (Ред.) 399
Абашидзе, Ир. (О нем) 506
Абрегов, А. Н. 529, 572
Абуладзе, И. (Соред.) 416
Абуладзе, И. (О нем) 509
Авакимов, А. 504
Агиашвили, Н. (О нем) 75
Амиреджиби, Ш. 367
Амичба, В. 510
Амичба, С. 158, 472, 510
Амичба, С. (О нем) 492
Андроникашвили, М. (О нем) 478
Антидзе, К. 461
Арабули, А. 560
Арабули, А. (Ред.) 564
Аристава, Ш. К. 417
Аристава, Ш. К. (Член ред. кол.)
127-130
Аршба, Н. В. 158, 404, 527

Аршба, Н. В. (О нем) 492
Асатиани, Г. 174
Ахвледзиани Г. 75

Бандзели, Р. 511
Барамидзе, Ал. 534
Баталов, Касей 553
Бгажба, Х.С. (Член ред. кол.) 127-
130
Бганба, В.М. (Ред.) 404
Беридзе, М. 434
Бокарев, Е.А. (Соред.) 419

Важа-Пшавела. (О нем) 358б 365
Вачнадзе, Н.С (Сост.) 426
Вачнадзе, С. 75
Вашикидзе, Т. 565

Габричидзе, Н. 481
Гагуа, Р. Р. (Сост.) 426
Гамсахурдиа, К. (О нем) 93
Гаприндашвили, М. 302
Гаприндашвили, Ш. (О нем) 244
Гаччиладзе, П. 458
Гванцеладзе, Г. 562
Гванцеладзе, Т. 436, 439, 440, 441,
445, 447, 448, 489, 493, 500,
502, 505, 557, 562, 563, 577,
578
Гванцеладзе, Т. (Ред.) 399, 403,
444, 497, 499, 568
Гванцеладзе, Т. (О нем) 395
Гвелукашвили, З. 174
Гвелесиани, О. 300
Гвелесиани, С. 267

- Гвинджилия, Л. 275,
 Гигинейшвили, Ив. 211, 512, 513
 Гигинейшвили, Ив. (Соред.) 408
 Гигинейшвили, Ив. (О нем) 217,
 243, 294, 372
 Гиорги Мерчуле (О нем) 66
 Гиоргадзе, Г. 302
 Гиунашвили, Дж. 302
 Гоглашвили, В. (Сост.) 428
 Гогоберидзе, Н. 75
 Гоголашвили, Г. 437
 Гудиашвили, Л. (О нем) 506
 Гулия, Д. 406
 Гулия, Д. (О нем) 147
- Давиташвили, М. 174
 Датикашвили, К. 75
 Делба, М. 406, 457
 Дешериев, Ю. Д. (Соред.) 419
 Джанашиа, Б. П. 444
 Джанашиа, Р. 158, 253, 476, 526
 Джанашиа, Р. (Ред.) 399
 Джанашиа, Р. (О нем) 492
 Джанашиа, С. 121, 415
 Джанашиа, С. (Соред.) 406
 Джанашиа, С. (О нем) 193, 239
 Джавахишвили, И.А. (О нем) 123,
 154, 163, 274
 Джавахишвили, Н. (О нем) 478
 Джибладзе, Г. (О нем) 299
 Джикиа, С. (О нем) 509
 Джонуа, Ал. (О нем) 483, 484
 Джорбенадзе, В. 275, 302, 434
 Джорджикиа, Н. 509
 Джохаридзе, Н. 255
- Дзидзигури, В. 450
 Дзидзигури, Ш. 169, 176, 182, 221,
 233, 256, 302, 467, 525
 Дзидзигури, Ш. (Соред.) 429
 Дюмезиля, Ж. (О нем) 253
- Жордания, О. 302
- Имнаишвили, Г. 233
 Ингорква, П. (О нем) 66
- Кавтврвдзе, И. 217, 221, 520
 Кавтарадзе, И. (Соред.) 425
 Кавтарадзе, М. 367
 Кавтарадзе, П. (О нем) 367
 Кайшаури, Л.Г. (Сост.) 418, 426
 Каландадзе, А. 536
 Каландадзе, А. (О нем) 405
 Калдани, М. (О нем) 388
 Калмахелидзе, Ц. 85
 Каухчишвили, Т. (О нем) 478
 Качарава, Ю. 302
 Кванталиани, Ц. 437
 Кварацхелиа, Г. 566, 567
 Кварацхелиа, Г. (Ред.) 405
 Кемертелидзе, Э. (О нем) 478
 Кизириа, А. 516
 Кизириа, А. (О нем) 233
 Кикодзе, Г. 367
 Килба, Э.К. 404, 427
 Клыгчев, Р. 17, 533, 539, 540, 554
 Кобаидзе, М. 234
 Конджария, В.Х. 431, 530
 Кумахов, М. А. (Соред.) 419

- Ландия, Н. 478
 Лежава, Л. 243
 Ломинадзе, Б. 302
 Ломинадзе, Дж. (О нем) 492
 Лемонджава, Н. 537, 550, 558
 Лорткипанидзе, М. 302
- Магометов, А. 531
 Мамулашвили, М. 158, 469
 Маргиани, Л. 495
 Марр, Н. (О нем) 279
 Мартиросов, А. (О нем) 221
 Мачавариани, Н. М. 442, 446, 569
 Мачавариани, Н. М. (Ред.) 497
 Меликишвили, Г. 215, 302
 Меликишвили, Г. (О нем) 509
 Мемишиши, О. (Сост.) 438
 Мирнели, М. 517
 Муркелинский, Г.Б. (Соред.) 419
 Мухелишвили, Д. 302
 Мухранели, Г. 455
 Мосиашвили, Т. 496
 Мьхц, Керим 541
- Начкебия, Г. 302
 Начкебия, М. (Ред.) 403, 568
 Ниношвили, Е. 1
 Нодия, О. 167
- Осидзе, Е. 348, 531
- Пазов, Р. 528
 Пазов, С. 542, 543, 556
 Панчвидзе, Вл. 78
 Панчвидзе, Вл. (Соред.) 408
- Патараиа, М. (Сост.) 428
 Перадзе, Г. 491
 Пшимахов, Дуда 555
- Ратиани, П. 518
 Руставели, Шота 406
 Руставели, Шота (О нем) 111
- Салакаия, Ш. 167
 Сердюченко, Г.П. (О нем) 35
 Сесиашвили, Э. 482
 Сидамонидзе, У. 302
 Силагадзе, Дж. 537
 Сирбиладзе, М. 498
 Сталин, И.В. (О нем) 36-38, 42, 44,
 47, 50-52
 Сургуладзе, А. 302
- Тоидзе, И. 406
 Топурия, В. Т. 75, 388, 424, 452
 Топурия, В. Т. (О нем) 211, 389,
 428
 Топурия, Г. 169, 253, 256, 480, 514,
 515, 525, 535, 548
 Топчишвили, Р. (Соред.) 439
 Тхайцухов, Бемурза 544, 545
- Фогт, Г. (О нем) 169, 256
- Хагба, Л. (О нем) 492
 Хадури, С. (Соред.) 428
 Хайдаков, С.М. (Соред.) 419
 Харадзе, Э. 479
 Хоперия, Н. 461
 Хоштария, Э. 302

- Хубулури, Л. 459
Хьюйт, Дж. (О нем) 289, 303
- Цагареишвили, Н. 466
Цаишвили, С. 302
Церетели, Г. 75
Церетели, Т. (О нем) 470
Циколия, М.М. 158, 422, 457, 471
Циколия, М.М. (Член ред. кол.)
127-130
Чараиа, П. (О нем) 505
Чартолани, Н. 169, 256
Чикатуев Микаэль 546
Чикобава А. С. 46, 75, 468, 549
Чикобава А. С. (Ред.) 17, 55
Чикобава А. С. (О нем) 78, 82, 122,
176, 182, 236, 242, 304, 509
Чиковани, Т. 290
Чкадуа, Л.П. 158, 417, 420, 474,
530
Чумбуридзе, З. 465
Чухуа, М. 443
- Шагиров, А.К. (Соред.) 419
Шаламберидзе, Г. 452, 458
Шамелашвили, Р. 475, 522
Шанидзе, Ак. (Ред.) 1
- Шанидзе, Ак. (О нем) 271, 272,
376, 506, 509
Шарадзенидзе, Т. 158, 176, 182,
473, 523, 532
Шарадзенидзе, Т. (Ред.) 195
Шарадзенидзе, Т. (О нем) 186, 470
Шеварднадзе, Э. 490
Шенгелиа, В. Г. 158, 477, 523, 524,
532, 560
Шенгелиа, В. Г. (Ред.) 570
Шенгелиа, Д. 437
Шерозиа, Р. (Сост.) 438
Шинкуба, Б. В. 484
Шинкуба, Б. В (О нем) 265
- Элисашвили, И. 462
Эшба, М. (О нем) 463, 484
- Arabuli, A. 560
Abregov, A. 572
Greppin, A. S. (Ed.) 305
Hewit, , B. G. (Ed.) 305
Klichev, R. 305
Kvaratskhelia, G. 566
Machavariani, N. 569
Shengelia, V. 560

დაიბეჭდა თსუ გამომცემლობის სტამბაში

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Tchavtchavadze Avenue, Tbilisi 0179
Tel 995 (32) 225 14 32
www.press.tsu.edu.ge